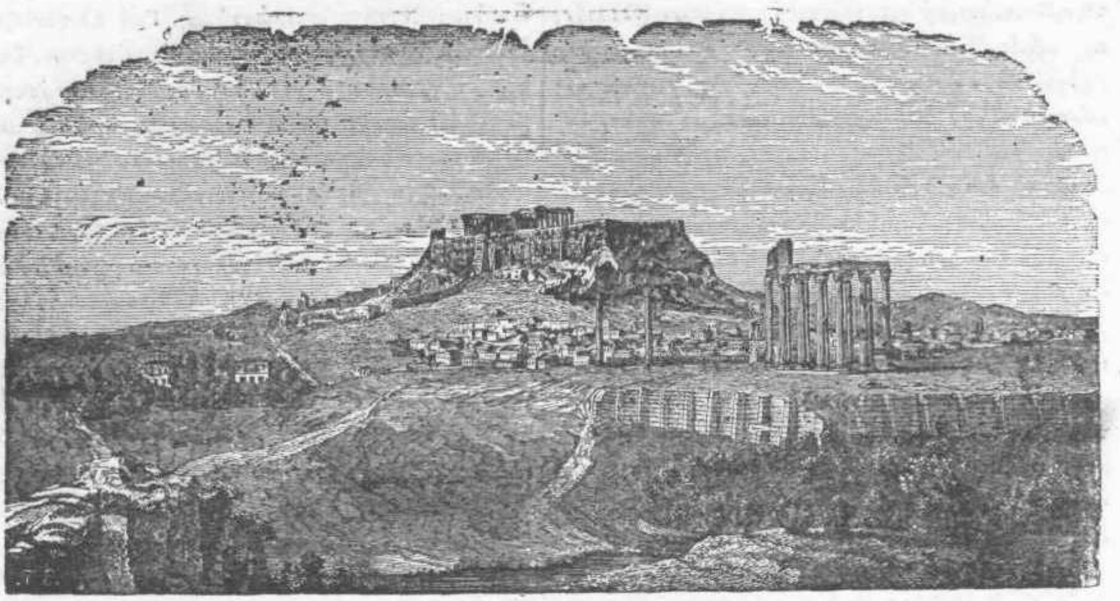

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, 1872. ΤΟΜΟΣ ΚΒ΄. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 526

ΚΟΖΑΝΙΚΑ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλ. 525.)

Βελβεντός.

Ὁ Βελβεντὸς, καὶ ἀρχαιότερον Δελβεντὸς, ἔστι πολίχνη κατὰ τοὺς πρόποδας τῶν Πιερίων καὶ παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα. Φαίνεται δὲ, ὅτι αὕτη ὑπῆρχεν ἀπὸ τοῦ ή αἰῶνος, διότι ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ἔδωκε τῷ βασιλεῖ τῶν Βουλγάρων Μιχαὴλ τόπον εἰς οἴκησιν μεταξὺ Δελβεντοῦ καὶ Σιδηρᾶς Πύλης. Ὑπῆρχε δὲ καὶ κατὰ τὸν ιδ΄ αἰῶνα, διότι γνωστὸν, ὅτι τὸ ἐν Ὀλύμπῳ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Διονυσίου, σύγχρονον τοῦ τῆς Ζαβόρδας (ιδ΄ αἰῶνος), ἐλάμβανε τριπλάσια εἰσοδήματα ἐκ τοῦ ἐγγὺς Παλαιογρατσάνου ἢ ἐκ Βελβεντοῦ, ἐξ οὗ δῆλον, ὅτι οὗτος ἦν μὲν τὸν χρόνον τοῦτον, ἀλλὰ μικρότερος ἐκείνου κατὰ τὸν πληθυσμόν. Ταύτης μέμνηται καὶ ὁ Μελέτιος· «Βελβενδὸς κωμόπολις ἀκουστή» Πολὺ δὲ πιθανὸν, ὅτι συνετέλεσεν εἰς τὴν αὔξησιν ταύτης ἡ ἐκ νόσων καὶ καταδρομῶν καταστροφὴ τῶν πέριξ χωρίων, ὡς Γρατσάνης, Παλαιογρατσάνης οἰκουμένης ὑπὸ 50 οἰκ. Ἑλλήνων, Παλαιοκάστρου, ὅπου ἐρείπιον φρουρίου καὶ ὀρυκτὸν τοῦ μολύβδου (Δράκος κοινῶς), καὶ ἄλλων ἑπτὰ φρουρίων, κατὰ τὴν παράδοσιν. Καὶ πρότερον μὲν διοικητικῶς ἀνῆκε τοῖς Σερβίοις· ἀλλὰ διὰ τὰς καταπιέσεις τῶν Τούρκων ἀπεσπάσθη (1774) καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν σουλτανομήτορος, ἔχουσα ἴδιον ἄρχοντα. Εἶτα δὲ προσλαβοῦσα καί τινα χωρία πέραν τοῦ ποταμοῦ, κατέστη πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Τσαρσιαμπᾶ, ἤτοι Τετράδης· διὸ ἐνταῦθα ἑδρεύει ὁ ἔπαρχος καὶ δικαστής. Ἔχει δὲ οἰκίας 500, ὧν 39 μόνον Τούρκων ἐχόντων καὶ τζαμίον. Οἱ κάτοικοι Ἕλληνες, εὐφυεῖς, φιλόξενοι, ὄντες γεωργοὶ καὶ μικρέμποροι. Ναοὺς ἔχουσι περίπου εἴκοσιν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως· καθολικὸς δὲ ὁ τῆς Κοιμήσεως τρισυπόστατος κτισθεὶς τὸ 1804, καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτοῦ τὸ ἑλληνικὸν καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, καὶ βιβλιοθήκη ἐξ ἀρκετῶν βιβλίων ἐν δώματι θολωτῷ καὶ ἀσβεστοκτίστῳ, ἅτινα δεικνύουσι τὸ φιλόμουσον τῶν κατοίκων. Προϊόντα δὲ, οἶνος ἀξιόλογος, ἀραβόσιτος, μέταξα, λῖνον ἐτησίως 30,000 ὀκ. καὶ λινέλαιον. Τὸν Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον 1854 ἀπέθανον ἑκατὸν περίπου ἐκ χολέρας ἀσιατικῆς καὶ μάλιστα οἱ ἀδύνατοι καὶ οἱ ἄνω ἡλικίας τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Ἐκ Βελβεντοῦ καὶ ἄνδρες τινὲς μνείας ἄξιοι, ὡς ὁ ἐν Ἑλλάδι στρατιωτικὸς ἰατρὸς Γεώργιος Παπαζήσης σπουδάσας ἐν Ἀθήναις καὶ Παρισίοις, ὁ ἰατρὸς Κωστόπουλος, ὁ Γεώργιος Πιερίδης μαθητὴς τοῦ κλεινοῦ Κοῦμα καὶ

τῶν Παρισίων, ὁ μακαρίτης ἀρχιτέκτων Κλεάνθης παιδευθεὶς ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἄλλοι.

Ἰδοὺ δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Βελβεντὸν χωρία τριάκοντα δύο, τὰ μὲν τουρκικά, τὰ δὲ ἑλληνικά. Ἰμπιλιά, χωρίον Τούρκων μετὰ τεσσάρων συνοικιῶν, ὅπου αἱ σταφυλαὶ ὡριμάζουσι τάχιον. Ἀκσακλί, μετὰ 60 οἰκιῶν Τούρκων. Χατζόμουρλον μετὰ 10 οἰκ. Τούρκων. Μετσιλὶ ὡσαύτως. Χατζίρανη μετὰ 30 οἰκ. Τούρκων, ἄλλοτε πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Τετράδης. Γινουσλοῦ μετὰ 20 ὡσαύτως. Μπιτσιλὶ μετὰ 15 ὡσαύτως. Πουρνάρι ἢ Μεντεσελὶ χωρίον Τούρκων· αὐτόθι καὶ γῆ λευκὴ χρήσιμος τῇ ἀγγειοπλαστικῇ· κάτω τούτου ῥέει ὁ Ἀλιάκμων, Ἰντζεκαρασοῦ τουρκιστὶ καὶ Βίστριτσα βουλγαριστί, λίαν δυσδιάβατος καὶ ἐπικίνδυνος, πηγάζων ἀπὸ τῶν Καμβουνίων ὀρέων καὶ χυνόμενος μετὰ τοῦ Λυδίου εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος (βιβλ. 7. § 127.) Κιτσιλέρι, μετὰ 20 οἰκ. Τούρκων. Τεκελέρι μετὰ 50 οἰκ. Τούρκων, ἄλλοτε ἕδρα τῆς ἐπαρχίας Τετράδης καὶ νῦν ἀγορά. Χασλάρι μετὰ 20 οἰκ. Τούρκων. Σαρτακλὶ μετὰ 80 οἰκ. Τούρκων. Ντουγουτζιλάρι μετὰ 10 οἰκ. Ἑλλήνων. Καισαρειά, τρίωρον ἀπὸ τῆς Κοζάνης, μετὰ 30 οἰκ. Ἑλλήνων, καὶ ἐρειπίων φρουρίου πρὸς τὸ μέρος τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκμονος. Ἴσως οὕτως ἐκλήθη ἀπὸ Κρίσπου [1]), υἱοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀναγορευθέντος καίσαρος τὸ 314 ἔτος. Καλλίανη, τρίωρον ἀπὸ Κοζάνης, καὶ 90 οκ. Ἑλλήνων. Εἰσὶ δὲ ἐρείπια πόλεως μεγάλης, ἥτις ἦν ἴσως ἡ Καλλιάνειρα τῶν ἀρχαίων, καὶ ναὸς τῆς Παναγίας, ἐπὶ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ, καὶ ἀνάγλυφόν τι ἐπίσημον. Λαριοῦ, ἤτοι Ἰλαρίου μοναστηρίου τῆς ἁγίας Τριάδος μετά τινων μοναχῶν. Αὐτόθι καὶ ἐν τῇ Παναγίᾳ τῆς Καλλιάνης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν κατοίκων, ἱερούργησέ ποτε πάπας τις· διὸ οἱ χριστιανοί, ἀποφεύγοντες τὰ δόγματα τῶν Ἑσπερίων ἔκτισαν ἄλλον ναὸν ἐγγὺς τοῦ πρώτου· τοῦτο πιθανῶς συνέβη ἢ τὸ 518 ἔτος ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου, ἐφ' οὗ ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ πάπας Ἰωάννης, ἐγκαινίσας πολλὰς ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν δυτικῶν· ἢ ὕστερον ἐπὶ πατριάρχου Φωτίου, ἐφ' οὗ διάφοροι ἐπίσκοποι καὶ μοναχοὶ τῆς ἀπλήστου Ῥώμης ἀφίκοντο εἰς Βουλγαρίαν, καὶ ἐνταῦθα βεβαίως, χάριν προσηλυτισμοῦ. Πύργος, μετὰ 12 οἰκ. Ἑλλήνων· αὐτόθι γαιάνθραξ σχεδὸν κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν. Μπαχτσί, μετὰ 9 οἰκ. Ἑλλήνων. Βάντσα, μετὰ 45 οἰκ. Ἑλ. Μαγοῦλα, μετὰ 9 ὡσαύτως. Ντοπτσιλάρι, ὡσαύτως. Γκόμπλιτσα, ἤτοι ξυλυδρία βουλγαριστί, μετὰ 30 οἰκ. Ἑλλήνων, ὅπου ὑδρόμυλοι. Μηλωτή, μετὰ 12 ὡσαύτως. Παρασκευή, μετὰ 12 ὡσαύτως. Πρωτοράσι, μετὰ 40 οἰκιῶν, ὧν αἱ πέντε Ἑλλήνων, αἱ δὲ λοιπαὶ Τούρκων. Ῥαδοβίστα, μετὰ 30 οἰκ. Ἑλλήνων. Βελίστι, μετὰ 30 οἰκ. Ἑλλήνων, κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Μπουρίνου, Βόρα πιθανῶς τῶν ἀρχαίων, ἀναφερομένου ὑπὸ Θουκυδίδου (βιβλ. β'. § 99), καὶ Τίτου Λιβίου (βιβ. ιή, κεφ. 29). Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneusa amnis ab occasu, cingunt: ad septemtrionem Bora mons objicitur.» Περίφημοι δὲ κατὰ τὰ μέρη ταῦτα οἱ φασίολοι Βελιστίου καὶ Ῥαδοβίστας. Κερασιά, μετὰ οἰκ. 10 ἑλληνικῶν. Γενικίοϊ χωρίον μετὰ 10 οἰκ. Τούρκων. Ἴσβουρος μετὰ 90 οἰκ. Τούρκων. Σποῦρτα μετὰ 15 οἰκ. Ἑλλήνων. Κτένι χωρίον τρίωρον ἀπὸ τῆς Κοζάνης μετὰ 15 οἰκ. Ἑλλήνων. Αὐτόθι ἦν φρούριον, καταστραφὲν μετὰ τὸν ΙϚ' αἰῶνα ὑπὸ τῶν πολιορκησάντων Ἀλβανῶν· οἱ κάτοικοι τότε ἐξῆλθον μέχρι τοῦ ὕδατος, ὅπερ νῦν ἔτι Μέγα καλεῖται, δι' οὗ ἐφοδιασθέντες καὶ ἑβδομάδα ἀντιστάντες ἐπανῆλθον εἰς τὸ φρούριον· ἀλλ' ὕστερον μὴν ἀντέχοντες, ἀπῆλθον εἰς διάφορα μέρη καὶ εἰς Κοζάνην· οἱ δὲ Ἀλβανοὶ ὁρμήσαντες ἔκαυσαν αὐτό, καὶ πεντακόσια φορτία λαφύρων ἀπήγαγον, ὡς λέγει ἡ παράδοσις τῶν κατοίκων. Τὰ χωρία δὲ ταῦτα πάντα ἄλλοτε ἦσαν ἑλληνικά, νῦν δὲ ἰδιόκτητα Τούρκων, ἁρπαγέντα ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἀλῆ πασᾶ· οἱ δὲ Ἕλληνες εἰσὶ μόνον καλλιεργηταί.

Ταῦτα ἐν γένει περὶ τῶν τριῶν ἐπαρχιῶν Κοζάνης, Σερβίων καὶ Βελβεντοῦ, ἀποτελουσῶν μίαν ἐπαρχίαν ἐκκλησιαστικήν, ὧν ἀριθμοῦνται κατὰ προσέγγισιν οἰκίαι πᾶσαι 4,853 μετὰ ἀτόμων 29,118 Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ἓξ προσώπων ὑπολογισθέντων ἀνὰ πᾶσαν οἰκίαν. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἐπαρχίᾳ Κοζάνης οἰκίαι μὲν 1100 Ἑλλήνων καὶ 727 Τούρκων, ἑπομένως κάτοικοι πάντες 10,962, Ἕλληνες μὲν 6,600, Τοῦρκοι δὲ Κονιάροι 4,362. Ἐν δὲ τῇ Σερβίων οἰκίαι Ἑλλήνων 1088, Τούρκων 400, πάντες κάτοικοι 8,928, Ἕλληνες μὲν 6,528, Τοῦρκοι δὲ 2400. Ἐν δὲ τῇ Βελβεντοῦ οἰκίαι μὲν Ἑλλήνων 834. Τούρκων δὲ 704, οἱ δὲ κάτοικοι πάντες 9,228 Ἕλληνες μὲν 5,004, Τοῦρκοι δὲ 4,224. Ἐν δὲ ταῖς τρισὶν ἐπαρχίαις ταύταις Ἕλληνες μὲν 18,132, Τοῦρκοι δὲ 10,986. Οὕτω οἱ μὲν Ἕλληνες διπλάσιοι τὸν ἀριθμόν, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι πλουσιώτεροι, καὶ οἱ τῶν Σερβίων μεγάλοι γαιοκτήμονες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τοῦ σχολείου τῆς Κοζάνης.

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ διατρίψω τὸν λόγον περὶ

[1]) Ἐν Κοζάνῃ ὑπάρχει ἐπὶ μαρμάρου, ἀλλαχόθεν κομισθέντος, ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή·

Κρίσπος μετὰ τῆς [θυγ]ατρὸς Κρισπείνας ζῶν
ἔτι Κλεοπάτραν
τύμβιον, φιλανδρίας ἕνεκεν.
ΧΑΙΡΕΤΕ ΗΡΩΕΣ
ΧΑΙΡΕ ΚΑΙ ΣΥ Κ[ΑΙ]ΕΥΟΔΕΙ.

τοῦ σχολείου τῆς Κοζάνης ἀρχαιολογικῶς καὶ τῶν σχολαρχῶν αὐτοῦ μέχρι μὲν τοῦ 1819 κατὰ τὸν Χαρήσιον Μεγδάνην, ἐν τοῖς εἶτα δέ, κατ' ἐμὰς πληροφορίας, περὶ ἀμφοτέρων τῶν σχολῶν, σχολαρχῶν, πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, ἐπισκόπων καὶ λοιπῶν μέχρι τοῦ 1856. Οἱ παλαιότεροι λοιπὸν κάτοικοι τῆς Κοζάνης ἐμπορευόμενοι μακρὰν ἐν μεγάλαις πόλεσιν καὶ μορφωθέντες, ἔλαβον κλίσιν πρὸς τὰς μαθήσεις καὶ ἐφρόντιζον, ὅπως τὰ τέκνα αὐτῶν διδάσκωνται γράμματά τινα καὶ οὕτω χρησιμώτεροι γείνωνται κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ κοσμιώτεροι τὸ πολίτευμα. Καὶ οὗτοι διαδεχόμενοι τοὺς γονεῖς ἐν τῇ πατρίδι ἐφρόντιζον, ἵνα διδάσκηται ἡ τῶν προγόνων γλῶσσα· διὰ τοῦτο, κατὰ Μεγδάνην, καὶ ἐν ἐπιτυμβίοις καὶ ἐν σημειώμασι παλαιῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφων καὶ ἐπὶ ἐντύπων βιβλίων, καὶ ὄπισθεν εἰκόνων, ὅπου οἱ παλαιότεροι ἔγγραφον τὰ λόγου ἄξια συμβάντα, καὶ ἐν συμφωνητηρίοις καὶ πωλητηρίοις οἰκιῶν καὶ ἀγρῶν, ἅτινα διεσώθησαν ἀπὸ τοῦ 1540 ἔτους καὶ ἐφεξῆς, φαίνονται ὑπογεγραμμένοι ἄνθρωποι παιδείας, ἱερεῖς καὶ κοσμικοί. Καίτοι δὲ πολλῶν, ὡς φαίνεται, γνωριζόντων γράμματα, σχολεῖον δημόσιον οὐκ ἦν μέχρι τοῦ 1667· τὴν ἔλλειψιν δὲ ταύτην ἀνεπλήρουν ὅσοι τῶν ἱερέων ἐγίνωσκον γραμματικά, ἅτινα ἐδίδασκον κατ' οἶκον εἰς τὰ ἐπὶ διδάκτροις προσερχόμενα παιδία· τοῦτο δὲ ἐγένετο αἰτία, ἵνα βραδύνῃ ἡ σύστασις τακτικοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου, θεωρουμένης ἀρκετῆς μαθήσεως τοῦ ἀναγινώσκειν τὰς ἀκολουθίας, τοῦ ἀριθμεῖν ὀλίγον, καὶ γράφειν κατάστιχα καὶ ἐπιστολὰς φιλικὰς ἢ ἐμπορικάς. Μετὰ παρέλευσιν ὅμως 72 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1540, ἤτοι τὸ 1612, καθ' ὃ ἐπανάστασις ἐν Θεσσαλίᾳ ἐγένετο, ἦλθον πολλοὶ εἰς τὴν Κοζάνην, ηὔξησαν τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν ἐμπορίαν, καὶ ἤρξαντο ἐπιμελούμενοι περὶ τῶν κοινῶν καὶ ὀρεγόμενοι παιδείας. Ὅθεν ὥρισαν γήπεδον κοινοῦ σχολείου, καὶ τὸ 1668 ἐκάλεσαν ἐπὶ μισθῷ διδάσκαλον ἐπίσημον τὸν κάτω βιογραφούμενον. Ἀπὸ τούτου δὲ τοῦ χρόνου ἡ μικρὰ αὕτη τῆς Μακεδονίας πολίχνη ἐγένετο ἑστία ἑλληνικῆς παιδείας, ἣν διέσπειρεν οὐ μόνον κατὰ τὰς πέριξ ἐπαρχίας πρός τε Βλάχους, Ἀλβανοὺς καὶ Βουλγάρους, ἀλλὰ καὶ καθ' ἁπάσας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

Γεώργιος Κονταρῆς 1668.

Ὁ καθιδρυτὴς οὗτος τῆς Κοζανίδος σχολῆς ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη ἐν Σερβίοις παρὰ γονέων αὐτόθι οἰκούντων καὶ Σερβιωτῶν γινωσκομένων, ἀλλὰ ἑλκόντων τὸ γένος ἐξ ἐπιφανῶν προγόνων, οἵτινες ὑπῆρξαν ἀξιωματικοὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν, καὶ ἀναφέρονται ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ· εἷς τούτων ὁ Ἰάκωβος Κονταρῖνος ἦτο ἐπὶ ἁλώσεως τῆς βασιλευούσης ἀρχηγὸς περὶ τὸν ἔξω λιμένα καὶ ἕως τῶν Ὑψωμαθείων. Περὶ δὲ τῆς ἁλώσεως ἢ μετ' αὐτὴν διεσπάρησαν πολλαχοῦ ὡς ὑπάλληλοι πολιτικοί· βλαστοὶ δὲ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἦσαν ἐν Καστορίᾳ, Σερβίοις, Πελοποννήσῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Βενετίᾳ ὡς ὑπάλληλοι τῆς Ἀριστοκρατίας. Τὸ ἔτος δὲ 1540 Ἀλέξανδρος ὁ Κονταρῆς ἦν διοικητὴς τοῦ Ναυπλίου ἐκ μέρους τῶν Βενετῶν, καθ' ὃ συνθηκολογήσαντες οὗτοι τοῖς Τούρκοις παρέδωκαν αὐτοῖς τὴν κλεῖδα ταύτην τῆς Πελοποννήσου.

Τοιούτους συγγενεῖς ὁ Γεώργιος ἐν Βενετίᾳ ἔχων ἀπῆλθεν ἐκεῖ κάτοχος ὢν τῆς Λατινικῆς καὶ ἰταλικῆς γλώσσης· ποῦ δὲ καὶ παρὰ τίνων ἐδιδάχθη τὴν ἑλληνικήν, ἄγνωστον· γνωστὸν μόνον, ὅτι ἦν Ἀριστοτελικός, πειστικὸς εἰς τὸ λέγειν, σεμνὸς τὸν τρόπον, ἀξιοπρεπής, καὶ προετίμησε τὸν ἄγαμον βίον. Διδάξας δὲ τριετίαν ἐν Κοζάνῃ, προσεκλήθη εἰς Σέρβια ἐπὶ τῷ αὐτῷ· θανόντος δὲ τοῦ ἐπισκόπου Σερβίων Διονυσίου χειροτονεῖται αὐτὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Γρηγόριος τῇ αἰτήσει τῶν ἐπαρχιωτῶν, καὶ ἀρχιεράτευσε τετραετίαν. Κοσμικὸς δὲ ὤν, συνέγραψεν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐν ἰδιώματι κοινῷ, ἐκδοθεῖσαν τότε ἐν Βενετίᾳ· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι δι' αὐτήν, θανόντος τοῦ ἀρχιερέως αὐτῶν, ἐνήργησαν τὴν μετάθεσιν τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου τῶν Ἀθηνῶν. Ἦν δὲ καὶ ἐπιτήδειος κεντητὴς ἱερῶν ἀμφίων μετὰ χρυσοσύρμων, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐπιταφίου θρήνου τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀντικρὺ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Νικολάου τῆς Κοζάνης.

Νικόλαος Ὀρφανὸς 1673.

Ἦν Κοζανίτης πένης, ὑπηρέτης καὶ μαθητὴς τοῦ Κονταρῆ, μεθ' ὃν ἀπελθόντα κατέστη οὗτος διδάσκαλος ἐπὶ τετραετίαν. Εἶτα ἐτράπη εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ μετέβη εἰς Οὐγγαρίαν, ὅπου καὶ διέμεινεν ἄχρι τελευτῆς, διδάσκων ἅμα καὶ τὰ γραμματικὰ πρός τινας νέους τῶν ἐκεῖ ἐμπόρων Ἑλλήνων.

Νεόφυτος ἱερομόναχος 1678.

Ἦν Σερβιώτης καὶ συμμαθητὴς Γεωργίου τοῦ Κονταρῆ, ὅστις ἀρχιερατεύσας, συνέστησεν αὐτὸν ἐν τῇ σχολῇ τῆς Κοζάνης, ὅπου ἐδίδαξεν ἔτη δέκα καὶ ἕξ. Εἶτα παρῃτήσατο καὶ ἡσύχαζε μετερχόμενος μόνον τὰ τοῦ ἱεροκήρυκος, καὶ ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα τιμώμενος παρὰ πάντων ὡς κοινὸς πατήρ. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ παιδείας ἐξαιρέτου, ἠθῶν σεμνῶν, εὐαγγελικὸς τὸν βίον καὶ φιλόσοφος περιπατητικός. Μετὰ τὰ γραμματικὰ καὶ ποιητικὰ ἐδίδασκε τὰ ἐπιστημονικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Κορυδαλέως, καὶ ἰδίως ἤσκει τοὺς μαθητὰς κατὰ τὴν ῥητορικήν, εἰς ἣν εἶχε πολλὴν κλίσιν, ὡς φαίνεται.

Μαθηταὶ τούτου γνωστοὶ ἐπὶ παιδείᾳ ἐγένοντο, Γεώργιος ὁ Παρακείμενος, οὗ ἀπόγονοι ὑπάρχουσιν ἔτι ἐν Κοζάνῃ, Σωτήριος ὁ εἶτα ἱερεὺς, καὶ Μάρκος ὁ εἶτα Μεθόδιος. Ὁ τελευταῖος μοναχὸς γενόμενος περὶ τὸ πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ διάγων ἐν τῷ ἐν Βεῤῥοίᾳ σταυροπηγιακῷ μοναστηρίῳ τοῦ Προδρόμου, καὶ αὐτόθεν εἰς Ῥωσσίαν πεμφθεὶς ἀρχιμανδρίτης, πλεῖστον τοῦτο ὠφέλησε καὶ βιβλιοθήκην ἐν αὐτῷ συνεκρότησεν ἀξιόλογον, ἥτις μετὰ τὸν θάνατόν του ἠμελήθη καὶ μεγάλως ἠλαττώθη.

Γεώργιος Παρακείμενος 1694.

Ἦν Κοζανίτης, καὶ ἐν τῇ πατρίδι τὰ ἐγκύκλια παρὰ τῷ Νεοφύτῳ διδαχθεὶς, ἀπῆλθεν εἰς Πατάβιον, ὅπου ἐσπούδασε τελειότερον τὰς ἐπιστήμας ἅμα καὶ τὴν ἰατρικήν. Ἐπιστρέψας δὲ τῇ προτροπῇ καὶ παρακλήσει τῶν συμπολιτῶν διεδέξατο τὸν διὰ τὸ γῆρας παραιτησάμενον διδάσκαλον Νεόφυτον, καὶ ἐδίδαξεν ἔτη δεκατρία. Διδάσκαλος δ' ὢν καὶ ἰατρὸς ἅμα καὶ ἄγαμος ἄχρι τελευτῆς, ἔζη ἐν λιτότητι, ἀκτήμων καὶ ἀπέριττος, χορηγῶν πρὸς συγγενεῖς καὶ ἄλλους ἐνδεεῖς πάντα τὰ ποριζόμενα. Τὴν ἰατρικὴν ἐξήσκει κατ' ἔλεος πρὸς τοὺς πένητας, οἷς μάλιστα ἐχορήγει καὶ τρόφιμα ἐν τῇ νοσηλείᾳ καὶ φάρμακα διέτασσεν ἐκ τῶν εὐπορίστων, ὑποχρεῶν τοὺς πλουσίους εἰς συνεισφορὰς ὑπὲρ αὐτῶν· ἐξ αὐτοῦ ὁ λαὸς μετεχειρίζετο, κατὰ παράδοσιν, πολλὰ ἰατρικά. Ἦν δὲ σώφρων, χαρίεις, ἀστεῖος, καὶ ἑτοιμόλογος, διὸ καὶ ἠγαπᾶτο παρὰ πάντων. Παραιτησάμενος εἶτα τῆς διδασκαλίας, ἔζη οὐχὶ ἐν τοῖς πατρικοῖς δώμασιν, ἀλλ' ἔν τινι κελλίῳ τοῦ καθολικοῦ ναοῦ, ὅπου καὶ τὸν βίον κατέλυσε. Μετήρχετο δὲ καὶ τὸ ἱεροκηρυκτικὸν ἐπάγγελμα ἐπὶ τῆς σχολαρχίας καὶ μετ' αὐτήν· ἐκ τῶν λόγων δ' αὐτοῦ, λέγει ὁ Μεγδάνης, ἐσώθησαν δύο, ὁ μὲν εἰς τὸν προφήτην Ἠλίαν, ὁ δὲ εἰς τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ ἐκφωνηθεὶς τῇ Μεγάλῃ Παρασκευῇ· ἦν δ' ἐφευρετικὸς, γλαφυρὸς, πλούσιος καὶ ἠσκημένος τὰς Γραφάς.

Σωτήριος Οἰκονόμος 1707.

Ἦν Κοζανίτης, πρῶτον ἁπλοῦς ἱερεὺς καὶ εἶτα Οἰκονόμος Κοζάνης, διαδεξάμενος τὴν σχολαρχίαν μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ συμμαθητοῦ Παρακειμένου. Τῇ τούτου προτροπῇ ἀνεκαινίσθη καὶ ἐκοσμήθη ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου· ἐκήδετο δὲ περὶ ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ κοσμιότητος, καὶ ἠκούετο παρὰ πάντων ἐν ταῖς περὶ πατρίδος προτροπαῖς καὶ νουθεσίαις, ὡς ὢν ὁ σύνδεσμος τῆς περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων ὁμονοίας. Οὗτος ἐκέντησε τὴν φιλοτιμίαν τῶν Κοζανιτῶν εἰς τὸ αἰτῆσαι παρὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἵνα ὁ ἐπίσκοπος Σερβίων ὀνομασθῇ ἅμα καὶ Κοζάνης. Ἠσχολεῖτο καὶ περὶ τὸ ἱεροκηρυκτικὸν σύναμα, καὶ περὶ τὴν ποίησιν· τεμάχια δέ τινα ἐκ τῶν ποιημάτων καὶ λόγων αὐτοῦ ἐσώθησαν, καί τις ἀκέραιος εἰς τὸν τίμιον Πρόδρομον. Σύγχρονος δ' ὢν τοῦ πρώτου ἐπισκόπου Κοζάνης Μελετίου, καὶ σχολαρχήσας ἔτη εἴκοσι καὶ ἕν, παρῃτήσατο ἑξηκοντούτης περίπου, καὶ ἐτελεύτησεν ἐν Κοζάνῃ τὸ ἑβδομηκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας, ἀνὴρ γενόμενος κοινωφελέστατος [1].

Σεβαστὸς Οἰκονόμος 1728.

Ὁ ἱερεὺς οὗτος ἦν ἐκ Καστορίας, καὶ προσεκλήθη διδάσκαλος μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Σωτηρίου. Ἦν μαθητὴς Μεθοδίου τοῦ Ἀνθρακέως, ἱκανὸς ἐν πάσῃ παιδείᾳ, καὶ μάλιστα τῇ μαθηματικῇ, καὶ ἐσχολάρχησε τὸ πρῶτον ἑξαετίαν, μετερχόμενος ἅμα εὐκλεῶς καὶ τὰ τοῦ ἱεροκήρυκος. Διχονοίας δέ τινος συμβάσης μεταξὺ τῶν πολιτικῶν, καθ' ἣν καὶ αὐτὸς ἔνοχός τι, ἐπαύθη χάριν τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ συνδιαλλαγῆς. Τῆς δὲ σχολῆς στερηθείσης οὕτω ἐπὶ δύο ἔτη διδασκάλου ἀξιολόγου, αὖθις προσεκλήθη, ὅπου ἐδίδαξεν ἔτι διετίαν. Εἶτα προσεκλήθη καὶ ἀπῆλθεν εἰς Καστορίαν καὶ ὕστερον εἰς Βοσκόπολιν, ἔνθα πολλὰ ἔτη μετέδωκε τῆς παιδείας τὰ φῶτα.

Χρηστάκης ὁ Λεβαδεὺς 1738.

Οὗτος ἦν ἐκ Λεβαδείας, ὡς δεικνύει τὸ ἐπώνυμον. Καὶ τὴν μὲν παιδείαν οὐκ εὐκαταφρόνητος, ἀλλ' ὢν μελαγχολικῆς κράσεως, ἠγάπα μὲν τὴν ἡσυχίαν, πλὴν ἔζη ἀεὶ ἀνήσυχος· καὶ μὴ ἔχων ἰδίας αἰτίας ἵνα ταράσσηται, ἐταράσσετο διὰ τὰς τυχαίας δυστυχίας τῶν ἄλλων. Καίτοι τοιοῦτος, ἐδίδαξεν ἐν Κοζάνῃ ἔτη πέντε· μεγάλην δ' ἔχων ἀντιπάθειαν κατὰ τῶν ἀμαθῶν καὶ πλουσίων, ἔγραψε κωμῳδίαν αὐτῶν κατὰ μίμησιν τοῦ Πλούτου τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἦτο δὲ καὶ ῥήτωρ ἐξαίρετος, ἀλλ' αὐστηρὸς καὶ ἐπιπληκτικὸς, ἑπομένως καὶ πολλοῖς ἐνοχλητικός· διὸ πολλοὺς ταράσσων καὶ ὑπὸ πολλῶν ταρασσόμενος, ἐβαρύνθη τέλος τὰ τοῦ κόσμου, καὶ μοναχὸς γενόμενος ὑπὸ τὸ ὄνομα Χρύσανθος, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος, ἵνα ζῇ ἡσύχως μακρὰν τῶν κοσμικῶν πειρασμῶν.

Μετὰ τὴν ἑκουσίαν ἀναχώρησιν τοῦ ἀνδρὸς τὸ σχολεῖον ἔμεινε κεκλεισμένον ἐπὶ δύο ἔτη, ἀναπληρουμένου ὑπὸ τῶν μετόχων παιδείας ἱερέων, οἵτινες ἐδίδασκον ἐν ταῖς οἰκίαις, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου Μελετίου ἐπιστημονικὰ πρός τινας τῶν ἐχόντων δύναμιν τῆς τούτων ἀκροάσεως. Οἱ δὲ Κοζανῖται σὺν τῷ ἀρχιερεῖ οὐκ ἐπαύοντο φροντίζοντες περὶ διδασκάλου ἱκανοῦ. Οἱ δὲ πλουσιώτεροι συνήνεγκον, ἵνα αὐξηθῇ ἡ ἐκ τοῦ κοινοῦ τοῖς διδασκάλοις διδομένη ἐπιχορήγησις· ἔγραψαν δὲ προτρεπτικῶς πρὸς τὴν ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐμπορικὴν ἀδελφότητα, ἥτις ἐκ φιλοτιμίας ἐσχημάτισεν ἐκεῖ κεφάλαιον, ἵνα οἱ τόκοι χρησιμεύωσιν ὑπὲρ τῶν διδασκάλων. Ἔπειτα ὥρισαν τὸ σχολεῖον ἐν ἄλλῃ ἁρμοδιωτέρᾳ καὶ εὐρυτέρᾳ οἰκίᾳ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κήπου ἔκτισαν ἴδιον δωμάτιον τῶν παραδόσεων μονόθολον καὶ ἔξωθεν κεκοσμημένον περιστυλίοις καὶ τόξοις, ὅπερ Στοὰν ὠνόμασαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς πάλαι ἐν Ἀθήναις.

[1]) Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης ἀποτείνει πρὸς τὸν ἄνδρα δύο συγγράμματα. «Περὶ τοῦ τίς ἐστιν ἡ τοῦ Μαγὼγ βασιλεία, καὶ περὶ τοῦ παρ' Ἰεζεκιὴλ λεγομένου ὡς εἶδος Βεζέκ.»

Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις 1746.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Στοᾶς ὁ ἀρχιερεὺς, οἱ πρόκριτοι καὶ ὁ προεστὼς τῆς Κοζάνης Χαρήσιος, μετέβησαν εἰς Ἰωάννινα, ἵνα λάβωσι νύμφην ἐπὶ τῷ υἱῷ τοῦ τελευταίου. Σχολαρχοῦντα δὲ τῆς μιᾶς τῶν αὐτόθι τότε σχολῶν τὸν ἱεροδιάκονον Εὐγένιον, παρεκάλεσαν ὅπως ἔλθῃ εἰς Κοζάνην· οὗτος πεισθεὶς ἀφίκετο, ἤνοιξε τὴν νεόκτιστον Στοὰν καὶ ἐδίδασκε μετὰ πολλῆς τῆς εὐκλείας καὶ ὠφελείας τὴν φιλοσοφίαν, ἔχων ἀκροατὰς ἀρκετοὺς ἐκ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις μαθητευσάντων, καὶ ἐκ τῶν ἐγχωρίων τοὺς εὑρεθέντας παρεσκευασμένους καὶ τῶν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος συναθροισθέντων διὰ τὴν φήμην, ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτῶν πολλοὺς θηραθέντας ὑπὸ τῆς εὐγλωττίας τοῦ ἀνδρός. Μετὰ δυσαρεσκείας ὅμως ἐκφράζεται διὰ τὴν ἐξ Ἰωαννίνων ἀπέλευσιν, λέγων ἐν τῇ θεολογίᾳ αὐτοῦ· «οὐκ ἀντέσχομεν, ἀλλ' ὑπεχωρήσαμεν, ὡς ἀφ' ἵππου ἐπ' ὄνον ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ τὴν μικρὰν μεταβάντες Κοζάνην.»

Οἱ πρὸ τούτου σχεδὸν πάντες ἐν Κοζάνῃ ἐδίδασκον τὴν σειρὰν τῶν Ἀριστοτελικῶν μαθημάτων· ἀλλ' ὁ Εὐγένιος νεωτερίζων, λογικὴν μὲν παρέδιδεν ἄλλην διάφορον καὶ συντομωτέραν τῆς εἶτα ἐκδοθείσης, φυσικὴν δὲ ἐκ μεταφράσεως καὶ ἑτέραν ἐξ ἰδίας συγγραφῆς κατ' ἐκλογὴν, καὶ τὰ Ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις, μεταφυσικὴν ἐκ μεταφράσεως καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἐκδοθεῖσαν, ἀτελῆ ὅμως τότε οὖσαν καὶ ἐν τῷ γίνεσθαι, εἰσαγωγὴν τῆς Ἀλγέβρας, μαθηματικὴν, καὶ ἄλλα πολλὰ, σχεδὸν πάντα αὐτοσχέδια. Ἐν τῇ Κοζάνῃ δὲ σχολαρχῶν συνέγραψεν, ὡς αὐτὸς ἀναφέρει ἐν τῷ περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, θεολογικὸν σύγγραμμα, πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα Νεόφυτον τὸν γραμματικὸν, ὅπερ καὶ σώζεται νῦν ἐν Κοζάνῃ χειρόγραφον παρὰ πολλοῖς. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ πολίχνῃ συνέγραψε τὸ περὶ παλιῤῥοιῶν κατ' ἐρώτησιν τοῦ Καμπανίας Θεοφίλου.

Σχολαρχήσας ἑξαετίαν ἐν Κοζάνῃ, ἀπῆλθε τὸ 1752 εἰς Ἄθωνα, προσκληθεὶς παρὰ τοῦ πατριάρχου Σεραφεὶμ Β' σχολάρχης τοῦ ἐν Βατοπεδίῳ πατριαρχικοῦ σχολείου. Αὐτόθι ἄλλην ἑξαετίαν διδάξας, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκεῖθεν εἰς Λειψίαν καὶ ἐξ αὐτῆς εἰς Ῥωσσίαν, ὅπου ἀρχιερατεύσας, καὶ εἶτα παραιτησάμενος ἡσύχως τὸν βίον κατέλυσε, λιπὼν πλεῖστα καὶ ἀξιόλογα συγγράμματα καὶ δόξαν ἑαυτῷ τε καὶ τῷ ἔθνει, καὶ μνήμην εὐκλεᾶ διὰ τὴν ἐπωφελῆ διδασκαλίαν καὶ τοὺς πολυαρίθμους μαθητὰς, τοὺς διασκορπισθέντας ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἔθνος φωτίσαντας.

Μαθηταὶ τούτου ἦσαν, ὁ εἰρημένος Καμπανίας Θεόφιλος, ὅστις ἐν Ἰωαννίνοις πρῶτον μαθητεύσας, ἦλθε μετ' αὐτοῦ εἰς Κοζάνην, ἔνθα καὶ μικρὸν διέμεινεν εἰς ἀκρόασιν ἐναπολειφθέντων μαθημάτων, ὡς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ὁ εἶτα γενόμενος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Ἀκροαταὶ δὲ τῆς ὅλης περιόδου τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἐγένοντο ἐν Κοζάνῃ, ἐκ μὲν τῶν ξένων Ἰωάσαφ Κορνήλιος, ὁ εἶτα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱεροκῆρυξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, οὗ τινος οἵ τε λόγοι ἐν δυσὶ τόμοις καὶ σύνοψις ῥητορικῆς ἐξεδόθησαν ἐν Βενετίᾳ. Ὁ Τιμόθεος καὶ Κωνστάντιος, οἵτινες ἐν διαφόροις τόποις τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας διδάξαντες, μετέδωκαν τῆς παιδείας τὰ φῶτα. Γερμανὸς, ὁ εἶτα ἀρχιερεὺς Βοδενῶν. Ζαχαρίας ὁ ἐκ Βελβεντοῦ, ὅστις πολλὰ ἔτη διδάξας ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐχειροτονήθη τέλος ἐπίσκοπος Κίτρους. Διονύσιος ἱεροδιάκονος, ὁ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Εὐγενίου ἀφεθεὶς διδάσκαλος τῆς Κοζάνης καὶ εἶτα ἐπίσκοπος Πλαταμῶνος, καὶ ἄλλοι τινὲς μαθηταί.

Ἐκ δὲ τῶν ἐγχωρίων μαθηταὶ ἐγένοντο ὁ Γρηγόριος Παππᾶ Στάμου καὶ Γεώργιος Ἰωάννου, οἵτινες ὑπῆρξαν, ὁ μὲν Οἰκονόμος, ὁ δὲ Σακελλάριος, καὶ ἐκόσμησαν τὸν ἱερατικὸν σύλλογον. Ἔτι ὁ Στάμηος Πασχάλης καὶ Δημήτριος Καρακάσης, οἵτινες εἰς Χάλλην τῆς Γερμανίας εἶτα μεταβάντες, ἐγένοντο ἰατροὶ, καὶ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἀπῆλθεν εἰς Ῥωσσίαν, ὅπου καὶ διέμεινεν ἄχρι τελευτῆς, ὁ δὲ Καρακάσης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα, ὅπου ἐδίδαξεν ἀμισθὶ πρὸς πολλοὺς τὴν λατινίδα φωνὴν καί τινας τῶν ἐπιστημῶν ἐν ἰδίᾳ ἀκροάσει· τέλος μετὰ ἔτη ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον πανοικὶ, ζήσας αὐτόθι ἐν ὑπολήψει καὶ ἰατρικῇ εὐδοκιμήσει. Κατέλιπε δὲ δύο υἱοὺς ἰατροὺς, Νικόλαον καὶ Κωνσταντῖνον· καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἐκεῖ βιώσας, ἀνεμιμνήσκετο καὶ τῆς πατρίδος, καὶ ἔπεμψε πολλὰ βιβλία εἰς πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης· ὁ δὲ Δημήτριος πολλὴν ἔχων κλίσιν καὶ εὐχέρειαν εἰς τὴν ποίησιν, κατέλιπεν ἰατρικὰ ποιημάτια ἐκδοθέντα ἐν Βιέννῃ (1785).

Πρὸς τούτοις ἐκ τῶν ἀκροατῶν τῆς ὅλης περιόδου ἦσαν καὶ οἱ ἑξῆς ἐγχώριοι, Δημήτριος ὁ Κοντοῤῥούσης, Μάρκος Κριμεζῆς, καὶ Δημήτριος Ἰωάννου Σακελλαρόπουλος, οἵτινες ἦσαν ἔμποροι, τὴν παιδείαν ὡς κόσμον ἔχοντες, καὶ μάλιστα αὐξήσαντες αὐτὴν δι' ἄλλων μαθήσεων καὶ εὐρωπαϊκῶν γλωσ-

σῶν· μάλιστα δὲ ὁ Δημήτριος, ὅστις κλίνων ἰδίως εἰς τὰ μαθηματικὰ, ἠκροάσατο εἶτα ἐν Λειψίᾳ σὺν τῷ διδασκάλῳ Εὐγενίῳ τῶν τοῦ Σεγνέρου, καὶ συνήργησεν ἵνα μεταφρασθῶσι καὶ ἐκδοθῶσιν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου· ἦτο δ' ἄριστος καὶ ἔξοχος κατὰ ταῦτα τὸν χρόνον ἐκεῖνον.

Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ Μεγδάνην. Ἐν δὲ τῇ ΠΑΝΔΩΡᾼ (σελ. 244 — 45 τοῦ 1860) φαίνεται δισταγμός τις, ὅτι ὁ Εὐγένιος ἀποκατέστη ἐν Κοζάνῃ, διότι ἀναφορά τις πρὸς τὸν πατριάρχην Κύριλλον Ϛ' λέγει ὅτι ἐξ Ἰωαννίνων ἐκλήθη εἰς Βυζάντιον· ἀλλ' ὁ Μεγδάνης, Κούμας καὶ Γ. Αἰνιὰν ἀναιροῦσι τοῦτο· διότι ἐκ Κοζάνης ἐκλήθη εἰς Ἄθω. Καὶ ὁ μὲν Μεγδάνης λέγει, ὅτι ἐκλήθη ὑπὸ πατριάρχου Σεραφεὶμ Β'· ἀλλ' οὗτος, φαίνεται, ὅτι συγχέει τὸ ὄνομα· διότι βέβαιον ὅτι μετὰ τὴν ἐξ Ἄθωνος ἀναχώρησιν, ἐκλήθη εἰς Βυζάντιον ὑπὸ Σαμουὴλ, καὶ ὄχι Σεραφεὶμ· εἰς Ἄθω δὲ ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου, ὅστις ὑπὸ φθόνου ἀντεπολιτεύθη τὸν ἄνδρα. Ὁ δὲ Ἀναστάσιος Γοῦδας (Παραλλ. Βίοι τομ. ϛ' σελ. 10) λέγει, ὅτι προσεκλήθη εἰς Κοζάνην τὸ 1750, ὁ δὲ Κοζανίτης Μεγδάνης τὸ 1746. Ὁ Γοῦδας, ὅτι μετέβη εἰς Ἄθω τὸ 1754· ὁ δὲ Μεγδάνης ὅτι σχολαρχήσας ἐν Κοζάνῃ ἔτη ἓξ (δηλ. 1746—1752), ἐκλήθη εἰς Ἄθω τὸ 1752, ὅπου ἔμεινεν ἄλλα ἓξ (ἤτοι 1752—1758)· τοῦτο καὶ ἀληθέστερον· διότι ὁ Εὐγένιος ἐκ Θεσσαλονίκης, ὅπου μετέβη ἐξ Ἄθωνος, γράφει ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Νικομηδείας Γαβριὴλ ἀπὸ 14 Μαρτίου 1759 (Παραλλ. σελ. 22)· ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς τὸν Κύριλλον ἀναφορὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Εὐγενίου χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1759. Ὥστε ὁ Εὐγένιος μετέβη εἰς Κοζάνην τὸ 1746, καὶ ὄχι τὸ 1750· ὅτι ἐκ Κοζάνης μετέβη εἰς Ἄθω τὸ 1752, καὶ ὄχι τὸ 1754, ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ 1758.

Νικόλαος Βαρκούσης 1753.

Ἦν Ἰωαννίτης, ἐπικαλούμενος τουρκιστὶ καὶ Μπαλκιζῆς (μπάλ-μέλι, κίζ-κόρη). Ἀφίκετο εἰς Κοζάνην τὸ 1749, ὅπου τῇ συστάσει τοῦ Εὐγενίου ἐγένετο οἰκοδιδάσκαλος τοῦ Ἰωάννου Σακελλαρίου, ἀνδρὸς εὐκαταστάτου καὶ φιλομαθοῦς, οὗ τινος ἐδίδασκε τοὺς δύο υἱοὺς, Κωνσταντῖνον τὸν πατέρα Γεωργίου Σακελλαρίου τοῦ ἰατροφιλοσόφου, καὶ Μάρκον, συναναπολῶν τὰ μαθήματα τῷ πρεσβυτέρῳ τούτου ἀδελφῷ Δημητρίῳ, τῷ παρὰ Εὐγενίῳ μαθητεύσαντι, ὡς εἴρηται. Ἀναχωροῦντα δὲ ἐκ Κοζάνης τὸν Εὐγένιον, παρεκάλεσαν οἱ Κοζανῖται ὅπως ἐγκαταλίπῃ τινὰ τῶν ἀξιολογωτέρων μαθητῶν διδάσκαλον τῆς πόλεως, καὶ ἀφῆκεν αὐτοῖς τὸν ἐκ Ῥαψάνης Διονύσιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἤθελεν ἀκροασθῆναι καί τινων ἔτι μαθημάτων, καὶ πρὸς τοῦτο ἠκολούθησε τὸν Εὐγένιον ἐπὶ ἔτος, ἐν τῷ μεταξὺ τῇ προτροπῇ τούτου ὁ Ἰωάννης Σακελλαρόπουλος ἔδωκε τὸν οἰκοδιδάσκαλον τῇ σχολῇ.

Ὁ Βαρκούσης διέτριψεν ἐν Κοζάνῃ δημόσιός τε καὶ ἰδιωτικὸς διδάσκαλος ἅπαντα ἔτη ὀκτώ. Τὰ Λατινικὰ ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ Δημ. Σακελλαροπούλου, ἐπανελθόντος ἐκ Γερμανίας, καὶ μετέφρασεν ἑλληνιστὶ τὴν Λογικὴν καὶ Μεταφυσικὴν τοῦ Βαουμαϊστέρου, ἐκδοθεῖσαν εἶτα τὸ 1795 ἐν Βιέννῃ, μὴ τηρήσας ὅμως ἐν τῇ τελευταίᾳ καθαρὸν ἑλληνισμὸν, κατὰ τὸν Μεγδάνην, λέγοντα, ὅτι τὰ χειρόγραφα αὐτοῦ ἐσώζοντο ἐν τῷ οἴκῳ τῶν Σακελλαρίων. Ἀπῆλθε δ' εἰς Βυζάντιον ἀρχῇ τοῦ 1758 ὡς οἰκοδιδάσκαλος, εἶτα εἰς Ἰάσιον, ὅπου καὶ ἐτελεύτησεν. Ἦν δὲ ἀνὴρ φιλομαθής τε καὶ πολυμαθὴς, ἀγαθὸς, τίμιος, σεμνὸς καὶ φιλήσυχος, κλίσιν ἔχων ἰδίως τῇ ποιήσει, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ ἐπιγραμματικὸν εἶδος, ὡς δεικνύουσι δύο εὐφυῆ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Μελέτιον ἐπιγράμματα.

Μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπὶ παιδείᾳ ἐπαινετοὶ ἐγένοντο Κωνσταντῖνος ὁ Κοζανίτης, εἶτα ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος ἐν τῇ πατρίδι καταστάς· Δημήτριος Βικέλλας Βερροιαῖος· Ἄνθιμος ὁ ἐκ τῆς ἐν Ἐλασσῶνι μονῆς τῆς Θεοτόκου, εἶτα ἀρχιμανδρίτης, ὅστις πρὸς τοὺς ἐν Βιέννῃ καὶ Οὐγγαρίᾳ ὁμογενεῖς ἀποσταλεὶς, ὠφέλησε τὴν μονὴν, ὡς ῥηθήσεται. Οὗτοι δὲ ἦσαν κατ' ἀρχὰς μαθηταὶ τοῦ Εὐγενίου, οὗ ἀπελθόντος εἰς Ἄθω, ἐφοίτησαν τριετίαν παρὰ τῷ Βαρκούσῃ εἰς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν.

Διονύσιος ἱεροδιάκονος 1754.

Ἦτο ἐκ Ῥαψάνης, μαθητὴς τοῦ Εὐγενίου, σχολαρχήσας διετίαν ἐν Κοζάνῃ, καὶ εἶτα ἐπίσκοπος Πλαταμῶνος διὰ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην. Ἦτο ἱεροκῆρυξ ἐξαίρετος, ἐπιτήδειος εἰς τὸ κινεῖν τὰ πάθη, εὔγλωττος, πειστικὸς καὶ σεβάσμιος. Καὶ ἀρχιερεὺς γενόμενος, ὠφέλησε τοὺς συμπολίτας καὶ ἐπαρχιώτας οὐ μόνον διὰ τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πατρικῶν νουθεσιῶν, ὡς συντηρήσας παρὰ πᾶσι τὴν ὁμόνοιαν, καὶ συνεργήσας εἰς τὴν ἐν τῇ πατρίδι σύστασιν ἐμπορικῶν ἑταιριῶν, ὡς καὶ ἐν Ἀμπελακίοις, αἵτινες ἤκμασαν καὶ προώδευσαν διὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐρυθρῶν νημάτων, πλουτίσασαι τήν τε πατρίδα καὶ τὰ περίχωρα, ὡς δοῦσαι ἐργασίαν πάσῃ τάξει. Καί τοι δὲ τῶν ἐργαστηρίων ἐκείνων διαλυθέντων εἶτα ἐκ τῶν περιστάσεων, ἔμειναν ὅμως πολλὰ ἐργοστάσια παρὰ τῷ λαῷ βιοποριστικά.

Κωνσταντῖνος ἱερεὺς 1756.

Ἦτο Κοζανίτης, μαθητὴς τοῦ Βαρκούση, καὶ σχολαρχήσας ἔτος ἓν καὶ ἥμισυ, ἀπέθανεν ὑπὸ πανώλους εἴκοσι τριῶν ἐτῶν τὴν ἡλικίαν.

Γεώργιος Σιανόπουλος 1757.

Ἦτο Ἰωαννίτης, μαθητὴς Μπαλάνου τοῦ ἀρχιπρεσβυτέρου, ἀριστοτελικὸς τὰ μαθήματα καὶ θιασώτης τῆς ἠθικῆς λόγῳ τε καὶ ἔργῳ. Τριετίαν δὲ σχολαρχήσας ἐν Κοζάνῃ, ἀπῆλθεν ὡς διδάσκαλος εἰς Ἀλβανιτοχώριον, ὅπου ἐνυμφεύθη καὶ ἔμεινεν ἄχρι τελευτῆς. Αὐτόθι περιέγραψε στίχοις πολιτικοῖς τὸν τότε συμβάντα μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας πόλεμον. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο μήτε ἱστορικῶς μήτε ποιητικῶς κατειργασμένον δεόντως, ἀλλὰ μεροληπτικῶς, διεδόθη τότε πολλαχοῦ δι' ἀντιγραφῆς ὡς λέγει ὁ Μεγδάνης.

Δημήτριος Ἀναούτας 1760.

Ἦτο Νιαγουστιανὸς τὴν πατρίδα, μαθητὴς τοῦ Γ. Σιανοπούλου ἐν Κοζάνῃ, ἀνθ' οὗ σχολαρχήσας διετίαν ἐκλήθη διδάσκαλος εἰς Νιάγουσταν. Ἐνταῦθα δὲ προσθετέον, ὅτι τινὲς τὴν πολίχνην ταύτην τῆς Μακεδονίας καλοῦσι Νάουσαν ἐκ τῶν ναμάτων, ἤτοι πολλῶν ὑδάτων· ἐγὼ ὅμως νομίζω, ὅτι ἡ Νιάγουστα τυγχάνει ὄνομα βυζαντινὸν Αὔγουστα μετὰ τοῦ ϛοιχείου *νῦ* ἐν ἀρχῇ, ἧς ὁ κάτοικος Αὐγουϛιανός.

Κωνσταντίνος μοναχὸς 1762.

Ἦτο ὀπαδὸς τοῦ Εὐγενίου, ὃν εἶχεν ἔν τε Κοζάνῃ καὶ Ἄθωνι μαθητὴν ἅμα καὶ ὑπηρέτην. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ ὄρους ἀναχώρησιν τοῦ διδασκάλου ἐπέστρεψεν εἰς Κοζάνην, διδάξας δύο περίπου ἔτη, εἶτα εἰς Βοδινὰ καὶ ἀλλαχοῦ. Διήνυσε δὲ τὸν βίον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, λαμπρῶς ἐκγηράσας καὶ σεμνῶς πολιτευσάμενος μέχρι τέλους.

Κύριλλος ἱερομόναχος 1763.

Ἦτο ἐξ Ἀγράφων, μαθητὴς Κοσμᾶ Μπαλάνου Οἰκονόμου Ἰωαννίνων. Προσεκλήθη διδάσκαλος εἰς Κοζάνην ἕνεκα τῆς παιδείας καὶ ἀρετῆς· ἦν δὲ πράγματι καὶ ἐν παιδείᾳ διαφέρων, καὶ ἐν φρονήσει καὶ σεμνότητι ἀξιέπαινος, ἀκριβὴς καὶ αὐστηρὸς φύλαξ τῆς εὐταξίας, διδασκαλοπρεπὴς σεβάσμιος καὶ ἐνάρετος. Κατα τὰς παραδόσεις μετεχειρίζετο καὶ τὰ ἀριστοτελικὰ καὶ τὰ νεώτερα ἐκλεκτικῶς. Διατρίψας δὲ ἐν Κοζάνῃ ὡς διδάσκαλος ἔτη ἕξ, ἀπῆλθεν εἶτα προσκληθεὶς σχολάρχης ἐν τῷ σχολείῳ τοῦ πατριάρχου Σεραφεὶμ, περὶ οὗ ἐγίνετο σκέψις, ἵνα αὖθις ἀνοιχθῇ· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ σχολεῖον ἦν ἐν τῷ τόπῳ τῶν βατοπεδινῶν καλογήρων, ὡς πρότερον ἐνήργησαν ἵνα κλεισθῇ, οὕτω καὶ νῦν ἀντέστησαν. Οὕτω ὁ Κύριλλος διέμεινεν ἡσυχαστὴς ἐν τῷ Ὄρει ἄχρι τελευτῆς, ὡς παθὼν αὐτόθι ποδαλγίαν καὶ καταστὰς δυσκίνητος καὶ ἀργός. Μετήρχετο δὲ κατ' ἰδίαν τὸ διδασκαλικὸν καὶ πνευματικὸν ἐπάγγελμα, καὶ ἔζησε βίον μακρὸν μεθ' ὑπολήψεως καὶ φήμης. Ἄγνωστον δὲ ἂν κατέλιπε συγγράμματα.

Μαθηταὶ τούτου ἐν Κοζάνῃ ηὐδοκίμησαν ἐπὶ παιδείᾳ, ἐκ μὲν τῶν ἐγχωρίων, Δημήτριος Παπᾶ Ἰαννούση, εἶτα ἱερεὺς, καὶ εἶτα ἐπίσκοπος Βούδας· Μανουῆλος, εἶτα ἱερεὺς, καὶ περὶ τὸ 1820 ζῶν ὡς πρωτόπαπας Κοζάνης· καὶ ἄλλοι τινὲς ἀνήκοντες τῷ ἐμπορίῳ, ὧν ἔζη τὸ 1820 ὁ ἱερόπαις Γεώργιος Χαρησίου, καταγόμενος ἐκ τοῦ διδασκάλου Σωτηρίου Οἰκονόμου, καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀποκαταστὰς μεγαλέμπορος, εὐηργέτησε τήν τε σχολὴν καὶ τὴν πατρίδα, ὡς καὶ ὁ ἐν Βιέννῃ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουῆλος. Ἐκ δὲ τῶν ξένων Ἰωάννης Ἥφαιστος ἐκ Ῥαψάνης· ὁ ἱερομόναχος Μελέτιος· ὁ Σιατιστεὺς Μιχαὴλ, ὁ εἶτα ἀρχιεπίσκοπος Πελαγονίας καὶ διὰ μεταθέσεως Διδυμοτοίχου· καὶ Ἰωάννης ὁ Κωφὸς διὰ τὸ δυσήκοον ἐπικληθείς.

Ἰωάννης Κωφὸς 1763.

Ἦτο ἐκ Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας, καὶ σχολαρχοῦντος τοῦ Κυρίλλου τετραετίαν ἐχρημάτισεν ἐν Κοζάνῃ ὑποδιδάσκαλος, ἀκροώμενος ἅμα καὶ ἐπιστημονικῶν. Ἦλθε δὲ ἐνταῦθα μετὰ τοῦ Κυρίλλου ὡς μαθητὴς, καὶ τὸ δεύτερον ἔτος ἐτάχθη ὑποδιδάσκαλος τῶν γραμματικῶν, διαμείνας μέχρι τοῦ 1768 ἔτους, καθ' ὃ προσεκλήθη σχολάρχης ἐν Λειβαδίῳ. Ἐκεῖθεν μετὰ ἔτος προσεκλήθη εἰς τὸ Ὄρος παρὰ τοῦ διδασκάλου Κυρίλλου, ὅστις ἤλπιζεν ἐν τῇ ἐνάρξει τῆς σχολῆς, αὐτὸς μὲν ἵνα καταστῇ διδάσκαλος τῶν γραμματικῶν, ὁ δὲ Κύριλλος τῶν ἐπιϛημονικῶν· τούτου ὅμως μὴ κατορθωθέντος ἐπέστρεψεν εἰς Σαρίσαιναν, ὅπου διετέλεσε διδάσκαλος μέχρι τοῦ 1774.

Τότε δὲ ὁ παρὰ τῷ Βαρκούσῃ ἐν Κοζάνῃ μαθητεύσας Ἄνθιμος ὁ ἐκ τῆς μονῆς Ἐλασσῶνος, διατρίβων ἐν Βιέννῃ καὶ Οὐγγαρίᾳ, ἔπεμψε συνδρομὰς τῶν ὁμογενῶν, δι' ὧν ἐκτίσθη σχολεῖον ἐν Λειβαδίῳ τῇ πατρίδι, ἐν ᾧ συνεκρότησε βιβλιοθήκην, ἐν δὲ τῇ μονῇ πλουσιωτέραν, καὶ ἠσφάλισε χρηματικὸν κεφάλαιον, οὗ οἱ τόκοι ἵνα χρησιμεύωσιν εἰς ἐτήσιον μισθὸν διδασκάλου· καὶ τοιοῦτον κατέστησε τὸν Ἰωάννην Κωφὸν, οὗτινος προεγίνωσκε τὴν παιδείαν καὶ ἱκανότητα. Ἐνταῦθα ὁ φιλόπονος οὗτος ἀνὴρ πλείω τῶν ἐννέα ἐτῶν διδάξας ἐνέπλησε διδασκάλων τὴν Ἑλλάδα, ζητουμένων διὰ τὴν φήμην τοῦ καθηγητοῦ. Ἔτρεχον δὲ καὶ ἄλλοι πολλαχόθεν μαθηταὶ, ὥστε, καί τοι τοῦ σχολείου εὐρυχώρου καὶ τῶν μαθητῶν τριῶν καὶ τεσσάρων συνοικούντων, ἐγένετο ὅμως χρεία αὐξήσεως αὐτοῦ, ὅπερ ἔπραξεν ὁ ἐκ Γερμανίας ἐπανελθὼν Ἄνθιμος (1778)· διότι ὁ Κωφὸς πάντας τοὺς ξένους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ συνέζη κοινοβιακῶς, διδάσκαλος ὢν οὐ μόνον τὰ μαθήματα, ἀλλὰ καὶ τὸν σεμνὸν καὶ τίμιον βίον, καὶ διδάσκων ἐπιστημονικὰ κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν νεωτέρων. Προσκληθεὶς εἶτα εἰς Τύρναβον τὴν πατρίδα, ἐγένετο ἱερεὺς, καὶ ἐκεῖ τὸν βίο,

κατέλυσεν ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροκῆρυξ. Καὶ σύγγραμμα μὲν οὐδὲν ἐποίησε, συγγραφεῖς ὅμως κατέλιπε πολλοὺς τῶν μαθητῶν οἵτινες διέδωκαν τῆς παιδείας τὰ φῶτα.

Καλλίνικος ἱεροδιάκονος 1768.

Ἦτο Ἰωαννίτης, ἀδελφὸς τοῦ Νικολάου Βαρκούση, καὶ προσεκλήθη ἐν Κοζάνῃ διδάσκαλος ἐκ Σιατίστης, σχολαρχοῦντος ἔτι τοῦ Κυρίλλου. Τότε ἐγένοντο δύο σχολεῖα· διότι, διαφωνίας συμβάσης (1767) μεταξὺ τῶν πολιτῶν, οἱ μὲν ἐν τῇ πατρίδι ἦσαν ὑπὲρ τοῦ παλαιοῦ σχολείου, οἱ δὲ ἐν Οὐγγαρίᾳ ἔμποροι ἔχοντες ἀνὰ χεῖρας τὸ αὐτόθι (ἀπὸ τοῦ 1745) κεφάλαιον, συνέστησαν νέον, τῆς Ἑταιρίας ἐπικληθὲν, ἐν ᾧ ἔταξαν σχολάρχην τὸν Καλλίνικον. Ἡ νέα δὲ αὕτη σχολὴ διήρκεσε μέχρι τοῦ χρόνου, καθ᾿ ὃν ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας Μαρία Θηρεσία ἀπηγόρευσε καὶ ἐν Οὐγγαρίᾳ τὸ ἐμπόριον τῶν ξένων, ὧν οἱ μὲν ἐπολιτογραφήθησαν, οἱ δὲ ἀνεχώρησαν ἢ ἐξέπεσον· καὶ οὕτω διὰ τὴν παῦσιν τῆς συνεισφορᾶς διελύθη ἡ σχολὴ ἐν ἔτει 1774, καθ᾿ ὃ καὶ ὁ Καλλίνικος ἐγένετο οἰκοδιδάσκαλος τοῦ Ἰωάννου Σακελλαρίου.

Μετὰ τετραετίαν δὲ (1778) ἀπῆλθεν εἰς Ἰάσιον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ἔν τινι μοναστηρίῳ Μπαρμποΐῳ καλουμένῳ, ἐνοχλούμενος κατὰ τὸ γῆρας ἐξ ὑποχονδρίας, ἣν ὑπέστη ἐν Κοζάνῃ (1770) ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων Τούρκων, οἵτινες συνέλαβον αὐτὸν μετὰ τῶν ἐν τῇ σχολῇ συνοίκων ξένων μαθητῶν. Ὑπὸ τοῦ φόβου δὲ καὶ τῶν βασάνων, ἃς ἐποίησαν αὐτῷ, ζητοῦντες χρήματα καὶ περιουσίαν, ἐταράχθη καὶ προσεβάλλετο κατὰ καιρὸν ὑπὸ τοῦ νοσήματος τούτου, ὑφ᾿ οὗ κατὰ τὸ γῆρας μᾶλλον κυριευθεὶς, ἀθλίως κατέλυσε τὸν βίον.

Μαθηταὶ τούτου ἐπὶ παιδείᾳ γνωστοὶ ἐγένοντο τῶν μὲν Κοζανιτῶν Δημήτριος ὁ εἶτα ἱερεὺς, καὶ Ἰωάννης ὁ Αὐγουστίνου. Ἐκ δὲ τῶν Σιατιστέων Δημήτριος Μοναχᾶς, Κωνσταντῖνος ὁ εἶτα ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος γενόμενος ἐν τῇ πατρίδι, Ἰωάννης ὁ Νεόπουλος καὶ Ἰωάννης ὁ εἶτα μοναχὸς Ἰωνᾶς. Ἔτι ὁ Νιαγουστιανὸς Ἀναστάσιος Καμπίτης, ὅστις ἐπαναλαβὼν καὶ ὕστερον τὰ ἐπιστημονικὰ παρὰ Ἰωάννῃ τῷ Κωφῷ, ἐγένετο ἐπωφελὴς ἐν τῇ πατρίδι ἐπὶ πολλὰ ἔτη διδάσκαλος, καὶ πλείω ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅπου καὶ ἐτελεύτησε.

Δημήτριος Ποποβίτσης 1770.

Οὗτος ἦν ἱερεὺς, γεννηθεὶς ἐν Σερβίοις (1750). Μετοικήσας δὲ ἐν Κοζάνῃ ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Κυρίλλῳ, ὃν εἶτα διεδέξατο, διδάξας καταρχὰς ἐν τῇ Στοᾷ εἶτα οἴκαδε διὰ τὴν ἑξῆς αἰτίαν. Ἡ Κοζάνη τότε, διὰ τὴν λεηλασίαν, διὰ τὴν πτῶσιν τοῦ μετὰ τῆς Οὐγγαρίας ἐμπορίου, διὰ τὴν αὐτόθι μετοίκησιν πολλῶν πλουσίων πολιτῶν, καὶ διὰ τὰς ἐν αὐτῇ διχονοίας καὶ τοὺς ὑπερόγκους φόρους, διετέλει ἐν ἀδυναμίᾳ, καὶ πάντα τὰ πράγματα αὐτῆς ἔβαινον ἐπὶ τὸ χεῖρον, ὡς καὶ τὰ τῆς σχολῆς. Καὶ ἡ Στοὰ δὲ παρημελήθη, μείνασα τρία ἔτη μέχρι τοῦ 1777 ἄνευ διδασκάλου, καὶ διατηρηθεῖσα ἅπαντα 28 ἔτη, ἀπὸ Εὐγενίου (1746—1774) μέχρι τοῦ Δημητρίου τούτου.

Ὁ δὲ Δημήτριος χηρεύσας τότε ἐν Κοζάνῃ, κατέλιπε τὸ διδασκαλικὸν, καὶ μεταβὰς εἰς Βυζάντιον ἐχειροτονήθη ὑπὸ τὸ ὄνομα Διονύσιος (1783) μητροπολίτης Βελιγραδίου. Τοῦ δὲ ἀρχιστρατήγου τῆς Αὐστρίας Λαουδῶνος πολιορκοῦντος τότε (1789) τοῦτο καὶ μηδὲν κατορθοῦντος, ὁ μητροπολίτης διὰ κατασκευασθεισῶν κλειδῶν τῶν πυλῶν καὶ τῇ συνεργείᾳ δέκα καὶ ἑπτὰ Κοζανιτῶν, μεθυσάντων τοὺς φύλακας, παραδίδει τὸ Βελιγράδιον τοῖς Αὐστριακοῖς. Οὕτω δὲ προσελκύσας τὴν εὔνοιαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσὴφ, ἐγένετο πρῶτος Ἕλλην καὶ Ὀρθόδοξος ἀρχιερεὺς Βούδας (1790), ὅπου καὶ ἔμεινε διὰ βίου. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ παιδείας κάτοχος, ἁπλοῦς τὰ ἤθη, εὐειδέστατος, καὶ ἐλεήμων κατὰ πολλὰ, ὡς δαπανῶν καὶ διανέμων τὸν μισθὸν τοῖς ἀπόροις· συγχρόνως δὲ ἐδίδασκεν αὐτόθι, καὶ τοῦτο ἐγένετο αἰτία τοῦ θανάτου αὐτοῦ· διότι ἐκ τριῶν αὐτοῦ μαθητῶν Βουλγάρων, ὁ εἷς βουλόμενος ἀργύρια κλέψαι, χώνει αἴφνης κατὰ τοῦ προσώπου τὸν νυκτικὸν σκοῦφον, ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ φόβου ἀπόπληκτος γενόμενος, ἐτελεύτησεν ἐν Βούδᾳ μετὰ ἓξ μῆνας (τὸν Φεβρουάριον 1828) «πιστὸς θεῷ, βασιλεῖ καὶ ποιμνίῳ,» ὡς γράφει ἐν τῷ εἰκονίῳ αὐτοῦ, ὅπερ εἶδον ἐν Κοζάνῃ. Μεταξὺ τῶν χειρογράφων τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Εὐφρονίου Ποποβίτση εὗρον χειρόγραφον ὑπὸ τὰ ἀρκτικὰ στοιχεῖα Δ. Π., ἀνῆκον βεβαίως τῷ πατρὶ, ὅστις μετὰ πολλῆς εὐφυΐας περιγράφει κατ᾿ ἐρωταπόκρισιν τὸν χαρακτῆρα τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑλλήνων. *(Ἀκολουθεῖ.)*

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ.

(Ὅρα φυλλ. 524.)

Ἐναρκτικὸς λόγος τοῦ καθηγητοῦ E. Egger ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ.

ΜΕΡΟΣ Β΄ *).

Ὁ *Ἑλληνισμὸς*, πνεῦμα διαφερόντως Εὐρωπαϊκὸν, διὰ τοσαύτης ἰσχύος καὶ δόξης ἐπικρατῆσαν τοῦ ἀντιθέτου πνεύματος τοῦ βαρβαρισμοῦ, συνετέλεσε πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν. Εἰς μόνον τὸν Ἑλληνισμὸν ὀφείλομεν τὴν σύστασιν ἐλευθέρας πολιτείας, ἐν ᾗ ὑπέρτατον κράτος ἐστὶ τὸ κράτος τοῦ νόμου, ὁτὲ μὲν ὑπὸ ἐνιαυσίων ἀρχόντων ἐκπροσωπουμένου, ὁτὲ δὲ ὑπὸ βασιλέων ἐκ διαδοχῆς κοινῇ πάντων ἐπιδοκιμασίᾳ. Μόνος ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκληροδότησεν ἡμῖν τὸ πνεῦμα τῶν τεχνῶν καὶ τὴν μελέτην τοῦ ἰδανικοῦ καλοῦ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τῆς φαντασίας διά τε τῆς ποιήσεως καὶ διὰ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν. Καὶ λοιπὸν, δυνάμεθα ἆρά γε εὐλόγως θεωρεῖν αὐτὸν ὡς τὸν ἀληθῆ δημιουργὸν παντὸς τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, τὴν δὲ σπουδὴν καὶ μίμησιν αὐτοῦ ὡς διηνεκῆ καὶ αἰωνίαν τινὰ ἀνάγκην, ἢ νομίζομεν ὅτι δυνησόμεθα εὑρεῖν ἀλλαχοῦ τὰ μαθήματα καὶ τὰ ὑποδείγματα ἐκεῖνα, εἰς ἃ ὀφείλομεν τὰ ἄριστα τῶν ἡμετέρων διανοητικῶν προϊόντων καὶ τὰ μέγιστα τῶν κοινωνικῶν ἡμῶν ἀγαθῶν;

Ἀναντίῤῥητον ἐστὶν ὅτι οἱ Ἕλληνες κατάγονται ἐκ τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀρίας φυλῆς, ἥτις ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ ἐκείνου ὀροπεδίου τῆς Βακτρίας χώρας διωχέτευσεν εἰς τὸν κόσμον δύο μεγάλα ῥεύματα λαῶν, ὧν τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τραπὲν κατῴκησε τὴν Ἰνδικὴν, τὸ δὲ πρὸς δυσμὰς ἐπλημμύρισε τὴν Περσίαν καὶ μετ᾿ αὐτὴν τὰς παραλίους χώρας τῆς Μεσογείου. Ἀμφότεροι καθυπέταξαν τὰς πρότερον κατεχούσας τὰς χώρας ταύτας ἀσθενεστέρας φυλὰς, ὧν αἱ μὲν διέμειναν βάρβαροι, ὡς ἐν τῇ Ἰνδικῇ, αἱ δὲ ἀσπασθεῖσαι τὰς Ἑλληνικὰς ἰδέας συνηκολούθησαν τοῖς ἑαυτῶν κατακτηταῖς εἰς νέας χώρας· διότι αἱ Ἑλληνικαὶ φυλαὶ εὐθὺς ἐγκαταστᾶσαι ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀνέπτυξαν ἕξεις καὶ ἐπιθυμίας ἰδίας, καὶ συνέστησαν ἔθιμα καὶ νόμιμα ἐν πολλοῖς ὑπέρτερα τῶν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς κομισθέντων. Ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς Ἀσίας ἔλαβον τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν, ἧς ἡ Ἀσιατικὴ καταγωγή ἐστι νῦν πληρέστατα ἀποδεδειγμένη, καὶ μετὰ τῆς γλώσσης μέγαν ἀριθμὸν μύθων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν πρώτην αὐτῶν ἱστορίαν· ἀλλ᾿ ὅμως οὐδαμοῦ δύναταί τις ἀνευρεῖν ὁμοιότητά τινα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος πρὸς τὸ Ἀσιατικὸν, καὶ οὐδεμίαν παραμείνασαν τοῖς Ἕλλησιν ἀνάμνησιν τῆς ἑαυτῶν καταγωγῆς. Τὸ ὄνομα *Πελασγοὶ* ἔτι καὶ νῦν ἀποδίδοται κοινῶς εἰς τὴν φυλὴν ἐκείνην, ἐξ ἧς ἐξῆλθον πάντες οἱ Ἰταλιῶται λαοὶ καὶ οἱ Ἑλληνικοί· ἀλλ᾿ ὅμως οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ ἐποχῇ, περὶ ἧς νῦν ἡμῖν ὁ λόγος, οὐδαμῶς ἀναγνωρίζουσι τοὺς Πελασγοὺς ὡς ἰδίους αὐτῶν προγόνους, οὔτε ἀποδέχονται σχέσιν τινὰ πρὸς τοὺς δημιουργοὺς τῶν ἀτέχνων ἐκείνων μνημείων, ἐν οἷς οὐδεμία καταφαίνεται ἰδέα τοῦ καλοῦ· οὐδαμῶς ἐμβλέπουσιν εἰς τὰ ἴχνη ἐκεῖνα τῆς ὁμοιότητος, ἐξ ὧν ἡμεῖς εἰκάζομεν τὴν ταπεινὴν καὶ ἄκομψον καταγωγὴν τῆς τελειοτάτης αὐτῶν γλώσσης· πιθανώτατον δέ ἐστιν ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Πελασγῶν, ὡς ἐλαλεῖτο ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Ἡροδότου, τοσοῦτον ἦν ἀπρόσιτος τοῖς συγχρόνοις αὐτῷ, ὅσον ἐστὶ σήμερον ἀδύνατον εἰς ἄνθρωπον ἔμπειρον τῆς συγκριτικῆς γραμματικῆς τὸ ἀνευρεῖν μίαν σελίδα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν μιᾷ σελίδι τῆς Γερμανικῆς, εἰ καὶ ἀναντίῤῥητός ἐστιν ἡ συγγένεια τῶν δύο τούτων ἰδιωμάτων. Οὕτω λοιπὸν ἐν ἐποχῇ ἀρχαιοτάτῃ ἡ Ἑλλὰς διέκοψε πάντα πρὸς τὴν Ἀσίαν δεσμὸν, καίτοι κατὰ καιροὺς ἄνδρες ἐπιφανεῖς ἐπανήρχοντο εἰς τὴν ἐνδοτέρω Ἀσίαν, καὶ ἀνεζήτουν καταμαθεῖν, ὅσον ἦν ἐφικτὸν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς παραδόσεις αὐτῆς. Ἐν αὐτοῖς τοῖς Ὁμηρικοῖς χρόνοις οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς φυλὴν αὐθυπόστατον· ἔκτοτε ἀπολαύοντες τῶν ἀγαθῶν τῆς εὐφόρου χώρας αὐτῶν καὶ τοῦ ὡραίου κλίματος, οὐδαμῶς διενοοῦντο ὅτι ἠδύναντο ἔχειν ξένην καταγωγὴν ἐπὶ τῆς χώρας ἐκείνης ἐν ᾗ τοσοῦτον ἀνεπτύχθησαν. Θαυμαστὸν δέ ἐστιν ὅτι τὸ ὑπὸ τῆς πεφωτισμένης ἐπιστήμης κατακρινόμενον ὡς ἀναμφισβήτητος ἀμάθεια, τοῦτο ἀποτελεῖ ἀκριβῶς μίαν τῶν κυριωτέρων δυνάμεων τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Οἱ Ἕλληνες τοιαύτην εἶχον συναίσθησιν τῆς ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίας, τοσοῦτον εἶχον σταθερὸν καὶ δραστήριον πόθον τῆς προόδου, καὶ τόσον ὑψηλὴν ἰδέαν τῶν ἀφθόνων ἐκείνων ἠθικῶν δυνάμεων, ὧν εὐγενεστάτην ἐποιήσαντο χρῆσιν, ὥστε ἀσχέτως πρὸς πάντας τοὺς περιοικοῦντας λαοὺς συνεκρότησαν ἴδιον καὶ ἀληθῶς διακεκριμένον γένος, ὃ δικαίως δυνάμεθα θεωρεῖν ἀνώτερον πάντων τῶν πλησιοχώρων γενῶν.

Ὁ θέλων κατανοῆσαι σήμερον τί ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ, ἄφθονα ἔχει τὰ πρὸς τοῦτο ὁδηγοῦντα φῶτα, καὶ οὐδαμῶς ὀφείλει εἶναι Αἰγυπτιολόγος ἢ τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἔμπειρος, ἵνα πεισθῇ περὶ τῆς ἀρχικῆς καταγωγῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς σχεδὸν ἐξαιρετικῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ εἰς τὴν σύστασιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν. Παραλειπομένης τῆς Ἀμερικῆς, ἧς ἡ ἐγνωσμένη ἀρχαιότης μόλις αἰῶνάς τινας ἀνέρχεται ὑπὲρ τὸν χρόνον τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῆς, ἐν μὲν τῷ ἀρχαίῳ Κόσμῳ καὶ πρὸς τὴν Δύσιν ἔχομεν πάσας τὰς Ἰβηρικὰς φυλὰς, τὰς Γερμανικὰς καὶ ἄλλας τινὰς, ὧν αἱ μὲν ἦλθον βραδύτερον καὶ μετὰ τὴν ἀνάβασιν τῆς Ἑλλάδος εἰς μέγαν βαθμὸν δόξης, αἱ δὲ οὕτω μικρὰς ἀναμνήσεις τῶν πρώτων αὐτῶν παραδόσεων διετήρησαν, ὥστε σχεδὸν ἀνωφελές ἐστι τὸ ἀναζητεῖν, ὁποῖος ἦν τότε ὁ βαθμὸς τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν. Ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ μετὰ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Φοινίκης ἀξία παρατηρήσεώς ἐστιν ἡ μικρὰ ἐκείνη χώρα τῆς Παλαιστί-

*) Τὸ μέρος τοῦτο συνετάχθη ὑπό τινος τῶν ἀκροατῶν, καὶ μόνον ἐπεθεωρήθη ὑπὸ τοῦ κυρίου Egger.

νης, ἡ ἀφθόνους ἔχουσα ἀναμνήσεις καὶ παραδόσεις, καὶ τέλος πάντων ἡ Ἀρία ἐκείνη ἐθνικότης, ἡ καλουμένη Ἰνδική, καὶ ἔτι Ἀνατολικώτερον τὸ μέγα ἔθνος τῶν Σινῶν.—Ἡ Σινικὴ οὐκέτι ἐστὶ μυστηριώδης τόπος, χάρις εἰς τὰς περὶ αὐτῆς ἐρεύνας, ἐξ ὧν πρὸ μικροῦ κατέστη γνωστὴ εἰς ἡμᾶς, καὶ ὧν ἡ Γαλλία μετέσχεν ἐπὶ πολύ. Ἡ ὑψηλὴ καὶ ἅμα ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τοῦ Abel Rémusat, τοῦ Stanislas Julien, καὶ ἰδίως τοῦ Edouard Biot ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ πραγματείᾳ περὶ τῆς ἐν τῇ Σινικῇ δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἐπιμελῶς ἀνακαλύψασα καὶ ἀναγνωρίσασα ὅ,τι ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἐκείνῳ πολιτισμῷ ὑπῆρχε λόγου ἄξιον, οὐχ ἧττον ἐπεμελήθη σημειῶσαι καὶ ὅ,τι καθ' ἡμᾶς ὑποδεικνύει τὸν ὑποδεέστερον αὐτοῦ βαθμόν. Τί συνέβη ἐν τῇ Σινικῇ κατὰ τὸν ϛ' καὶ Ε' αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ; Ἐκτὸς τῶν πολιτικῶν κλονισμῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων, οὐδὲν ἄλλο ἀνεφάνη τότε ἐκεῖ, ἢ δύο ἄνδρες λόγου ἄξιοι, ὁ Κομφύκιος καὶ ὁ Μέγκιος. Τούτων ὁ πρῶτος, μέγας ὢν φιλόσοφος καὶ ἅμα νομοθέτης καὶ ἠθικοδιδάσκαλος, τοσαύτην καὶ τόσῳ διαρκῆ ἐκτήσατο φήμην ἐπὶ τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ, ὥστε παρεβλήθη, καὶ οὐχὶ ἄνευ λόγου, πρὸς τὸν Σωκράτην, ὅςτις κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον καιρὸν παρέδωκεν ἡμῖν διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ὑψίστην ἰδέαν περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ διέποντος αὐτὴν πνεύματος. Ἀλλ' ὅμως ἐκτὸς ταύτης τῆς διαιωνίσεως τῆς εὐγενοῦς ἐκείνης ἠθικῆς φιλοσοφίας, οὐδὲν ἄλλο ἀνευρίσκομεν μαρτυροῦν ἡμῖν φιλόπονον ἐνασχόλησιν ἀνεξαρτήτου διανοίας, ἥκιστα δὲ τὴν γόνιμον ζωηρότητα τῶν φιλοσοφικῶν Σχολῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν ποικιλίαν ἐκείνην τῶν φιλοσοφικῶν ζητημάτων, ἔνθεν μὲν προσβαλλομένων, ἑτέρωθεν δὲ ὑποστηριζομένων μετ' ἀπαραμίλλου ἀναλυτικῆς ἱκανότητος. Περὶ δὲ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τοῦ Σινικοῦ πολιτισμοῦ, οἱ Σῖναι διακρίνονται παντὸς ἄλλου ἔθνους διά τινος τρόπου, ὃν δύναμαι ἀποκαλέσαι μέθοδον παλινδρομικήν. Ἐκεῖ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀκμῇ τῆς προόδου, ἐκπλήττεταί τις βλέπων ἀείποτε τοὺς ποθοῦντας τὰς μεταβολὰς πρὸς τὸ παρελθὸν ἀποβλέποντας, καὶ ἐπιμόνως ἐκζητοῦντας τὸ ἰδανικὸν ἐκεῖνο, ὅπερ ἡ ποίησις πολλάκις παρέστησεν ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ἀλλ' ὅπερ ἡ καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμη ἀποταμιεύει ἐν τῷ μέλλοντι. Βεβαίως ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ Σινικῇ ἰσχυρὸν τὸν οἰκιακὸν βίον, τὸ πρὸς τοὺς προγόνους σέβας, καὶ ἐπὶ πᾶσι θρησκευτικὴν λατρείαν καθαρωτάτην ἐν τῇ ἁπλότητι αὐτῆς· ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται ἡ ἄπειρος πρόοδος τοῦ Κράτους τούτου, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως παρίστησιν ἡμῖν θαυμαστὸν θέαμα διηνεκοῦς αὐξήσεως πληθυσμοῦ καὶ ἰσχύος. Ἀλλ' ὅμως ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀντίθετα πρὸς τὸ Εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα, καὶ δυσκόλως ἡμεῖς δυνάμεθα ὑπονοῆσαι, ὅτι τὸ παράδοξον πνεῦμα τοῦ Σινικοῦ λαοῦ ἠδύνατό ποτε συνεργῆσαι μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν σύστασιν τῶν ἡμετέρων ἠθῶν καὶ νομίμων, καὶ εἰς τὸ παρασκευάσαι τὰ ἔργα τοῦ νεωτέρου ἡμῶν πολιτισμοῦ.

Ἐὰν μετὰ τὴν ἐξέτασιν ταύτην ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ἠπείρου, ὃ διαβρέχουσιν ὁ Γάγγης καὶ ὁ Ἰνδός, οὐδ' ἐνταῦθα ἀνευρήσομεν τοὺς κυριωτέρους χαρακτῆρας τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων. Ἐνταῦθα εὑρίσκομεν τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην πάλην, ἣν ἡ ὑπὸ τοῦ Βούδδα διακηρυχθεῖσα μεταρρύθμισις ἐπήνεγκε τότε κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας τῶν Βραχμάνων καὶ τῶν κατὰ φυλὰς ἐπικρατουσῶν προλήψεων, ἐφ' ὧν ἡ θρησκεία αὕτη στηρίζεται. Βεβαίως ἡ μεταρρύθμισις ἐκείνη ἦν ἐπανάστασις, ἣν εἴθε ἐγνώρισαν οἱ Ἕλληνες· ἴσως ἡ ἐπὶ Σόλωνος Ἑλλὰς ἠδύνατο συλλέξαι ἀληθείας τινὰς ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός, ὃς ἦν σύγχρονος τῷ φιλοσόφῳ νομοθέτῃ. Αἱ ἔρευναι τοῦ Εὐγενίου Βορνοὺφ περιέγραψαν ἡμῖν τοὺς κυριωτέρους χαρακτῆρας τῆς εὐγλώττου καὶ ἡδυεποῦς ἐκείνης φιλοσοφίας, καὶ δι' ἀσφαλοῦς μεθόδου ἐγνώρισαν ἡμῖν, πῶς βαθμηδὸν κατώρθωσεν ἐγκατασταθῆναι ἔν τε τῇ Ἰνδικῇ καὶ ἐν τῇ Ταπροβάνῃ καὶ ἐν τῇ Σινικῇ, καταβαλοῦσα πρόσκαιρα κωλύματα. Ἡ θρησκεία αὕτη δείκνυται ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῆς διαφερόντως ἰσχυρὰ καὶ ἅμα ἐξαιρέτως κοινωνική. Ὁ Sakya-Mouni ἀποτείνει τὴν ἑξῆς παραμυθίαν πρὸς τοὺς λαχόντας τὴν ἐσχάτην τάξιν ἐν τῇ κατὰ φυλὰς διαιρέσει· «ὁ λόγος ἐστὶν ἅπασι κοινός· ἡ ἀλήθειά ἐστιν ἅπασι κοινή·» ἐν μὲν τῷ ἀκροατῇ αὐτοῦ βλέπει μόνον τὸν ἄνθρωπον, ἐν δὲ τῷ ἀνθρώπῳ μόνην τὴν ψυχήν· οὗτος μόνος (καὶ ἐν τούτῳ ἴσως συνίσταται ἡ μέχρι τινὸς ὑπεροχὴ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους σοφοὺς τῆς ἀρχαιότητος παραβαλλομένου) ἀποτείνει τὸν λόγον αὐτοῦ πρός τε τὸ ἀσθενὲς καὶ πρὸς τὸ ἰσχυρὸν γένος, ἀμφοτέροις ἐπιβάλλων τὰ αὐτὰ καθήκοντα, καὶ ἀμφοτέροις προσφέρων τὰς αὐτὰς παραμυθίας. Ὁ Βουδδαϊσμὸς συνέστησεν ὁμοίως ἀρχαιότατα τὸν ἕτερον ἐκεῖνον νεωτερισμόν, ὃν βραδύτερον ἀνευρίσκομεν παρὰ τοῖς χριστιανικοῖς λαοῖς, τουτέστι τὰ μοναστήρια, ὧν πρώτη ἑστία ἐγένετο ἡ Ἰνδική, καίτοι τινὲς εὑρίσκουσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἐν τῇ φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πυθαγόρου. Ἐὰν τέλος πάντων ἐπιθυμῶμεν ἀνευρεῖν καὶ ἑτέραν αὐτοῦ ὁμοιότητα πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ὀφείλομεν ἀναδραμεῖν εἰς τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ κανονισμόν, τουτέστιν εἰς τὰς τέσσαρας ἐκείνας *συνόδους*, αἵτινες συνῆλθον μεταξὺ τοῦ εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βούδδα ἑπομένου αἰῶνος καὶ τῆς ἐπισήμου ἀποστολῆς, ἐξ ἧς προῆλθον αἱ πρῶται διπλωματικαὶ σχέσεις τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἰνδικήν, καὶ ἥτις ἦν ἡ ἀποστολὴ τῶν πρέσβεων τοῦ Σελεύκου

εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Τχάνδρα-Γούπτα (Σανδρακόττου). Τότε λοιπὸν ἀνεφάνη καὶ προήχθη ἐν τῇ Ἰνδικῇ βαθεῖά τις μεταβολὴ ἐν τῷ ἠθικῷ βίῳ, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν συνειδήσεων, ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑποβεβλημένων εἰς τὴν δουλείαν κοινωνικῶν ἅμα καὶ θρησκευτικῶν προλήψεων.

Ἀλλ' ἡ Ἰνδικὴ αὕτη, ἡ τοσοῦτον ἄφθονα ἔχουσα τὰ ἀγαθὰ τῆς ποιήσεως, καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς συστάσεως, πόσον διέμεινεν ἔρημος τοῦ παρ' ἡμῖν καλουμένου γνησίου ἐπιστημονικοῦ πνεύματος, ὃ χαρακτηρίζει πρὸ πάντων τὰ διανοητικὰ ἔργα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης! Καὶ πρῶτον μὲν ἡ Ἰνδικὴ διάνοια οὐδέποτε μέχρι νῦν ἠδυνήθη διατηρῆσαι ἐν τῇ τέχνῃ τὸ ἀνάλογον μέτρον καὶ τὴν λεπτότητα. Ὑπάρχουσι μὲν ἐν τοῖς Σανσκριτικοῖς ποιήμασι θαυμαστά τινα χωρία· ἀλλὰ ταῦτα ὀφείλομεν ἀείποτε ἀποσπᾶσαι ἔκ τινος ὅλου ἀσυναρτήτου, ὅπερ ἐστὶ προϊὸν ἐπιπόνου ἀναπτύξεως φαντασίας οὐδὲν ἐχούσης μέτρον. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ φιλοσοφία τῶν Ἰνδῶν ἔχει μὲν τὰ πρωτότυπα αὐτῆς δόγματα καὶ τὰς πολυαρίθμους αὐτῆς Σχολάς, καί τινες ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἐνόμισαν ὅτι ἀνεῦρον ἐν αὐτῇ τὰς κυριωτέρας ἰδέας τῶν νεωτέρων ψυχολογικῶν, αἰσθητικῶν, πνευματολογικῶν καὶ μυστικολογικῶν Σχολῶν· ἀλλὰ στερεῖται ἁπλότητος, τάξεως καὶ μεθοδικῆς διαιρέσεως. Ἡ μέθοδος ἢ τέχνη τοῦ φιλοσοφεῖν, ὡς νῦν ἀποκαλοῦμεν αὐτὴν κατὰ τοὺς ἡμετέρους φιλοσόφους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, σπανίως ἀναφαίνεται ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς ἐκείνοις συγγράμμασιν, ἅτινα ἐγνώσθησαν ἡμῖν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Colebrooke καὶ τῶν σοφῶν αὐτοῦ διαδόχων. Ἐὰν ἐκτὸς τῆς ποιήσεως ἀναζητήσωμεν ὅ,τι ἄλλο δύναται ἀνταποκριθῆναι πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν μέθοδον, εὑρήσομεν ἀναμφιβόλως ὅτι οἱ Ἰνδοὶ θεωροῦνται ὡς εὑρεταὶ μαθηματικῶν τινων ἀληθειῶν· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο πολλάκις ἠναγκάσθημεν περιστεῖλαι ὑποθέσεις τινὰς ἄλλοτε ἐπικρατούσας.

Ἐλέχθη πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν· «Τοσοῦτον ἀπέχομεν τῆς μεμακρυσμένης ἐκείνης ἐποχῆς (τοῦ Ἰνδικοῦ δηλονότι πολιτισμοῦ), ὥστε δύσκολόν ἐστιν ἐκτιμῆσαι κατ' ἀξίαν τὰς παραδόσεις αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως βαθεῖά τις καὶ περιεσκεμμένη σπουδὴ τῆς Σανσκριτικῆς, ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἔτι σωζομένων ἐν τῇ Ἰνδικῇ συγγραμμάτων, μετριόφρων τις γνώμη περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς σοφίας, καί τις ἀμφιβολία περὶ τῆς ἡμετέρας ὑπεροχῆς, ἠδύναντο χορηγῆσαι ἡμῖν πλῆθος γνώσεων, αἵτινες μετ' οὐ πολὺ ἔμελλον καὶ τὸν ἡμέτερον πολιτισμὸν μεταβαλεῖν, καὶ πρὸς τὸν κοινωνικὸν ἡμῶν βίον κρείττονα δοῦναι διεύθυνσιν, τελειοποιοῦσαι τά τε ἠθικὰ καὶ τὰ πολιτικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἡμῶν συστήματα.» Ἡ πρόρρησις αὕτη, ἡ κατὰ πρώτην ὄψιν οὕτω παράδοξος φαινομένη, ἧττον ἐκπλήττει τὸν ἀκούοντα, ὅταν ἐνθυμηθῇ ὅτι οἱ πρῶτοι τὴν Ἰνδικὴν ἐπισκεψάμενοι Εὐρωπαῖοι ἠδύναντο πρὸ τριῶν αἰώνων ἀνευρεῖν ἐν αὐτῇ τὸ νῦν παρ' ἡμῖν ἀστρονομικὸν σύστημα, τὴν ἄλγεβραν καὶ πάντας τοὺς ἡμετέρους ὑπολογισμούς, τὴν γνῶσιν τοῦ Νευτωνείου διωνύμου, τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον, ἀκριβεῖς γνώσεις περὶ τοῦ στρογγύλου σχήματος τῆς γῆς καὶ τοῦ μέτρου τῆς περιφερείας αὐτῆς κτλ. Ὑποτεθείσθω ὅτι οἱ τῷ Ἀλεξάνδρῳ ἀκολουθήσαντες Ἕλληνες ἠσχολοῦντο περὶ τὸ συλλέξαι ἐν τῇ Ἰνδικῇ καὶ διαδοῦναι ἐν τῇ Εὐρώπῃ τὰς γνώσεις ταύτας καὶ πολλὰς ἄλλας ὑπαρχούσας τότε παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Γάγγου, οἷαί εἰσιν ἡ κατασκευὴ τῆς πυρίτιδος, ἡ τῆς ναυτικῆς πυξίδος, κτλ. Τίς ἄρά γε δύναται ὑπολογίσαι, εἰς ποῖον σημεῖον ἔμελλε νῦν ὑπάρχειν προηγμένη ἡ τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων ἀνάπτυξις, καὶ προϊδεῖν τὸ ὅριον τῆς προόδου, εἰς ὃ ἔμελλε καταντῆσαι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα; Οὐδεμίαν εἶπεν ὑπερβολὴν ὁ Φρεδερῖκος Σχλέγελος εἰπών, ὅτι «ἡ μελέτη τῶν Σανσκριτικῶν συγγραμμάτων δύναται ἐπαγαγεῖν ἐν τῷ παρόντι συστήματι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ γνώσεων ἐπανάστασιν παράλληλον τῇ ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς τῶν γραμμάτων ἀναγεννήσεως γενομένῃ ἐν τῇ Δύσει.» Ἡ ὑπὸ τοῦ Σχλεγέλου προφητευθεῖσα αὕτη ἐπανάστασις οὐκ ἐπεγένετο· καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ ὁ λόγος εἰς τὰς ὑπερβολικὰς διαβεβαιώσεις περὶ τοῦ *ἀρχαίου πειρατοῦ* παρατηρητέον ὅτι αὗται κατὰ μέγα μέρος ἧττον ἐφαρμόζονται εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἢ εἰς τὴν Σινικήν, ἧς αἱ ἐφευρέσεις, οἷαί εἰσιν, ὡς ἐν παραδείγματι, ἡ τῆς ναυτικῆς πυξίδος, ἡ τῆς πυρίτιδος, ἡ τῆς τυπογραφίας, ἠδύναντο ἀληθῶς ἐπαγαγεῖν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς μέσοις αἰῶσιν ὠφέλιμόν τινα ἐπίδρασιν εἰς τὴν τῶν ἐπιστημῶν πρόοδον.

Ἀλλ' ὅμως ἐξετάσωμεν, τί ἠδύνατο μεταγαγεῖν εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Γάγγου, εἰ ἐξέτεινε μέχρι τούτου τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ. Βεβαίως ἠδύνατο εὑρεῖν ἐκεῖ πολλὰς καὶ πολυτίμους ἱστορικὰς γνώσεις· ἴσως δὲ καὶ ἡ ποιητικὴ φαντασία τῶν Ἑλλήνων ἠδύνατο μᾶλλον ὑψωθῆναι ἐκ τῆς γνώσεως τῶν *Βέδας* καὶ τῶν δύο μεγάλων ἐπικῶν ποιημάτων τῆς Ἰνδικῆς· καὶ βεβαίως οἱ Ἕλληνες γραμματικοὶ ἀπείρως ἔμελλον ὠφεληθῆναι ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πανίου (περὶ οὗ λέγουσιν ὅτι ἐγεννήθη ἀκριβῶς τὸ 350 π. Χρ.) καὶ τέλος πάντων δυνατὸν εἰπεῖν, ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα ἑνὸς Ἀριστοτέλους ἠδύνατο ἐπαξίως ἀποδοῦναι τὸ προσῆκον σέβας εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν ἑνὸς Βαλμικίου· ἀλλ' ἡ τάσις τῶν Ἑλληνικῶν ἰδεῶν ἔμελλεν ἆρα ὡς ἐκ τούτου ὑποστῆναι μεταβολήν τινα; Ὅ,τι γινώσκομεν περὶ τῆς τῶν Ἀσιανῶν τέχνης εὐκόλως δυνάμεθα ἐκτιμῆσαι· ἀλλὰ βεβαίως ἡ τὸν Παρθενῶνα κατακοσμήσασα γλυπτικὴ οὐδὲν

εἶχεν εὑρεῖν ἐπίζηλον ἐν τῷ δυσμόρφῳ καὶ δυσαναλόγῳ μεγέθει τῶν Ἰνδικῶν ἀγαλμάτων· τὸ δὲ ἤρεμον τῆς θεωρίας ὅπερ ἐνίοτε ἐκφράζουσιν οἱ ἄκομψοι χαρακτῆρες τῶν εἰδώλων ἐκείνων, εἰς οὐδένα τῶν μαθητῶν τοῦ Φειδίου καὶ Πραξιτέλους ἠδύνατο ἐμβαλεῖν ἐπιθυμίαν μιμήσεως, ἢ ἀφορμήν τινα νέας ἐπινοήσεως. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ποίησιν, αἱ ἐν τῇ Ῥαμαϋάνῃ καὶ Μαχαβαράτῃ διεσπαρμέναι ὡραῖαι σκηναὶ ἠδύναντο ἀναμφιβόλως ἐξεγεῖραι ἐν τῇ Ἑλλάδι συμπάθειάν τινα μετὰ περιεργείας· ἀλλ' ὁ Ὅμηρος εἶχεν ἤδη συμπεπληρωμένον τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἡ Ἰλιὰς οὕτως ἦν τότε συντετελεσμένη, ὥστε καὶ νῦν ἔτι ἔξοχοι ἄνδρες ἀποδιδοῦσιν αὐτὴν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ποιητήν. Ἐὰν δέ τις προβάλλῃ ὅτι συμφέρει πάντοτε λαῷ τινι ἡ γνῶσις τῶν πλησιοχώρων αὐτῷ, κἂν ὑποτεθῶσι κατώτεροι, ἡ ὠφέλεια τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐκ τῆς μετὰ τῶν Ἰνδῶν διαρκοῦς ἐπιμιξίας οὐκ ἠδύνατο μεγάλως συντελέσαι εἰς τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ.

Ἀλλὰ πρὸ πάντων κατὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν κριτικὴν ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες θριαμβεῦσαι, ἅτε δὴ ὄντες οἱ μόνοι αὐτῶν εὑρεταί. Ὁ ἄρτι μνημονευθεὶς Σανδράκοττος καὶ ὁ Βούδδας εἰσὶν οἱ μόνοι ἄνδρες, ὧν γινώσκομεν ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῆς ὑπάρξεως· διότι οἱ Ἰνδοὶ οὐδέποτε προσέσχον τῇ χρονολογίᾳ, καὶ εἰ μὴ οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν κατάκτησιν μέρους τινὸς τῆς Ἀνατολῆς, ὥριζον σημεῖά τινα τῆς τῶν Ἰνδῶν ἱστορίας, ἀναφέροντες ἱστορικούς τινας ἄνδρας τῆς Ἑλλάδος συγχρόνους πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἰνδικῇ, ἡ χρονολογία τῆς τῶν Ἰνδῶν ἱστορίας ἔτι καὶ νῦν ἔμελλεν εἶναι ἁπλῆ ἀπαρίθμησις γεγονότων. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν εἰσήγαγον τὴν χρονολογίαν ἐν τῇ Ἰνδικῇ, εἰ καὶ ἀλλαχόθεν εἰσεχώρησεν ἐκεῖ ἀπὸ τῆς Σινικῆς διὰ τῆς διαδόσεως τοῦ Βουδδαϊσμοῦ. Ἀλλ' οἱ Σῖναι, καίτοι περιπαθῶς ἠγάπησαν τὴν τέχνην ταύτην κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς, ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς ταύτης ἀγάπης παρεσύρθησαν εἰς ἁμαρτήματα λίαν σοβαρά· οὕτω δὴ μετετόπισαν τὴν ἀληθῆ ἀρχὴν τοῦ Βουδδαϊσμοῦ τέσσαρας ἢ πέντε αἰῶνας ἐπέκεινα τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἐπακριβῶς ἔταξε τὴν γένεσιν αὐτοῦ ἡ τῶν Εὐρωπαίων κριτική.

Ἀλλ' ὅμως οἱ Ἕλληνες εἶχον ἄλλο τι μαθεῖν ἐν τῇ Ἰνδικῇ, καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ ἐτυμολογικὴ τέχνη. Ὁ Ἕλλην ἐθεώρησε πάντοτε τοὺς κανόνας τῆς ἑαυτοῦ γλώσσης ὡς κανόνας τῆς ἀνθρωπίνης ἐν γένει γλώσσης, καὶ οὐδέποτε ἀνεζήτησε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἔξω τῆς χώρας, ἣν κατῴκει· ὅλως δὲ φιλοσοφῶν καὶ ψυχολογῶν οὐδέποτε ἐφήρμοσεν ἐν τῇ γραμματικῇ τὴν λεπτολόγον ἔρευναν τῶν ὑλικῶν στοιχείων τῶν λέξεων. Τοὐναντίον δὲ οἱ Ἰνδοὶ ἠσχολήσαντο περὶ τοῦτο καθ' ὑπερβολὴν, διερευνῶντες τὴν γραμματικὴν μετά τινος σεβασμοῦ σχεδὸν δεισιδαίμονος, καὶ ἀναλύοντες ἑκάστην μετὰ πολλῆς λεπτομερείας, εἰς ἣν ἡμεῖς δυσκόλως δυνάμεθα ἐπακολουθῆσαι αὐτοῖς.

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐξέτασις ἀποτελεῖ ἆρά γε τὸ γνήσιον πνεῦμα τῆς Ἑλλάδος; ἡ σπουδὴ αὕτη, κύριον ἔχουσα ἀντικείμενον λεπτολόγους καὶ περιέργους παρατηρήσεις, ἠδύνατο ἆρά γε ἐπαυξῆσαι τὰ φῶτα, δι' ὧν ἡ Ἑλλὰς ἐλάμπρυνε τὸν τέταρτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα; Τί θαυμαστότερον ἀληθῶς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀρχομένου μὲν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους, οὗτινος τὸ φιλοσοφικὸν κράτος ἐμεγαλύνθη διὰ τοῦ μαρτυρίου, κοσμουμένου δὲ ἐν τῇ προόδῳ αὐτοῦ διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν ἀμέσων ἐκείνου μαθητῶν, ἑνὸς Πλάτωνος καὶ ἑνὸς Ξενοφῶντος, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τῶν ἐμμέσων, ἐν οἷς διαλάμπει ὁ ἐν τῇ ἀρχαιότητι γενικώτατος νοῦς, ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ τέλος πάντων διὰ τοῦ Ἐπικούρου, τοῦ Ζήνωνος, καὶ τῶν φιλοσοφικῶν αἱρέσεων, αἵτινες προῆλθον ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν μεγάλων ἐκείνων διδασκάλων; Ἀλλ' ἡ φιλοσοφία ἀποτελεῖ μέρος μόνον τῶν λαμπρῶν προϊόντων τοῦ εὐφόρου ἐκείνου λειμῶνος, ὃν τοσοῦτοι εὐγενεῖς ἄνδρες ἐκαλλιέργησαν, καὶ οὗ οἱ θησαυροὶ φαίνονται ἀληθῶς ἀνεξάντλητοι.

Εἰ καὶ ἡ ποίησις φαίνεται παρακμάζουσα ἐν τῷ τετάρτῳ αἰῶνι, ἡ τραγῳδία, ἥτις ἐν τῷ ἀμέσως προηγουμένῳ διέλαμψε θαυμασίως, οὐ φαίνεται ἐξηντλημένη· ἡ δὲ κωμῳδία τοῦ Κρατίνου, τοῦ Εὐπόλιδος καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους, εὗρε τὴν συνέχειαν αὐτῆς ἐν τῇ *μέσῃ* καὶ ἐν τῇ *νέᾳ* κωμῳδίᾳ. Ὁ Ἀθήναιος ἠρίθμει ὀκτακόσια δράματα, ἀνήκοντα εἰς τὴν μέσην ταύτην περίοδον, καὶ δυνατόν ἐστιν ὀνομάσαι κωμικόν τινα ποιητὴν, ὅστις μόνος ἔγραψε πλείους τῶν διακοσίων κωμῳδιῶν ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ· Οὐ μόνον δὲ τὸ δραματικὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν πνεῦμα διαμένει ἐν πλήρει ἀκμῇ κακτὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα· κἂν δὲ ἀμοιρῇ οὗτος ἑνὸς Φειδίου καὶ ἑνὸς Πολυγνώτου, ὅμως ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ τοῦ Πραξιτέλους προσφέρει ἡμῖν ἱκανὰ τεκμήρια τῆς ἀνεξαντλήτου γονιμότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Καὶ τέλος πάντων, ἐὰν ἀποβλέψωμεν πρὸς τὴν ἱστορίαν, οὐδαμῶς εὑρίσκομεν αὐτὴν ἐν παρακμῇ· διότι πάντα τὰ εἴδη τῶν γραμμάτων ἐκτήσαντο τότε ἰδίαν ἕκαστον ἱστορίαν. Οὐδαμῶς λοιπὸν ἐννοητέον κατὰ γράμμα τὰς ὑπεροπτικὰς ἐκείνας προσβολὰς τοῦ Ἰουβεναλίου·

. . . . creditur olim
Velificatus Athos, et quiquid Graecia mendax
Audet in historia.

Ἀναντιῤῥήτως ἔξεστιν εἰπεῖν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐνίοτε ἐνθουσιῶσα ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν αὐτῆς διηγεῖται ἐν ὑπερβολαῖς τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν, καὶ ὅτι πολλάκις τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ θαύματα, διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου

μετενεχθέντα εἰς τὴν Ελλάδα, ἐπηρέασαν τὴν ἀταραξίαν τῆς κριτικῆς τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ὁ χρόνος καθ' ὃν ὁ Ἀριστοτέλης προήγαγεν ἐπὶ τοσοῦτο τὰς ἱστορικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας, ὁ χρόνος καθ' ὃν συνέστη ἡ Ἀλεξανδρικὴ Σχολὴ καὶ τὸ Μουσεῖον, οὐχ ἧττον ὑπῆρξεν αἰὼν προόδου τῶν ἱστορικῶν σπουδῶν. Ἐν ταῖς τοιαύταις σπουδαῖς πολλὰ εἶχεν ἡ Ἑλλὰς ἀρύσασθαι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων, καὶ οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ ὑψηλὸς μονοθεϊσμὸς τῆς Πεντατεύχου ἠδύνατο ἐφελκῦσαι τὴν προσοχὴν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους· ἀλλὰ, καίτοι ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις τῶν Ἑβραίων ὑπάρχει πλῆθος ἱστορικῶν μνημείων ὑψίστης ἀξίας, ἁπλῆ τις παράθεσις τοῦ τελειοτάτου τῶν μνημείων ἐκείνων πρὸς τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν δείκνυσιν ἡμῖν τὴν διαφορὰν τοῦ πνεύματος τούτων, συνισταμένην ἔν τε τῇ χρονολογικῇ ἀκριβείᾳ, ἧς ἐγένοντο οἱ ἀληθεῖς εὑρεταὶ, καὶ ἐν τῇ κριτικῇ.

Ἐὰν τέλος πάντων διερευνήσωμεν τὴν Αἴγυπτον, ἥτις ἐστὶν ἴσως μόνη ἐν τῷ Κόσμῳ χώρα, ἀφθόνους ἔχουσα ἀρχαίας παραδόσεις καὶ ἀρχαίας ἀναμνήσεις, οὐχ ἧττον καὶ ἐνταῦθα εὑρήσομεν τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἥκιστα ὁμοιάζον πρὸς τὸ τῶν Αἰγυπτίων· καὶ αὗται αἱ μακραὶ ἐπικαὶ διηγήσεις, ἃς ἤρξαντο νῦν ἀνευρίσκειν ἐν ταῖς ἱερογλυφικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἔχουσιν ὁμοίως χαρακτῆρα ὅλως Ἀσιατικόν. Αἱ διηγήσεις αὗται ἐκπλήττουσιν ἡμᾶς διὰ τὰς μεγάλας αὐτῶν ἀναλογίας καὶ διὰ τὴν ἀρχαιότητα τῶν ἔργων, ἅτινα διηγοῦνται ἡμῖν· ἀποδεχόμεθα δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ ἱερεῖς τῆς Σαΐδος εὐλόγως ἔλεγον πρὸς τὸν Σόλωνα, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν παῖδες πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Δέλτα παραβαλλόμενοι. Ἀλλὰ πόσον ταχέως οἱ παῖδες ἐκεῖνοι ὑπερέβησαν τοὺς πατέρας αὐτῶν! Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἰπεῖν, ἐὰν ἐν τῇ σεβασμίᾳ ἐκείνῃ ἀρχαιότητι τῆς Αἰγύπτου ἀναζητήσωμεν ὅ,τι ἠδύνατο μεταβαλεῖν τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐπενέργειαν αὐτῆς εἰς τὸν μεταγενέστερον πολιτισμὸν, οὐχ ἧττον καὶ ἐνταῦθα οὐ δυνάμεθα ἀνευρεῖν τὸ αἴτιον τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκείνου πνεύματος, ὃ κατεδείχθη μὲν ἐξόχως κοινωνικὸν διὰ τῆς συγγενείας αὐτοῦ πρὸς πᾶν ὅ,τι παρήγαγεν ἡ εὐφυΐα τῶν πλησιοχώρων λαῶν καλὸν καὶ ἀληθὲς, ἀείποτε δὲ διέμεινε πρωτότυπον, ἅτε καλῶς γινῶσκον συμβιβάζειν τὴν φαντασίαν πρὸς τὴν κρίσιν, καὶ θαυμαστὴν μεταχειρισάμενον μέθοδον εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ὡραιοτάτων αὐτοῦ ἀριστουργημάτων.

Ταῦτα καταδεικνύει ἡμῖν τὸ ὄνομα *Ἑλληνισμὸς*, τὸ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο δυνάμενον χρησιμεῦσαι εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν μεγάλων ἐκείνων ἰδεῶν. Σήμερον, εἴπερ ποτέ, ὅτε οἱ Ἕλληνες φιλοτίμως ἀγωνίζονται ὅπως ἀποδῶσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο ἣν εἶχεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι κοινὴν σημασίαν καὶ δύναμιν, εὔκαιρον νομίζομεν καὶ ἡμεῖς συμμαχῆσαι αὐτοῖς, καὶ ἀποτῖσαι αὐτοῖς τὸν παρ' ἡμῶν ὀφειλόμενον φόρον τῆς εὐγνωμοσύνης, ὀνομάζοντες τοὺς προγόνους αὐτῶν δι' ἐκείνου μόνου τοῦ ὀνόματος, ὃ χαρακτηρίζει ἐξόχως τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἔνδοξον θέσιν αὐτῶν.

ΛΟΓΙΩΝ ΧΙΩΝ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΡΙΓΓΙΠΟΣ

ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΙΔΟΣ.

Τὸ γένος τῶν **ΚΟΡΕΣΣΙΩΝ** ἦτον ἔκπαλαι ἔνδοξον· Ἀλέξανδρος ὁ προπάτωρ αὐτῶν κατήγετο ἐκ Κορήσσου (1), ἢ Κορησσοῦ (2), ἢ καὶ Κορεσσοῦ (3), κωμοπόλεως τῆς Ἰωνίας παρὰ τὴν Ἔφεσον, ἀφ' ἧς καὶ τὴν προσηγορίαν ἔσχε Κορέσσιος ἐπικληθείς. Ἐκ τῆς Κορεσσοῦ λοιπὸν ὁρμώμενος ὁ τῶν Κορεσσίων προπάτωρ, ἄρχων τῆς πόλεως ἐκείνης ὢν, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκπεσὼν, κατέφυγεν εἰς τὴν παρακειμένην νῆσον Χίον μετὰ τῆς γυναικός, τῶν τέκνων καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ, ἔνθα καὶ μετὰ μικρὸν ἀσθενήσας ἐτελεύτησεν. Ἐκαλοῦντο δὲ οἱ μὲν γονεῖς αὐτοῦ Νικόστρατος καὶ Δημήτηρ, ἡ δὲ γυνὴ Ἰφιμέδεια, Θεόδοτος δέ, καὶ Κόρεσος (4), καὶ Νικόλαος καὶ Δημήτριος τὰ τέκνα, ἅπερ ἐκεῖ διαμείναντα, καὶ μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν μετὰ ἐπιχωρίων γυναικῶν συζευχθέντα, κατεκλέϊσαν τὴν νῆσον διὰ τοῦ γένους αὐτῶν· διότι καὶ ἀρχιερεῖς οὐχὶ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ἐγεννήθησαν, καὶ στρατηγοὶ διάσημοι, καὶ φιλόσοφοι ἄριστοι, ὧν τὰ ὀνόματα ἀναγράφουσι τὰ χρονικὰ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ τὴν πανωλεθρίαν ἐκείνην διαφυ-

---

(1) Βλ. Ἡροδότου, Ἱστοριῶν Πέμπτην, Σελ. 428. *Amstelodami,* 1763, εἰς φύλλον. Διοδώρου Σικελιώτου, Βιβλιοθήκης ἱστορικῆς Βιβλ. ΙΔ', Σ. 718. *Amstelodami.* 1746, εἰς φύλλον.

(2) Ξενοφῶντος, Ἑλληνικῶν Δ', Σελ. 433, 434. *Parissis*, 1625, εἰς φύλλον. Στράβωνος, Γεωγραφικῶν, Βιβλ. ΙΔ', Τόμ. Γ', Σελ. 3, 13. Ἐν Παρισίοις, 1817, εἰς 8ον.

(3) Πουβλίου Αἰλίου Ἀριστείδου, Περὶ πονηρίας Λόγος Β'. *Lipsiae*, 1829, εἰς 8ον.

(4) Παυσανίου, Ἀχαϊκῶν Κεφ. ΚΑ, (*Paris*, 1814—21, εἰς 8ον,) ἔνθα ἱστορεῖται ἡ αὐτοκτονία Καλυδωνίου τινὸς ἱερέως τοῦ Διονύσου Κορέσου ὀνομαζομένου ἐξ ἔρωτος πρὸς τὴν παρθένον Καλλιῤῥόην, ἥτις ηὐτοκτόνησεν ὡσαύτως μετὰ τὴν ἐκείνου σφαγὴν, μεταμεληθεῖσα διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπέχθειαν. Ἐκ τοῦ ἱστορήματος τούτου, λαβὼν ἀφορμὴν ὁ ἐπὶ πολυμαθείᾳ τοῖς πᾶσι γνωστὸς κύριος Ἀλέξανδρος Ῥίζος Ῥαγκαβῆς ἐποίησε τὴν ἀξιόλογον τραγῳδίαν «Ὁ Κόρεσος,» τὴν ἐν Ἀθήναις πρό τινων ἐτῶν δημοσιευθεῖσαν διὰ τοῦ τύπου.

γόντες Κορέσσιοι ἐπανῆλθον εἰς Χίον, τινὲς δὲ διεσπάρησαν εἰς Κρήτην, Πελοπόννησον (5) καὶ Ἤπειρον, ἐκ δὲ τῶν δύο τελευταίων μερῶν καὶ εἰς Κεφαλληνίαν κατὰ τὸ 1502 (6). Ἐκ τοῦ ἐν Χίῳ ἐξ ἀρχῆς διαμείναντος κλάδου (καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ εἰς Κρήτην μεταναστεύσαντος καὶ πάλιν εἰς Χίον κατὰ τὸ 1514 ἐπανελθόντος, ὡς ἐσφαλμένως μνημονεύει ὁ Ἀλλάτιος ἐν τῇ 997 σελίδι τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, De Ecclesiae Occid. atque Orient. perpetua consensione), κατήγετο καὶ ὁ ἐν θεολόγοις δεινὸς καὶ ἐν ἰατροῖς ἄριστος ΓΕΩΡΓΙΟΣ ὁ ΚΟΡΕΣΣΙΟΣ, δευτερογεννὴς υἱὸς τοῦ Δουκὸς Νικολάου Κορεσσίου καὶ τῆς Κομήσσης Ἰσαβέλλας Σκαραμαγκᾶ, γεννηθεὶς μὲν ἐν τῷ ἐν Χίῳ Κορεσσείῳ Πύργῳ τῷ μέχρι τοῦ νῦν σωζομένῳ, ἐν ἔτει 1563, δεκεμβρίου 13, τελευτήσας δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἄγαμος (οὐχὶ δὲ μοναχὸς ἢ πρεσβύτερος ὡς ὑπέλαβεν ὁ Σιμώνιος), τῷ 1661, αὐγούστου 20, κατὰ τὸ ἑξῆς ἐπιτύμβιον, σωζόμενον ἔτι ἐν τῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σάββα.

	IC.	XC.	
Α.	NI	KA.	Ω.

† ΚΟΡΕΣΣΙΟΝ ΙΕΡΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΟΜΑ
ΜΕΛΑΣ ΚΑΛΥΠΤΕΙ ΛΙΘΟΣ ΚΑΙ ΣΑΡΚΟΒΟΡΟΝ ΧΩΜΑ
ΕΝ ΧΙΩ ΕΓΕΝΝΗΘΗ ΟΜΗΡΟΥ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ
ΑΛΛΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΝ ΕΦΘΑΣΕΝ Η ΜΟΙΡΑ
ΔΙΑ ΚΩΝΕΙΟΥ ʼΚΕΙΝΟΣ ΚΑΤΕΣΤΡΕΨΕ ΤΟΝ ΒΙΟΝ
ΔΙΑ ΦΑΡΜΑΚΟΥ ΟΥΤΟΣ ΑΠΗΛΘΕ ΚΑΙ ΑΓΙΩΝ
ΧΟΡΟΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΡΕΣΣΙΟΥ ΕΠΛΗΡΩΣΕΝ Ο ΚΛΗΡΟΣ
ΕΓΕΝΝΗΘΗ ΤΩ ͵ΑΦΞΓʹ ΤΗ ΙΓʹ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ
ΚΑΙ ΕΤΕΛΕΥΤΗΣΕ ΤΩ ͵ΑΧΞΑʹ ΤΗ Κʹ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Κάτωθεν δὲ ταύτης τῆς ἐπιτυμβίου γραφῆς ἐπὶ τῆς αὐτῆς λευκῆς μαρμαρίνης πλακὸς ὑπάρχει ἀνάγλυφον καὶ τὸ οἰκόσημον τῶν ἐκ Χίου Κορεσσίων· τοῦτο δὲ εἶναι θυρεὸς μ ε λ α ν ο ῦ χρώματος, ἐφ' οὗ χ ρ υ σ ο ῦ ς ἀετὸς δικέφαλος μὲ τὰς πτέρυγας ἀναπεπταμένας, αὐτοκρατορικῶς ἐστεμμένος, καὶ κρατῶν διὰ τῶν ὀνύχων ἀ ρ γ υ ρ ᾶ ς ῥομφαίας. Ἄγγελοι δύο ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἱστάμενοι λευχειμονοῦντες κρατοῦσι τὸν θυρεόν, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ταινία φέρουσα τὰς λέξεις ΤΑΝ Η ΕΠΙ ΤΑΣ, καὶ ἄνωθεν δουκικὸν διάδημα μαργαριτοστόλιστον.

Διδαχθεὶς ὁ Κορέσσιος ἐν Χίῳ τὰ πρῶτα γράμματα παρὰ τοῦ ἐκ πατρὸς θείου αὐτοῦ Ἰωάννου, ἀνδρὸς τὴν θύραθεν ἐν γένει σοφίαν διασήμου, καὶ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἐγκρατεστάτου, ἀπεστάλη παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1580, πρὸς τὸν ἐν Βενετίᾳ τότε διαμένοντα πρωτότοκον ἀδελφόν του Μιχαὴλ (7) καὶ ἐκεῖθεν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μετέβη εἰς τὸ Πατάβιον, καὶ κατετάχθη μεταξὺ τῶν μαθητῶν τοῦ ἐκεῖ ἀκμάζοντος τότε ἐπὶ σοφίᾳ Πανεπιστημείου, εἰς τὸ ὁποῖον «ἐξαιρέτως διήνυον τὰς ἑαυτῶν σπουδὰς κατὰ τοὺς στυγητοὺς ἐκείνους χρόνους τῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους δουλείας οἱ σχολείων στερούμενοι φιλομαθεῖς νέοι Ἕλληνες,» κατὰ τὴν ὡραίαν φράσιν τοῦ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ διαπρέποντος Ἀρχιμανδρίτου Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου, τοῦ καθ' ἑκάστην πλουτίζοντος διὰ σπουδαίων καὶ ἀναγκαίων βιβλίων τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν.

Διατρίψας ἐκεῖ δύο ἔτη μετέβη εἰς Φλωρεντίαν προσκλήσει τοῦ τότε βασιλεύοντος Μεγάλου Δουκὸς τῆς Τοσκάνης Φραγγίσκου Μεδίκου, ἵνα τελειοποιήσῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ περί τε τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν, ἐν τῷ περιωνύμῳ Πανεπιστημείῳ τῆς Πίσης, ἔνθα διανύσας τὰς φιλοσοφικὰς καὶ ἰατρικὰς αὐτοῦ σπουδάς, προσεκτήσατο κατὰ τὸ 1590 ἔτος τὸν Διδακτορικὸν Πῖλον.

Ἐν τῷ Πανεπιστημείῳ τούτῳ μαθητεύων, ηὐτύχησε νὰ γνωρισθῇ καὶ συνάψῃ φιλίαν μετὰ τοῦ ἀφανοῦς μὲν τότε καὶ γελοίου, κατά τινας δὲ καὶ παράφρονος λογισθέντος, μετὰ ταῦτα δὲ περιωνύμου κατασταθέντος ἀστρονόμου Γαλιλαίου (Galileo Galilei), ἐκεῖ τότε καὶ αὐτοῦ μαθητεύοντος, ὅν τινα καί τοι ὡς ἀδελφὸν ἠγάπα, ἡ εἰς τὰς δοξασίας ὅμως τοῦ Ἀριστοτέλους φανατικὴ πίστις αὐτοῦ, ἐμπόδισεν αὐτόν, ἵνα ἀναγνωρίσῃ τὴν ὀρθότητα τῶν δαιμονίων ἐκείνου σκέψεων καὶ θεωριῶν, τὰς ὁποίας ἐπιμόνως μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν τότε ὀπαδῶν τῆς Ἀριστοτελικῆς σχολῆς ἐπολέμει

(5) Ἀνάγνωθι ἐν Πανδώρᾳ (Τομ. ΚΒʹ, Φυλ. 520 καὶ 521) τὸν βίον Β ε λ ι σ α ρ ί ο υ Κ ο ρ ε ν σ ί ο υ (γρ. Κορεσσίου,) Ἕλληνος ζωγράφου ἐν Νεαπόλει, (1558—1643,) ὑπὸ τοῦ ἀξιολόγου νέου, Σ π υ ρ ί δ ω ν ο ς Π. Λ ά μ π ρ ο υ.

(6) Ἴδε Ἀ ρ χ ε ί ο υ Κ ε φ α λ λ η ν ί α ς Βιβλίον Αʹ, Σελ. 6, ἔνθα περιέχονται τὰ διατάγματα τῶν μηνῶν Μαΐου, Ἰουνίου, Ἰουλίου, καὶ Αὐγούστου τοῦ 1502 ἔτους. Παρβλ. καὶ Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο υ Σ ά θ α, Ἑλληνικὰ Ἀνέκδοτα. Ἀθῆναι, 1867, εἰς 8ον (Τομ. Αʹ, Σελ. ΡΚΗʹ.)

(7) Τὴν τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ αὐτοῦ Νικολάου δευτερογεννῆ θυγατέρα Σμαράγδαν, ἐνυμφεύθη τῇ 15 Ἰουνίου 1655, ἐν Χίῳ, ὁ περιώνυμος Χῖος Παναγιώτης Νικούσιος (Εγ. 1613, Ετ. 1673,) ὁ πρῶτος ἐκ Χριστιανῶν Μέγας Διερμηνεὺς χρηματίσας παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, κατὰ προτροπὴν τοῦ σοφοῦ θείου αὐτοῦ Μελετίου τοῦ Συρίγου, φίλου στενοῦ τοῦ ἡμετέρου Γεωργίου τοῦ Κορεσσίου. «Après cela Syrigus le (Panaiotti) maria avec une fille des *Coressi*, famille ancienne et illustre de Chio, dont la mère était une Cantacuzène, mais qui étaient tombés dans une extrême misère, et les secours que Syrigus leur avait donnés les déterminèrent à consentir à ce mariage.» *Nicole, Arnauld, Renaudot, etc.*, Perpétuité de la foi de l'Eglise Catholique sur l'Eucharistie, etc. *Paris*, 1841, in 4°. Tome III, Liv. VI, p. 374.

εἴς τε τὰς Ἀκαδημαϊκὰς συζητήσεις καὶ εἰς τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Ὡς φαίνεται δὲ κατ' ἀρχὰς δὲν ἠδυνήθη νὰ πείσῃ ἑαυτόν, ὅπως ἀρνηθῇ μετὰ πεποιθήσεως δοξασίας καὶ δόγματα κοινῶς παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενα, καὶ τῶν ὁποίων ἡ φαινομένη ἀλήθεια ἐφαίνετο εἰς αὐτὸν ἀκράδαντος. Ἀλλὰ μόλις περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ δαιμονίου ἀστρονόμου, ἔγραψεν αὐτῷ ἐπιστολὴν ἐκ Χίου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12 μαΐου 1640, ἐν ᾗ παρεδέχετο πάσας τὰς θεωρίας καὶ δοξασίας αὐτοῦ, καὶ ἣν ἀναγνώσας ὁ Γαλιλαῖος ἀνέκραξε μετὰ δακρύων «*Meglio tardi che mai.*»

Ἐν ἔτει 1592 ἐπεσκέφθη ὁ Κορέσσιος τὸ Λονδῖνον, τοὺς Παρισίους, τὴν Βιέννην, τὴν Βιττεμβέργην, τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Βενετίαν, ἔνθα καὶ παρακληθεὶς ὑπὸ τῆς Γερουσίας ἔμεινε καὶ ἐδίδαξε τὴν Ἑλληνικὴν εἰς πολλοὺς τῶν εὐγενῶν οἴκων Κονταρίνη, Μοροζίνη, Δανδόλου, Φόσκαρη, Πιζάνη, Μοτσενίγου καὶ Ἰουστινιάνη, μέχρι τοῦ 1601 ἔτους ὅτε προσκληθεὶς εἰς Φλωρεντίαν ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Φερδινάνδου Αʹ εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἀγορὰν Ἑλληνικῶν χειρογράφων, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπεσκέφθη τὰ ὀνομαστότερα μοναστήρια καὶ τὴν πατρίδα του Χίον. Δαπανήσας πενταετίαν ὁλόκληρον εἰς τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν μετὰ τῶν θησαυρῶν οὓς ἐσύναξεν, ἀνταμειφθεὶς ἐν ἄλλοις καὶ διὰ τῆς ἕδρας τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῷ τῆς Πίσης περιωνύμῳ Φροντιστηρίῳ, ἣν ἀποθανὼν εἶχεν ἀφήσει τότε κενὴν ὁ ἐκ Κρήτης Γεώργιος Μοσχέτης.

Ἐδίδαξε δὲ ἐκεῖ μέχρι τέλους τοῦ 1614, καθ' ἣν ἐποχήν, ἀποθανόντος τοῦ προστάτου καὶ φίλου αὐτοῦ Πρίγγιπος Φραγγίσκου Μεδίκου, νεωτέρου ἀδελφοῦ τοῦ τότε βασιλεύοντος ἐν Τοσκάνῃ Μεγάλου Δουκὸς Κόσμου Βʹ, ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τὴν ἕδραν καὶ νὰ φύγῃ κρυφίως εἰς τὴν Μασσαλίαν, καὶ ἐκεῖθεν μετὰ ὀλίγων μηνῶν διατριβὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἵνα διαφύγῃ τὸν κίνδυνον, ὃν ἔτρεχεν ἀπὸ τοὺς Ἰησουΐτας, οἵτινες δὶς ἐπειράθησαν νὰ δηλητηριάσωσιν αὐτὸν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐν Φλωρεντίᾳ διὰ τὴν κατ' αὐτῶν ἀντίδρασιν αὐτοῦ.

Φθάσας εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Μάϊον τοῦ 1615, ὅτε ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Τιμόθεος ὁ Βʹ, ὁ ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν, ἐγνωρίσθη καὶ φιλίαν συνῆψε μετὰ τῶν περιφανεστέρων ἐκεῖ θεολόγων, Γαβριὴλ τοῦ Σεβήρου, μητροπολίτου Φιλαδελφείας, πρὸς ἔπαινον τοῦ ὁποίου ἐποίησε καὶ τόδε τὸ ἐπίγραμμα (8),

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΡΕΣΣΙΟΥ ΤΟΥ ΧΙΟΥ
ΕΙΣ ΤΟ ΑΞΙΑΓΑΣΤΟΝ ΚΑΙ ΔΕΚΤΟΝ
ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ
ΚΥΡΙΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛΟΥ ΤΟΥ ΣΕΒΗΡΟΥ
ΚΑΙ ΕΞΑΡΧΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΝ,
ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ.

—

Πραξιτέλης ἐρέων γράφε ἀμφιραὴς τε Σεβῆρος,
Ἔκτυπον οὐρανίων ἀστερόεις παρέχων.
Χεῖρας ἔχων μακάρων φαεσίμβροτος ἀσπιδιώτης,
Ἀρχιθύτης κυρίως εἵλκυσεν ἀμφοτέραις.
Δέχνυσο πεπνυμένως βίβλον ἠγάθεον δ' ἀρατήν δε,
Ἑλλάδος οὐλομένης φίλτατος εὐσεβέος.

—

Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου, Πέτρου τοῦ Μογίλα, Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως καὶ πολλῶν ἄλλων, ἠναγκάσθη ῥᾳδιουργίᾳ πάλιν τῶν θανασίμων αὐτοῦ διωκτῶν Ἰησουϊτῶν, νὰ φύγῃ εἰς Χίον, ὅπου καὶ διέμεινε μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ καὶ τοῦ διδασκάλου τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας μέχρι τοῦ 1635 ἔτους, ὅτε μετεπέμψατο αὐτὸν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος κατὰ προτίμησιν τόσων σοφῶν καὶ πολυμαθῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θεολόγων, ἵνα διαλεχθῇ πρὸς τὸν Καλβινιστὴν ἱερέα Ἀντώνιον Λέγερον, τὸν συγγραφέα ἴσως τῶν εἰς τὸν Πατριάρχην Κύριλλον τὸν Λούκαριν ψευδῶς ὑπὸ τῶν Ἀναμορφωτῶν ἀποδοθεισῶν κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κορεσσίου καλβινιζουσῶν ἐπιστολῶν, αἵτινες κατετέθησαν εἰς τὴν τοῦ ἐν Γενεύῃ πανεπιστημείου βιβλιοθήκην ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Λεγέρου καὶ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ ἀποστάτου ἱερέως I. Ἀϋμῶνος κατὰ τὸ 1708, ἐν *La Haye* τῆς Ὁλλανδίας, εἰς 4ον, μετ' ἄλλων διατριβῶν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν, Monumens authentiques de la religion des Grecs, et de la fausseté de plusieurs confessions de foi des Chrétiens Orientaux produits contre les théologiens Réformez) Τὰς μετὰ τοῦ Λεγέρου διαλέξεις ἐγγράφους ποιήσας καὶ πρὸς ἀπολογίαν τοῖς ἡμετέροις καταλιπών, ὡς ὁ Σιναΐτης Νεκτάριος, ὁ μετὰ ταῦτα Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων λέγει, ἐπανῆλθεν εἰς Χίον πλήρης δόξης καὶ εὐλο-

(8) Κατεχωρίσθη ἐν τῷ συγγράμματι, Fides ecclesiæ Orientalis, seu Gabrielis Philadelphiensis opuscula, nunc primum de Græcis conversa, cum notis, etc. Opera et studio *Richardi Simonis*, etc. *Parisiis*, 1671, εἰς 4ον.

γιῶν, ὅπου καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ 1661 ἔτους μελετῶν καὶ συγγράφων.

Προαισθόμενος τὸ τέλος τῆς ζωῆς αὐτοῦ πλησιάζον, ἐπεθύμησε ν' ἀποθάνῃ ἐκεῖ, ἔνθα καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν παρέδωκε τὸ πνεῦμα· διὸ ἀναχωρήσας ἐκ Χίου τὸν μάϊον τοῦ 1661, χωρὶς νὰ ἀναλογισθῇ τὸ βαθὺ αὐτοῦ γῆρας, μετὰ πολυώδινον πλοῦν φθάνει εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου φαρμακωθεὶς ὑπό τινος Ἰησουΐτου, Ἀλοϋσίου Μαλατέστα καλουμένου, ἐτελεύτησε τὸν αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἐτάφη ὡς ἀνωτέρω ἐμνημονεύθη ἐν τῷ ἐκεῖ ναῷ τοῦ ἁγίου Σάββα. «Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ Γιεζουβῖται» ὡς ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἐν τῇ Δωδεκαβίβλῳ αὐτοῦ (σελ. 1179) λέγει, «μὴ δυνάμενοι τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἀντειπεῖν, ἔπλασαν ἐπιστολήν τινὰ ὡς τάχα ἐσχεδιασμένην καὶ γεγραμμένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κορεσσίου, μαρτυροῦντος σφαλῆναι διὰ τὸ κατὰ Λατίνων γράψαι, οὔσης δῆθεν τῆς παπιστικῆς ἐκκλησίας ἀληθοῦς ἐκκλησίας, καταψευδόμενοι τοῦ ἀνδρὸς φανερῶς, καὶ γὰρ ἕως τῶν ὅρων τῆς κοιμήσεως αὐτοῦ οὐκ εἶπε τοιοῦτόν τι ἢ συγγενεῖ αὐτοῦ, ἢ μαθητῇ, ἢ ἄλλῳ τινὶ ὀρθοδόξῳ, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ ψυχορραγῶν, κατέκρινε τὸν παπισμόν. Οὕτως οὖν οἱ παπισταὶ συκοφάνται ὄντες τῶν ἁγίων, οὐκ αἰσχύνονται ψευδόμενοι καὶ κατὰ τῶν μακαρίων. Ἦν δὲ ὁ Κορέσσιος οὐ μόνον τοῖς παπισταῖς ἀντικείμενος, ἀλλὰ καὶ τοῖς Λουτεροκαλβίνοις, ἐχθρὸς ἀδυσώπητος, ἄκρος γὰρ ὢν τῆς ἀληθείας φίλος, ἄκρως ἐμίσει καὶ τὸ ψεῦδος.»

Μαθηταὶ τοῦ Κορεσσίου ἐχρημάτισαν πολλοὶ Χῖοι, ἐν οἷς διαπρέπουσι Γρηγόριος ἱερομόναχος καὶ πρωτοσύγγελος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1635 ἐκδοθέντος βιβλίου, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν, «Σύνοψις τῶν θείων καὶ ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, εἰς ὠφέλειαν τῶν χριστιανῶν, ἁπλῇ φράσει παρὰ Γρηγορίου ἱερομονάχου καὶ πρωτοσυγγέλου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τοῦ ἐκ τῆς ἁγίας Μονῆς τῆς νέας τῆς κειμένης ἐν Χίῳ, συντεθεῖσα. Βιβλίον ἀναγκαῖον καὶ ὠφέλιμον διὰ κάθε χριστιανὸν καὶ διὰ κάθε ἄλλον ἄνθρωπον, ὅπου θέλει νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν,» ὁ πρίγκηψ Δημήτριος Ῥοδοκάνακις (9), οἱ ἱερομόναχοι Ἀντώνιος καὶ Κλήμης οἱ Πετροκόκκινοι, Λαυρέντιος ὁ Σκαραμαγκᾶς, Νικόλαος ὁ Ζυγομαλᾶς, Νικόλαος ὁ Σουγδουρῆς, καὶ ἄλλοι.

Ἅπαντες οἱ κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον ἀκμάσαντες σεβάσμιοι καὶ σοφοὶ ἄνδρες τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καί τινες προσέτι τῆς Δυτικῆς, ἐν οἷς Σεβαστιανὸς ὁ Φαντακινός, Ἰάκωβος ὁ Γοδφρέδος, Παῦλος ὁ Μαρκέσιος Καστιλίων, Ἱερώνυμος Αἰμίλιος ὁ Λοβανιανός, Ι. Δ. Ὀρσίνης, ὁ τοῦ «Εὐχολογίου» σοφὸς συγγραφεὺς Ἰάκωβος ὁ Γοάριος μετὰ τοῦ ὁποίου διετέλει εἰς τακτικὴν ἀνταπόκρισιν ὁ Κορέσσιος, Ἀντώνιος ὁ Ἀρνώλδιος, καὶ ὁ ἀκαδημαϊκὸς τῆς Γαλλίας Εὐσέβιος ὁ Ῥενώδοτος καὶ ἄλλοι πολλοὶ θεολόγοι, ὧν τὰ ὀνόματα συντομίας χάριν παραλείπω, μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῆς σοφίας, εὐσεβείας καὶ ὀρθοδοξίας τοῦ ἐν θεολόγοις δεινοῦ καὶ ἐν ἰατροῖς περικλεοῦς Γεωργίου τοῦ Κορεσσίου εἰς τοῦ ὁποίου τὰς γνώσεις τὴν κρίσιν καὶ τὴν φιλοκαλίαν τοσοῦτον σέβας ἔτρεφεν ὁ λαὸς τῆς Χίου, ὥστε ἐποίησε καὶ τὴν μέχρι τοῦ νῦν λεγομένην δημώδη παροιμίαν,

Ἂν ἀρέσῃ τοῦ Κορέσῃ
Ὁλονοῦ τοῦ κόσμ' ἀρέσει·

ἐπομένως τὰ ληρήματα καὶ αἱ ὕβρεις τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἡττηθέντος Ἀντωνίου Λεγέρου, ὡς ἐπίσης τοῦ ἐκγεννετῆς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας τέκνου καὶ κατὰ φυσικὸν λόγον ὑπερμάχου τῶν δογμάτων αὐτῆς Λέοντος τοῦ Ἀλλατίου, τῶν ἀποστατῶν Πέτρου τοῦ Ἀρκουδίου, Νικολάου Κομνηνοῦ Παπαδοπούλου, καὶ Ἰωάννου Ματθαίου Καρυοφίλλη, τοῦ Ἄγγλου ἱερέως Ῥιχάρδου Σμίθ, τοῦ λεξικογράφου Λουδοβίκου Μορέρη, καὶ ἄλλων παρασίτων τῆς Παπικῆς αὐλῆς, ἢ Λουθηρανῶν, ἢ Καλβινιστῶν, ὑπαγορεύθησαν ὑπὸ φανατισμοῦ, φθόνου, μίσους, συμφέροντος, ἢ καὶ ἀνάγκης, εἶναι ὅλως ἀνάξια προσοχῆς, πίστεως, ἢ ἀπαντήσεως.

Ὁ Κορέσσιος συνέγραψε πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ φιλολογικὰ συγγράμματα, τὰ ἀξιολογώτερα τῶν ὁποίων σώζονται ἀνέκδοτα ἐν ταῖς ὀνομασταῖς τῆς ὑφηλίου βιβλιοθήκαις. Τὰ ἐκδοθέντα φέρουσι ταύτας τὰς ἐπιγραφάς·

Α'.

Διήγησις τοῦ κλεινοῦ ἀγῶνος τῶν Φλωρεντίνων, διὰ στίχων, ὅστις παρ' ἐκείνοις μέν, ΚΑΛΤΖΙΟΝ, παρὰ δὲ τοῖς ἀρχαίοις καλεῖται ΑΡ-

(9) Εἰς αὐτὸν προσφωνοῦνται τὰ συγγράμματα, L'Instabilità della Fortuna, Oda del Monsignor *Giouanni Matteo Caryofilo*, Archiuescouo d'Iconio, dedicata all' Altezza Serenissima di Demetrio Rhodocanaki, Principe di Constantinopoli. (Ἐκ Σελ. 43). *Roma*, 1630, εἰς 8ον· καί, *Leonis Allatii*, de Cryptographia Græcorum recentiorum, epistola secunda, ad Nobilissimum, Illustrissimum atque Sapientissimum Principem Demetrium Francisc. Rhodocanakidem, Chiensem. Ἐκ Σελ. 280, 198, καὶ 303). *Romae*, MDCLXI., εἰς 8ον, MDCLXVI, εἰς 4ον, καὶ *Parisiis*, MDCLXVII., εἰς 8ον.

ΠΑΣΤΟΝ. Ποιηθεῖσα παρὰ Γεωργίου Κορεσσίου τοῦ Χίου εὐγενοῦς Βυζαντίου, διδασκάλου τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς ἐν τῷ λαμπροτάτῳ τῆς Πίσης φροντιστηρίῳ. VENETIIS, MDCXI. Apud Antonium Pinellum. Εἰς 4ον.

Τὸ ἐκ 432 στίχων συνιστάμενον σπανιώτατον τοῦτο ποιημάτιον, οὗ τινος οἱ πρῶτοι στίχοι εἶναι·

Κόσμῳ ἡγεμόνι κρατερῷ, τόδε ἄθλον ἀείδω.
Τυῤῥινίης ἀγλαῆς ἠελίῳ μεγάλῳ.
Εἰκόνι τῶν ἀρετῶν, ᾧ δὴ σοφίη τε καὶ ὅπλα
Λάμπει, νοῦ τὸ γ' ἔει, σώματος ἄλλο πέλει.
Εὖχει Αὐσονιήων, καὶ Δαναῶν ἐπαρωγῷ.
Ἀμφοτέρῃ γενεῇ ἀστέρι φωτοφόρῳ.
Εἰ δ' ὀλιγοδρανέω σθένος οὐδὲν ἔχων μέγα ῥήτρης.
Μικρολόγος πεφυκώς, πῶς κελαδῶ μεγάλα;
Ὄντως κἂν πινάκεσσι γραφεὺς ἄϊδρίς γε χαράττει
Κάλλεα τῶν χθονίων εἰσέτι δ' οὐρανίων
Κἀγὼ δ' ἀτρεκίην ἀμυδρῶς πινάκεσσι προφαίνων,
Ἔργματα λαμπρότατα φθέγξομ' ἀπὸ στομάτων.
Ἁρπαστὸν γ' ἐρέοντι μέγαν κλεινόν τε ἀγῶνα,
Ὅς Φλωρεντίνων γίγνεται εὐγενέων.
κτλ., κτλ., κτλ.,

καὶ οἱ τελευταῖοι,

Δέσχνυσο ἀσπασίως ἄρα Κόσμε ἀρήϊε δῶρον.
Πηγὰ τῶν ἀρετῶν, ἡγεμόνων τὸ κλέος.
Δέσχνυσο φημὶ πόνον τόνδε, ὃν ὁ Κορέσσιος ἄρτι
Λάτρις σᾶς ἀρχᾶς· ᾖσά σοι ἡγεμόνι.
Εἰδ' ἔνι μικροπρεπὲς διὰ παῦρον πνεῦμα τεκόντος,
Διττά, ὕλη, καὶ ἔρως, δείξεται αὐτὸ μέγα.

Τὸ ποίημα τοῦτο μετεφράσθη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ Λατινιστὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου Κορεσσίου καὶ ἐδημοσιεύθη διὰ τοῦ τύπου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν·

Narratio inclyti certaminis Florentinorum Græcis versibus, quod apud illos CALCIO, apud antiquos verò ARPASTUM appellatur. Facta à D. *Georgio Coresio* Chiensi, nobili Bisantino, linguæ Græcæ in sapientissimo Pisarum Gymnasio professori. VENETIIS, M. DC. XI. Ex typographia Antonii Pinelli. Superiorum permissu. Εἰς 4ον.

Παραθέτομεν καὶ τοὺς πρώτους δεκατέσσαρας στίχους τῆς μεταφράσεως ταύτης, ἵνα ἀποφανθῶσιν οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν, ἐὰν ἐδικαιοῦτο ὁ Ἀλλάτιος νὰ γνωματεύσῃ ὅτι «.... Latine carmine Coressius scripsit sed parum feliciter.» (De Georgiis et eorum scriptis diatriba. Pag. 116.)

Cosmo duci forti hoc certamen cano.
Hetruriæ splendidæ soli magno,
Imagini virtutum, in quo iam sapientia, et arma
Refulgent, mentis unum est, corporis aliud:
Gloriæ Italorum, et Græcorum propugnatori,
In utraque natione Stellæ Luciferæ.
Sed si pauca possum potentiam nullam habens magnam dicendi,
Infacundus natus, quomodo dicam magna?
Profecto et in tabulis pictor imperitus depingit
Pulchritudines terrestres, et etiam celestes
Ego autem veritatem obscure in tabulis demonstrans
Opera splendidissima loquar ore.
Arpastum enarranti magnum, inclytumque certamen,
Quod a Florentinis fit nobilibus,
etc., etc., etc.

Αἱ ἀμέσως μετὰ τὸ προμετώπιον δύο σελίδες τῆς Ἑλληνικῆς ἐκδόσεως περιέχουσιν ἐν εἴδει προλεγομένων τὰ ἀκόλουθα τέσσαρα ἐπιγράμματα εἰς ἔπαινον τοῦ Κορεσσίου.

—

ΕΙΣ ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΣΟΦΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΚΟΡΕΣΣΙΟΥ ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΦΑΝΤΑΚΙΝΟΥ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ.

—

Λάκτισμ' ἐξερέων Φλωρεντίνων ὑπερόπλων,
Ἢ σὺ ΚΟΡΕΣΣΙΟΣ εἶ, ἢ ἔνι Μοῦσα ἱρή.
Πίνδαρος εὖ ᾄδει τὰ Ὀλύμπια, οὐδέ γε οὕτως.
Ἐκείνου μείζων, ἦ γ' ἄρα Μοῦσα πέλεις
Οὐ θνητὸν δ' εἰ θαυμαστῶς πάντας ἀείδων
Θέλγεις ἀνθρώπους, θεῖ' ὅτι θεῖα δίδως.

—

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΓΕΝΗ ΚΑΙ ΣΟΦΟΝ ΚΟΡΕΣΣΙΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΦΩΝΗΣ ΕΝ ΤΩ ΛΟΓΙΩΤΑΤῼ ΤΗΣ ΠΙΣΣΗΣ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙῼ ΙΑΚΩΒΟΥ ΓΟΔΦΡΕΔΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΠΑΡΙΤΤΙΝΟΥ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ.

—

Ἦν λόγος ἀμφίλογος μετόχοις σοφίης τε καὶ ᾠδῆς
Τοῖς γε Παριττινοῖς, τίς γλυκίων τελέθοι;
Ἢ Ἕλλην γλυκερὸς ὁ ΚΟΡΕΣΣΙΟΣ ἄλλος Ὅμηρος,
Ἢ στόμα Σειρήνων ἑλκομένων ἀκοάς;
Σειρήνων γλυκερὸν θέλγει στόμα; ἀλλ' ἔτι βλάπτει.
Ἢ γ' ἄρ' ὑπερτερέει, ὃς μάλα ὠφελέει.
Ηὔδασε θαυμασίως θνητὸν δῆθεν ἀέθλων
Λάκτισμα κλεινῶν ᾄσμασι νεκταρέοις.

—

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΝ ΚΟΡΕΣΣΙΟΝ ΠΑΥΛΟΥ ΜΑΡΚΕΣΙΟΥ ΚΑΣΤΙΛΙΩΝ ΤΟΥ ΣΑΒΟΔΙΝΟΥ.

—

Ἦν ποτ' ἀοιδοπόλων τερετίσμασι θαῦμα ἀηδών,
Πάντας τῶν λιγυρῶν ᾄσμασιν ἑλκομένα.
Νῦν μείζων τοῦ θαύματος ἐστὶ ΚΟΡΕΣΣΙΟΣ ὄντως,
Εἴγε ὑπερτερέει ἁρμονίην γλυκερήν.
Καὶ λόγον, οὗ γὰρ ἔει πλήρης σοφίης γε νοητῆς
ΑΡΠΑΣΤΟΝ· τάξει πάντα δ' ἄεισε καλῶς.

ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΛΟΒΑΝΙΑΝΟΥ,
ΕΙΣ ΚΟΡΕΣΣΙΟΝ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΝ ΕΝ ΠΙΣΗ.

—

Ἑλλὰς τῶν χαρίτων ποτὲ πηγά, δρύπτε παρειάς.
Ὕστατα βαρβαρικοῖς ἤθεσιν ὀλλυμένα.
Αἴτιον ὡς δ' Ἑρμῆς ἐννόησε, ΚΟΡΕΣΣΙΟΝ ἄνδρα,
Ἔκγονον εὐγενέων, δῶκε φάος Δαναοῖς.
Λῆγε γόων Ἑλλὰς πικρῶν ἦν, ἠδ' ἐπίμεινον
Δὴ κότος, οὐ μῆνις τὸν Δία ἦγε λάβη.

—

Καὶ τὰ μὲν ἐπιγράμματα ἔχουσιν οὕτως, ἀντικρὺ δὲ τῆς σελίδος, τῆς φερούσης τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βιβλίου ὑπάρχει χαλκογραφημένη εἰκών, εἰκονίζουσα τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ πλατεῖαν τοῦ ἁγίου Σταυροῦ (Santa Croce) καθ' ἣν στιγμὴν ἐλάμβανε χώραν τὸ παίγνιον τὸ καλούμενον Ἁ ρ π α σ τ ό ς, μετὰ τῶν παικτῶν θεατῶν καὶ μουσικῶν. Τὸ πολυθρύλλητον ποιημάτιον τοῦτο τοῦ Κορεσσίου μετὰ τῆς Ἰταλικῆς μεταφράσεως, γενομένης ὑπὸ τοῦ ἀββᾶ Ἀντωνίου Μαρία Σαλβίνη, διδασκάλου τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τῆς Φλωρεντίας, συμπεριελήφθη ἐν τῇ συλλογῇ διαφόρων περὶ τοῦ Κ α λ τ σ ί ο υ συγγραμμάτων ἐμμέτρων τε καὶ πεζῶν τῇ ὑπὸ τοῦ *P. di Lorenzo Bini* εἰς 4ον, ἐκδοθείσῃ ἐν Φλωρεντίᾳ, τῷ 1688, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν, Memorie del Calcio Fiorentino tratte da diverse scritture, et dedicate all' Altezze Serenissimi di Ferdinando Principe di Toscana et Violante di Baviera.

Β'.

Operetta intorno al galleggiare de corpi solidi. All'Illustrissimo, et Eccellentissimo Principe il Signor Don Francesco Medici. Di *Giorgio Coressio*, Lettore della Lingua Greca nel famosissimo Studio di Pisa. IN FIRENZE, Apresso Bartolommeo Sermartelli, e Fratelli, MDCXII. Con licenza de' Superiori. Εἰς 4ον.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ὅπερ ἐκθέτει τὴν γνώμην τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τοῦ πλοὸς ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῶν στερεῶν σωμάτων, καὶ συνηγορεῖ ὑπὲρ αὐτῆς, κατὰ τῆς ἀντιθέτου τοῦ Γαλιλαίου, σύγκειται ἐκ 56 σελίδων ἐκτὸς τῆς δισελίδου προσφωνήσεως τοῦ συγγραφέως τῷ μαθητῇ καὶ φίλῳ αὐτοῦ πρίγγηπι Φραγγίσκῳ Μεδίκῳ, ἀδελφῷ νεωτέρῳ τοῦ τότε βασιλεύοντος τῆς Τοσκάνης Κόσμου τοῦ Β', εἰς τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἐξεφώνησεν ὁ αὐτὸς Κορέσσιος μετὰ διετίαν ἐπιτάφιον λόγον Ἑλληνιστὶ, εἰς τὸ ἐν Πίσῃ φροντιστήριον ἐνώπιον τοῦ Μεγάλου Δουκὸς καὶ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ. Τοῦ λόγου τούτου μόνον ἡ Ἰταλικὴ μετάφρασις ἐδημοσιεύθη διὰ τοῦ τύπου ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφήν·

Γ'.

Orazione di *Giorgio Coresio*, Lettore della lingua Greca nello Studio di Pisa, in lode dell' Eccellentiss. Principe Sig. D. Francesco Medici, da lui recitata in lingua Greca in detto Studio, dipoi tradotta nell' Italiana favella. IN PISA, Appresso Giouanni Fontani, 1614. Con licenzia de' Superiori. Εἰς 4ον.

Ὁ πεντεσέλιδος οὗτος ἐπιτάφιος λόγος μετετυπώθη τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπαραλλάκτως ἐν Φλωρεντίᾳ, μετὰ τῶν λέξεων «a 22 di Maggio» τεθεισῶν κατόπιν μὲν τοῦ ὀνόματος τοῦ τυπογράφου Giovanni Fontani, καὶ πρὸ τοῦ ἔτους τῆς τυπώσεως. Ἀπορίας ἄξιον εἶναι ὅτι ὁ Ἀλλάτιος οὐδαμοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀναφέρει τὸν ἐπιτάφιον τοῦτον λόγον, ἐνῷ πολλάκις ποιεῖται μνείαν περὶ τοῦ ἀντιπάλου Κορεσσίου καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀνακαλύψω ἂν σώζηταί που ὁ Ἑλληνιστὶ γραφεὶς καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐκφωνηθεὶς ἐπιτάφιος οὗτος λόγος, ἔντυπος ἢ χειρόγραφος.

Δ'.

Memorie istoriche della città di Firenze, scritte da *Giorgio Coressi*, di Scio. IN VENEZIA, Appresso Antonio Pinelli, MDCXXI. Con licenzia de' Superiori. Εἰς 4ον.

Τὸ πολύφυλλον (σελ. 561) τοῦτο ἱστορικὸν πόνημα περὶ Φλωρεντίας προσφωνεῖται τῷ Μεγάλῳ Δουκὶ τῆς Τοσκάνης Κόσμῳ τῷ Β', ὅςτις ἐτελεύτησε κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου τούτου.

Ε'.

Κυροῦ Γεωργίου Κορεσσίου τοῦ Χίου, περὶ εὐχαριστίας, διάλεξις μετά τινων τῶν φλάρων. Α. Τ., ἢ Χ., εἰς 4ον.

Ἐξεδόθη ἄνευ σημειώσεως τοῦ χρόνου καθ' ὃν, καὶ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐτυπώθη, κατὰ τὴν μαρτυρίαν ὅμως Λέοντος τοῦ Ἀλλατίου, ἐν Λονδίνῳ, κατὰ τὸ ἔτος 1624, εἰς 4ον, ὑπὸ τοῦ Κεφαλλῆνος Νικοδήμου τοῦ Μεταξᾶ «cum alliis ejusdem farinae scriptoribus, Barlaamo, Palama, Severo, Pegada, Margunio, Nilo, cholario, .. In quorum ogdoadem non illepide lusit Joannes Matthaeus Caryophilus, Cretensis.»

Οὐρανὸς ἑπτὰ πλανήτας ἀνισοδρόμοισι διαύλοις
Ὀκτὼ δ' ἰσοδρόμους ἐνθάδε βίβλος ἔχει.

et;

Χείρων Βαρλαὰμ Βαλαὰμ μαντισκόπου,
Ἀνθρωποφώνου Βαρλαὰμ χείρων ὄνου
Νεῖλος, Παλαμᾶς πηλαμᾶς ἰλὺς νόων,
Σχολάριος δ' αὖ εἰς σχολὴν εἴρει λόγους,
Πρόσθες Σεβῆρον τὸν σαβουραδελφέα,
Πηγὴ κακίστων Πηγαδᾶς ἦν ναμάτων,
Νοῦς μάργος ἢ νοῦ εἰργὸς ἦν Μαργούνιος,
Κορέσσιος ζῶν ἐν κάρῳ σείει λόγους.
Δαλῶν ἃ μὴ γνοὺς ἰατρὸς ψυχοφθόρος,
Μία ξυνωρὶς ὀγδοὰς λαοπλάνων
Σκότους ὁδηγοὶ σχισμάτων διδάσκαλοι.

Hic Palama . . . familiam ducunt in collectione illa Græcorum scriptorum, quæ Londini a 1624, in 4°, lucem vidit atque dedicata est quatuor Catholicae et Apostolicae Orientalis Ecclesiae Patriarchis, Cyrillo Constantinopolitano, Gerasimo Alexandrino, Athanasio Antiocheno, et Theophani Hierosolymitano . . . . . (*L. Allatii*, de Georgiis et eorum scriptis diatriba σελ. 113.) Ἐὰν δὲν ἀπατᾷ με ἡ μνήμη, ἀντίτυπον τῆς σπανίας ταύτης συλλογῆς, τὴν ὁποίαν οἱ περισσότεροι τῶν καθ' ἡμᾶς λογίων ἐσύγχησαν μὲ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 1628 ἔτος, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Νικοδήμου Μεταξᾶ τυπωθεῖσαν, εὗρον πρὸ δωδεκαετίας ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βρεταννικοῦ Μουσείου.

ΣΤ'.

Κυρίου Γεωργίου Κορεσσίου τοῦ Χίου, διάλεξις μετά τινος τῶν φλάρων. Α. Τ. ἢ Χ, εἰς 4ον.

Ἡ διάλεξις αὕτη τοῦ Κορεσσίου μετὰ τριῶν ἔτι συγγραμματίων Νείλου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Βαρλαάμ, καὶ Γαβριὴλ Σεβήρου τοῦ ἐκ Μονεμβασίας, μητροπολίτου Φιλαδελφείας, ἐξελεγχόντων τὰς τῶν παπιστῶν πλάνας, ἀποτελεῖ ἓν τεῦχος εἰς μικρὸν4ον ἄνευ σημειώσεως τοῦ τόπου, ἢ τοῦ ἔτους τῆς τυπώσεως αὐτῶν. Εἶναι βέβαιον ὅμως, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου (Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων. Σελ. 1174), ὅτι ἐξετυπώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 1628, πατριαρχεύοντος Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῇ ὑπὸ τοῦ Κεφαλλῆνος ἱερομονάχου, ἔπειτα δὲ καὶ ἀρχιεπισκόπου Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Ἰθάκης χρηματίσαντος Νικοδήμου Μεταξᾶ, ἐξ Ἀγγλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν μετενεχθείσης, ἣν μετ' ὀλίγον ἡ τῶν Ἰησουϊτῶν ῥᾳδιουργία κατέστρεψε. Φαίνεται ὅτι ἠπατήθη ὁ Ἀλέξανδρος Ἑλλάδιος (Status praesens Ecclesiae Graecae, *Norimbergae*, 1714, εἰς 8ον, Σελ. 10,) σημειώσας ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος συλλογὴ ἐτυπώθη ἐν Ἰασίῳ.

Ζ'.

Georgii Coressii, Chiensis, Nobili Byzantini, de anima libri IV. VENETIIS, MDCLX. Typis Andreae Iuliani. Superiorum permissu. Εἰς 4ον.

Προσφωνεῖται τὸ φιλοσοφικὸν τοῦτο βιβλίον τῷ βασιλεῖ τῆς Γαλλίας Λουδοβίκῳ ΙΔ', καὶ εἶναι τὸ τελευταῖον σύγγραμμα, ὅπερ ἐδημοσίευσε διὰ τοῦ τύπου ζῶν ὁ Κορέσσιος. Τὸ λεκτικὸν εἶναι γλαφυρότατον καὶ αἱ ἰδέαι ὑψηλαί. Ἐν τῇ προσφωνήσει, ἥτις κατέχει εἴκοσι σελίδας τοῦ ἐκ διακοσίων δώδεκα συγκειμένου ὅλου πονήματος, σφόδρα ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Μ ι σ σ ι ο ν α ρ ί ω ν Ἰησουϊτῶν, τῶν διὰ παντοίων θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων μέσων μετερχομένων τὸν προσηλυτισμὸν τῶν ἑτεροδόξων εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην τολμηροὶ οὗτοι λόγοι ἐπήνεγκον τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δηλητηρίασιν αὐτοῦ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος. Ἀντικρὺ τοῦ προμετωπίου τοῦ συγγράμματος τούτου ὑπάρχει ἡ εἰκὼν τοῦ Κορεσσίου, γραφεῖσα μὲν διὰ χρωμάτων ὑπὸ τοῦ περιωνύμου ζωγράφου Φριδερίκου Βαρότση τῷ 1600 ἔτει, χαλκογραφηθεῖσα δὲ τῷ 1660 ὑπὸ τοῦ γλύπτου Ἀντωνίου Φελίνη. Ταύτην καὶ ἡμεῖς λιθογραφήσαντες προτάσσομεν τοῦ ἀνὰ χεῖρας πονηματίου.

(Ἀκολουθεῖ)

ΕΠΙ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.

(Συνέχ. ἴδε φυλλάδ. 523.)

Ὀκτὼ ἡμέραι παρῆλθον μετὰ τὴν συνάντησιν ταύτην, καὶ οἱ φόβοι τοὺς ὁποίους ἐγέννησεν ἐξηλείφθησαν μικρὸν κατὰ μικρὸν, διότι ὁ Μάρκος δὲν ἐφαίνετο ἐνθυμούμενος τὴν αὐθάδειάν του, καὶ ὁ Αὔγουστος Μεράρδ ὑπέθεσεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποδώσῃ τοὺς λόγους του εἰς τὴν μέθην. Ἅμα δὲ ὡς καθησύχασεν ἐπανῆλθεν εἰς τὰς γλυκείας συνηθείας του τὰς ὁποίας, χάριν φρονήσεως, εἶχε κρίνει ἀναγκαῖον νὰ διακόψῃ, καὶ ἀνέλαβε τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸν οἰκίσκον τῶν Κεβεννῶν.

Οὐδὲν ἐν τῇ καλύβῃ εἶχε μεταβληθῆ κατὰ τὰ φαινόμενα· καὶ ὅμως ἡ ἥσυχος αὕτη κατοικία ἐγένετο τὸ θέατρον μεταβολῆς ὀλεθρίας διὰ τὴν εὐτυχίαν του. Ἡ Κλαυδία μείνασα μόνη ἐπὶ ὁλόκληρον ἑβδομάδα ἐξήτασεν ἑαυτήν· τὸ κενὸν τὸ ὁποῖον ᾐσθάνετο, τὸ κενὸν τὸ ὁποῖον ἀφῆκεν ἡ

ἀπροσδόκητος ἀπουσία τοῦ Αὐγούστου, πάντα ἐφώτισαν αὐτὴν ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς καρδίας της˙ διότι ἡ δυστυχία ἀντικαθιστᾷ τὴν πεῖραν καὶ ὡριμάζει προώρως τοὺς προσβαλλομένους ὑπ᾽ αὐτῆς.

Ἡ νέα κόρη δὲν προσεπάθησε πλέον ν᾽ ἀπατηθῇ˙ ἐννόησεν ὅτι ἠγάπα καὶ ὅτι ἡ καρδία της ἠχμαλωτίσθη˙ ἔβλεπε πλανωμένας περὶ αὐτὴν, ὡς προσφιλῆ ὄνειρα, τὰς σκηνὰς εἰς ἃς ἀνεμιγνύετο ἡ ἀνάμνησις τοῦ Αὐγούστου, τοὺς περιπάτους των ὑπὸ τὰς καστανέας, τὰς προτιμωμένας ἀναμνήσεις των, τὰς παραμικροτέρας λεπτομερείας τῆς ἀγροίκου ὀδυσσείας των˙ εἰκοσάκις τὴν ἡμέραν ἀναβαίνουσα εἰς τὸ βουνὸν, τὸ χρησιμεῦον εἰς αὐτὴν ἀντὶ ἀστεροσκοπείου, καὶ μὴ βλέπουσα ἐρχόμενον τὸν Αὔγουστον, κατέβαινε μὲ τὴν καρδίαν κατατεθλιμμένην καὶ σχεδὸν ἀσθενής.

Ἠγάπα, καὶ ἀνεκάλυπτε τὸ μυστικὸν τῆς καρδίας της˙ ἡ ἀνακάλυψις δὲ αὕτη ἐβύθιζεν αὐτὴν εἰς ἀπερίγραπτον ἀποθάῤῥυνσιν. Μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης δὲν ἐπίστευεν ὅτι ὁ ἔρως ἦτο ἀναγκαῖος εἰς τὴν εὐτυχίαν της˙ ἡ ὑπερηφάνεια τοῦ αἵματος ὑπεστήριζεν αὐτὴν, καὶ τὸ αἴσθημα τῆς μεταξύ των κοινωνικῆς ἀποστάσεως τὴν ἐπιῤῥέαζεν ἐντελῶς.

Ἀλλ᾽ αἱ συγκινήσεις αἵτινες τὴν κατεπολιόρκησαν τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἠνάγκασαν αὐτὴν ν᾽ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἐβασίσθη ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὰς δυνάμεις της, καὶ ὅτι αἱ προλήψεις τῆς γεννήσεως δὲν ἐπροστάτευον πλέον αὐτήν. Ἦτο λοιπὸν ἀναπόφευκτον νὰ ἀντιτάξῃ ἐμπόδιόν τι ἰσχυρὸν εἰς τὴν ζωηρὰν ταύτην συμπάθειαν, καὶ ἐν τῇ νεανικῇ φρονήσει της ἠρεύνησε νὰ εὕρῃ ποῖον θὰ ἦτο τὸ ταχύτερον καὶ μᾶλλον ἀποτελεσματικόν.

Ὅτε λοιπὸν ὁ Αὔγουστος ἐπανῆλθεν ἦτο ἀποφασισμένη νὰ τὸν ἀποφύγῃ καὶ νὰ εὕρῃ ἐγγυήσεις ἐναντίον παντὸς θελγήτρου˙ ὁ δὲ νέος παρετήρησε πάραυτα τὴν φροντίδα της ταύτην. Τὸ ἀφελὲς ἦθος αὐτῆς μετεβλήθη εἰς μελαγχολικὴν συστολήν˙ ἡ παιδικὴ ζωηρότης, ἡ θελκτικὴ ἁπλότης αὐτῆς ἐχάθησαν˙ ἡ Κλαυδία παρετήρει καὶ συνέστελλεν ἑαυτήν. Ἄλλοτε ἅμα ὡς ἔβλεπεν αὐτὸν μακρόθεν ἔτρεχε πρὸς συνάντησίν του, ἐλάμβανε τὸ ὅπλον του καὶ πολλάκις ἔδιδεν αὐτῷ δείγματα τῆς ἐπιτηδειότητός της. Τὴν ἡμέραν ὅμως ἐκείνην περιέμενε τὸν Αὔγουστον εἰς τὸ κατώφλιον τῆς καλύβης, καὶ ἐχαιρέτισεν αὐτὸν μὲ μειδίαμα θλιβερόν.

Ὁ Αὔγουστος ἀποδώσας τὴν μεταβολὴν ταύτην εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ δουκὸς, ἥτις πρὸ μηνὸς ἐχειροτέρευεν, ἐπλησίασεν αὐτὴν μὲ παρηγορητικάς τινας λέξεις. Τότε ἡ Κλαυδία λαβοῦσα τὴν χεῖρά του τῷ εἶπε˙

— Κύριε Αὔγουστε, ἀκολουθήσατέ με εἰς τὸ δάσος τῶν Δρυῶν˙ πρέπει ἀφεύκτως νὰ σᾶς ὁμιλήσω.

Αἱ λέξεις αὗται, τὸ ἦθος μὲ τὸ ὁποῖον τὰς ἐπρόφερεν ἔκαμαν τὸν Μεράρδ νὰ ἀπορήσῃ. Οὐδέποτε ἡ Κλαυδία μετεχειρίσθη αὐτὸν μετὰ τοσαύτης ψυχρότητος καὶ ἐπισημότητος˙ ἡ μαγεία διεκόπη, τὸ ὄνειρον ἐγένετο ἀφανές. Αἱ ἡμέραι τῆς εὐτυχίας, αἱ τόσον ταχέως παρελθοῦσαι, ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ τῆς λύπης.

Ὁ Αὔγουστος συλλογισθεὶς μόνον ταῦτα ᾐσθάνθη τὴν καρδίαν του συντριβομένην˙ μάτην προσεπάθει νὰ μαντεύσῃ τὰ αἴτια τῆς δυσμενείας, οὐδὲν εὕρισκε δυνάμενον νὰ δικαιολογήσῃ αὐτήν. Σύννους καὶ περίλυπος ἠκολούθησε τὴν νέαν τὴν βαδίζουσαν πρὸ αὐτοῦ μὲ εἶδος πυρετώδους ταραχῆς˙ μετὰ δὲ πορείαν σιωπηλὴν καὶ ταχεῖαν, ἔφθασαν εἰς τὸ μέρος τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐκλέξει διὰ τὴν συνδιάλεξιν ταύτην.

Τὸ δάσος τῶν Δρυῶν ἔστρεφεν ἓν τῶν τελευταίων ἀντιστηριγμάτων τῶν Κεβεννῶν˙ συχνὰ τὸ νέον ζεῦγος ἔμεινεν ἐκεῖ ὁλοκλήρους ἡμέρας θαυμάζων τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του λαμπρὸν θέαμα. Ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης κορυφῆς ἔβλεπέ τις χανωμένας πρὸς τὸν βοῤῥᾶν τὰς ἀκρωρείας τῶν ὑψηλῶν βουνῶν τῶν σκοτεινῶς χρωματισμένων, ποικιλοχρόους καὶ ἀνίσους, ἐνῷ πρὸς μεσημβρίαν ἐχάνοντο αἱ τελευταῖαι, τῆς ἀλύσεως ἰσοπεδουμένης μικρὸν κατὰ μικρὸν μὲ τὴν δεξαμενήν. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ὄρους καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος, ἔτρεχε τὸ ἰλυῶδες ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ Γαρδὸν, ἐνῷ τὸ χωρίον Ἀλὲς ἀπέπεμπε μακρόθεν τὸν πυκνὸν καπνὸν τῶν σιδηρουργείων του καὶ ἐμειδία πρὸς τὸν ἥλιον τὸν φωτίζοντα τὰς λευκάς του οἰκίας. Οὐδαμοῦ τῶν περιχώρων ἡ φύσις ἐδείκνυε περισσοτέραν λαμπρότητα˙ ἐκεῖ ἦτο τὸ ὅριον οὕτως εἰπεῖν τῆς ζωῆς τῶν βουνῶν καὶ τῆς τῶν πεδιάδων˙ ἴσως δὲ ἡ Κλαυδία ὁδηγήσασα τὸν Μεράρδ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, σκοπὸν εἶχε νὰ καταδείξῃ τὴν ἐπάνοδόν της πρὸς τὸ παρελθόν.

Τὰ πτηνὰ ἔψαλλον τὸν πρωϊνὸν ὕμνον των, ἕκαστος κλάδος ἔφερε τὸν μαργαρίτην τῆς δρόσου του, καὶ ὅμως οὔτε ἡ Κλαυδία οὔτε ὁ Αὔγουστος ἐφαίνοντο ἀποδίδοντες τὴν ἐλαχίστην προσοχὴν εἰς τὸ ὑψηλὸν τοῦτο θέαμα. Ἡ χαρὰ ὁλοκλήρου τῆς φύσεως ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν ψυχικήν των κατάστασιν, καὶ ἡ φαιδρὰ ἐκείνη τοποθεσία ἐξύβριζεν οὕτως εἰπεῖν τὴν θλίψιν αὐτῶν.

Εἰς τὸ μέσον τοῦ δάσους τούτου ὑπῆρχε μέρος ἄδενδρον, καὶ δύο βράχοι κεκαλυμμένοι ὑπὸ χλόης ἐσχημάτιζον φυσικὰ καθίσματα. Ἐκεῖ ἐσταμάτησαν˙ καὶ ἡ Κλαυδία σκεφθεῖσα ἐπὶ μικρὸν, μετὰ ταῦτα δὲ ἀνεγείρασα πρὸς τὸν σύντροφόν της ὀφθαλμοὺς πλήρεις κακῶς προσποιουμένης λύπης˙

— Κύριε Αὔγουστε, τῷ εἶπε, βλεπόμεθα διὰ τελευταίαν φοράν.

Ὁ Μεράρδ ἦτο ἕτοιμος ν᾽ ἀκούσῃ πᾶν ἄλλο ἐκτὸς τῆς εἰδήσεως ἐντελοῦς ἀποχωρισμοῦ.

— Διατί μὲ ὁμιλεῖτε τοιουτοτρόπως, κυρία;

— Φίλε μου, ἐξηκολούθησεν ἡ νέα σταθερῶς, μὴ μὲ ἀφαιρῆτε τὴν δύναμίν μου, διότι μὲ εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία. Δι᾽ ὑμᾶς ὡς καὶ δι᾽ ἐμὲ εἶναι καιρὸς νὰ παύσῃ ἡ στενὴ αὐτὴ σχέσις.

— Κάλλιστα! ἀπεκρίθη ὁ Αὔγουστος πικρῶς, ἐννοῶ. Ἡ κόρη τοῦ εὐγενοῦς δύναται νὰ περιεπαίξῃ τὴν ἀγάπην ἑνὸς ἀγροίκου. Ὅταν τὰ πράγματα προχωρήσουν πολὺ, ἀποδιώκει τὸν αὐθάδη ὅστις ἔῤῥιψε τὰ βλέμματά του ὑπὲρ τὸ δέον ὑψηλά.

— Κύριε, πᾶσα κόρη εὐγενὴς ἔχει καθήκοντα τοῦ γένους της, καὶ οὐδέποτε μία δὲ Μαρὲλ θὰ λησμονήσῃ τί ὀφείλει εἰς τὸ ὄνομά της.

Ἀξιοπρέπεια ὅλως ἰδιάζουσα ἐζωογόνησε τὸ πρόσωπον τῆς Κλαυδίας ἐνῷ ἐπρόφερε τὰς λέξεις ταύτας, καὶ ἠγέρθη ὡς ἂν ἤθελε νὰ παύσῃ τὴν συνδιάλεξιν. Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν καθ᾽ ἣν ἔκαμε τὴν κίνησιν ταύτην ἔκφρασις τοιαύτης ἀπελπισίας ἐζωγραφήθη ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἤθους τοῦ Αὐγούστου, ὥστε ἐπανέλαβε˙

— Φίλε μου, δὲν ἐλησμόνησα τί ὀφείλω εἰς σὲ καὶ τοὺς οἰκείους σου. Ἔσο βέβαιος ὅτι ἡ ἀνάμνησίς σου θὰ κατέχῃ μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ζωήν μου. Διῆλθον ἐδῶ τὰς μόνας εὐτυχεῖς ἡμέρας τὰς ὁποίας εἶναι πιθανὸν ὅτι εἶμαι προωρισμένη νὰ διέλθω . . . Ἰδὲ, Αὔγουστε, εἶμαι εἰλικρινής˙ ἡ θλίψις σου εἶναι καὶ ἰδική μου, ἡ λύπη σου εἶναι ἀδύνατον νὰ ἦναι βαθυτέρα τῆς ἐμῆς. Αἱ γλυκεῖαι ὧραι τὰς ὁποίας εἴδομεν ὁμοῦ παρερχομένας εἰς τὰ βουνὰ, αὐτὰ θὰ εἶναι πάντα παροῦσαι, εἰς τὴν μνήμην μου καὶ φίλταται εἰς τὴν καρδίαν μου˙ ὁποία καὶ ἂν ἦναι ἡ τύχη ἡ περιμένουσά με ὁ νοῦς μου συχνὰ θὰ ἦναι μαζή σου. Ἔλα, φίλε μου, ἔσο γενναῖος. Θὰ δείξῃς ἆρά γε ὀλιγωτέραν γενναιότητα ἀπὸ μίαν γυναῖκα;

Αἱ λέξεις αὗται προφερθεῖσαι μὲ κατάνυξιν ἐγκάρδιον ἔφερον τὸν Μεράρδ εἰς ἑαυτόν. Ἐννόησε τὴν πάλην τῆς νέας κόρης, τῆς εὑρισκομένης μεταξὺ τοῦ πάθους καὶ τοῦ καθήκοντος, εἶδεν ὅτι πᾶσα παράκλησις ἦτο περιττὴ, καὶ ἀπεφάσισε νὰ δείξῃ εἰς τὴν θυσίαν του τὸ αὐτὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν αὐτὴν καρτερίαν.

— Κυρία, εἶπε, θὰ φανῶ ἄξιος ὑμῶν˙ σέβομαι τὰς προλήψεις σας ἂν καὶ δὲν τὰς συμμερίζομαι. Εἴπετε, τί ἀπαιτεῖτε ἀπὸ ἐμέ; τί σκοπεύετε νὰ κάμετε;

— Θὰ σὲ τὸ εἴπω εὐθὺς, φίλε μου˙ ταχεῖα ἀναχώρησις εἶναι ἀναπόφευκτος. Τὸ χωρίον Ἀλὲς εἶναι παραπολὺ πλησίον τῆς καλύβης μας τῶν Κεβεννῶν˙ πρέπει νὰ ἐγκαταλείψω ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον αὐτὴν τὴν κατοικίαν.

— Τί λέγετε! τὸ ἐσκέφθητε; ἂν ἀναχωρήσετε τρέχετε πρὸς τὴν λαιμητόμον!

— Πῶς, ἡ δημοκρατία εἶναι τόσον ἀδύνατος; εἶπεν ἡ Κλαυδία μὲ ἐλαφρὰν εἰρωνείαν. Δὲν θὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ συγχωρήσῃ μίαν νέαν κόρην καὶ ἕνα γέροντα, ὅστις οὐδὲ κἂν τὴν ἀνάμνησιν τῆς παρελθούσης ζωῆς του διατηρεῖ πλέον;

— Ἀλοίμονον! τί νὰ κάμω;

— Ἀδιάφορον! εἶμαι ἀποφασισμένη. Εἶναι ζωὴ νὰ εἶναι τις βάρος εἰς τοὺς φίλους του, νὰ τοὺς ἐκθέτῃ, νὰ τοὺς ἐνοχοποιῇ; Θὰ ἀποσυρθῶ εἰς τὴν Λαγγεδόκην ἢ εἰς τὴν Σεντὸζ, κρατοῦσα τὴν χεῖρα τοῦ γέροντος πατρός μου καὶ θὰ ἰδῶ ἂν δὲν μένῃ πλέον οὐδεμία ἄκρα γῆς, οὐδεμία σκοτεινὴ στέγη ὑπὸ τὴν ὁποίαν νὰ δυνηθῶμεν ν᾽ ἀναπαυθῶμεν ἐν εἰρήνῃ. Ὅ,τι ὁ ταλαίπωρος Βενουὰ δὲν κατώρθωσε νὰ κάμῃ, θὰ τὸ κάμω ἐγώ.

Ὁ Αὔγουστος ἔσεισε μελαγχολικῶς τὴν κεφαλήν.

— Κυρία, ἀπεκρίθη, δὲν γνωρίζετε τὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ζῶμεν. Ὁ φόβος κατεπάγωσε πάντα οἶκτον, αἱ θύραι θὰ κλεισθοῦν ἔμπροσθέν σας, θὰ σᾶς καταγγείλουν καὶ θὰ σᾶς παραδόσουν. Ἂν ἡ παρουσία μου σᾶς εἶναι δυσάρεστος δὲν ἔρχομαι πλέον ἐδῶ. Ἂν τοῦτο δὲν ἀρκεῖ ὑπόσχομαι νὰ ἐγκαταλείψω τὸν τόπον αὐτόν.

— Ὄχι, φίλε μου, ὄχι, ἡμεῖς πρέπει νὰ ἀναχωρήσωμεν. Δὲν θέλω πλέον νὰ κατοικήσω ἐδῶ, αἰσθάνομαι ὅτι ἂν μείνω θὰ ἀποθάνω.

— Καλὰ, ἔστω! Πλὴν δεχθῆτε μίαν τελευταίαν ἐκδούλευσιν. Αὔριον θὰ ἔχετε ἅμαξαν, διαβατήριον ὑπὸ ὀνόματα ὑποθετικὰ καὶ πᾶν ὅ,τι χρειάζεται διὰ νὰ ταξειδεύσετε. Ἐπιτρέψατέ με τοὐλάχιστον νὰ εἶμαι ἥσυχος ὡς πρὸς τὴν τύχην σας.

— Αὔγουστε, πόσον καλὸς εἶσαι! ἆ! καλὰ σὲ ἔκρινα!

Λέγουσα δὲ ταῦτα τῷ ἔτεινε τὴν χεῖρα της, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος κατεκάλυψε μὲ φιλήματα. Ἡ συγκίνησις τῆς νέας ἦτο ὑπερτάτη. Καὶ κινηθεῖσα ὀλίγον ἀφῆκε τὴν κεφαλήν της νὰ πέσῃ ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ νέου, ἐνῷ δάκρυα ἄφθονα ἔῤῥεον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς της. Πλὴν ἡ ἀδυναμία αὕτη δὲν διήρκεσε πολύ.

— Φίλε μου, εἶπεν ἀνεγερθεῖσα, αἱ στιγμαὶ αὗται εἶναι ἐπικίνδυνοι˙ ἂς τὰς ὀλιγοστεύσωμεν. Δέχομαι ὅ,τι μὲ προσέφερες. Ἡ ἡμέρα εἶναι προχωρημένη, σὲ χρειάζεται καιρὸς διὰ νὰ κάμῃς τὰς προετοιμασίας τὰς ὁποίας συνεφωνήσαμεν. Ἂς ἀποχωρισθῶμεν ἀφ᾽ οὗ ἀποχαιρετηθῶμεν τελευταίαν φοράν.

Μὴ περιμείνασα δὲ ἀπάντησιν ἐγένετο ἄφαντος ἐντὸς τοῦ δάσους˙ ὁ Μεράρδ ἠκολούθησεν αὐτὴν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μέχρι τῆς στροφῆς τοῦ μονοπατίου τοῦ φέροντος εἰς τὴν καλύβην.

Ἅμα ὡς ἔμεινε μόνος ᾐσθάνθη κενὸν τρομερὸν πέριξ αὐτοῦ˙ ἀκουσίως δὲ ἀνήγειρε τοὺς βραχίονας πρὸς τὸν οὐρανὸν προφέρων τὸ ὄνομα τῆς φευγούσης αὐτόν.

Πλὴν ὁπόσον ἐξεπλάγη ὅτε εἰς τὴν ἐρωτικὴν ἐπίκλησίν του ἀπεκρίθη μυκτηρισμὸς πλησίον του καὶ ἠκούσθη τριγμὸς μεταξὺ τῶν θάμνων! Δραμὼν πρὸς τὸ μέρος ὅθεν τῷ ἐφάνη ὅτι ὁ θόρυβος ἐξήρχετο εὗρεν αὐτὸ ἔρημον· ἐξετάσας ἑκάστην βάτον οὐδὲν ἀνεκάλυψεν.

Ἐπορεύθη λοιπὸν πρὸς τὸν δρόμον τὸν φέροντα εἰς Ἀλὲς, παραδεδομένος εἰς θλιβερωτάτας σκέψεις.

Δύο ὥρας περίπου μετὰ τὴν συνέντευξιν τοῦ δάσους τῶν Δρυῶν, ἄλλη σκηνὴ συνέβαινεν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ἐργοστασίου τῶν Μερὰρδ μεταξὺ δύο προσώπων γωστῶν ἤδη.

— Ναὶ, πολῖτα Πέτρε, ἔλεγεν ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν, δὲν πρέπει νὰ περιμένῃς τίποτε ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἂν ὁ Αὔγουστος εἶναι τρυγώνιον μόνον, ἡ κόρη τοῦ πρώην ἀριστοκράτου εἶναι ἀπ' ἐναντίας πονηρολογημένη.

— Εἶσαι βέβαιος περὶ αὐτοῦ τὸ ὁποῖον λέγεις, Μάρκε; ἠρώτα ὁ ἕτερος.

— Σὲ λέγω τὴν ἀλήθειαν ὡς μὲ ὀνομάζουν Σπάρτακον· ἠκολούθησα βῆμα, βῆμα, πολῖτα Πέτρε. Ἀγαπῶ τὸν μικρὸν Αὔγουστον. Δὲν εἶχες ἀνάγκην νὰ μὲ συστήσῃς νὰ τὸν ἐπαγρυπνῶ, θὰ τὸ ἔκαμνα καὶ ἄνευ τούτου. Τὸν εἶδα γεννώμενον καὶ σᾶς ἀπεκοίμισα εἰς τὰς ἀγκάλας μου ὅταν ἦσθε καὶ οἱ δύο μωρά. Ἆ! Ἐνόσῳ τὰ δύο παιδία ἔτρεχαν εἰς τὸ βουνὸν ὡς δύο πτηνὰ πτερυγίζοντα ἔλεγα μέσα μου· Καλὰ, ἂς τ' ἀφήσωμεν νὰ ἀνοίξουν τὰ πτερά των εἰς τὸν ἥλιον, ἡ πατρὶς δὲν θὰ τοὺς μεμφθῇ δι' αὐτό. Ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκλήρους μῆνας τοὺς ἐπέβλεπα, ἀλλ' ἀπὸ μακράν· ἡ καλύβη ἦτο ἥσυχος· ὁ πρώην ἀριστοκράτης ἐκάθητο μαζευμένος πλησίον τῆς γωνίας, ἡμιπαράλυπος, εἰς μεγάλον θρανίον. Ἂν τὸν ὡμίλει, ὁ γέρων λύκος δὲν ἀπεκρίνετο. Αὐτὸς, ἔλεγα, δὲν ἔχει καθόλου σκοπὸν νὰ ὑπάγῃ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸ παιγνίδιον τῶν κατηραμένων ἐξορίστων. Κάλλιστα, ὅλα πηγαίνουν καλά. Ἐκτὸς τούτου δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰ περίχωρα κατάσκοποι, δὲν ὑπάρχουν δοῦλοι μισθοφόροι. Ἔβλεπα τὰ πάντα, παρετήρουν τὰ πάντα· οἱ ὕποπτοι δὲν εἶχαν παρὰ νὰ προσέχουν.

— Λέγεις λοιπὸν ὅτι αἱ ἐρωτικαί του ὑποθέσεις δὲν προοδεύουν;

— Τὸν παριπαίζει. Αἱ κόραι αὐταὶ τῶν ἀριστοκρατῶν εἶναι ἀληθῶς ἔχιδναι. Ὁ *Ἀδιάφθορος* ἔχει δίκαιον νὰ τὰς φυλακίζῃ. Δελεάζουν τοὺς νέους μας καὶ βλάπτουν τὴν μίαν καὶ ἀχώριστον δημοκρατίαν.

— Εἶσαι πολὺ αὐστηρὸς σήμερον, Μάρκε!

Ἐνῷ δὲ ὁ ἐργοδιώκτης ὡμίλει, ὁ Πέτρος Μερὰρδ ἐφαίνετο ἀνυπόμονος διὰ τὰς παρεκβάσεις του, καὶ προσεπάθει νὰ τὸν φέρῃ εἰς τὸ ἀντικείμενον τὸ ἐνδιαφέρον αὐτόν.

— Πλὴν ὁ Αὔγουστος τί ἔκαμνε;

— Τὸ ἀρνάκι μου! εὑρίσκετο εἰς καλὰς χεῖρας. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἐλησμόνησεν ἐκεῖ κάτω τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου!

— Ἐξηγήθητι.

— Ἰδοὺ ἡ ὑπόθεσις, πολῖτα Μάρκε. Σήμερον τὸ πρωῒ ἐνέδρευσα καὶ ἔπιασα τοὺς δύο μας λαγούς. Κρυμμένος δέκα βήματα μακράν των, ἤκουσα ὅλα!

— Ναί!

— Εἶχαν μεταξύ των μεγάλην ἐξήγησιν συνοδευομένην μὲ δάκρυα, μὲ ἐπιπλήξεις, μὲ σπασμούς.

— Καὶ μετὰ ταῦτα;

— Μετὰ ταῦτα! Ἡ περιστερὰ θέλει νὰ φύγῃ, μόνον αὐτό! Ἔφαγεν ἀρκετὰ ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Αὐγούστου, θέλει νὰ πάρῃ τὸν ἀέρα της καὶ ἀλλοῦ· ἔχει διάθεσιν νὰ πετάξῃ.

— Καὶ ὁ Αὔγουστος;

— Ὁ Αὔγουστος ὑπακούει εἰς τὰς διαθέσεις τῆς ὡραίας κόρης. Θέτει ὑπὸ τοὺς πόδας της ἓν διαβατήριον καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ δρόμου.

Ὁ Πέτρος Μερὰρδ ἀκούσας τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις ἐκτύπησε ζωηρῶς τὸ μέτωπόν του, ἐγερθεὶς δὲ διέτρεξε μεγάλοις βήμασι τὸ δωμάτιον παραδεδομένος εἰς βιαίαν ταραχήν. Ἐννόησε τὰ πάντα, ὅλαι αἱ ἄλλαι ἐξηγήσεις ἦσαν περιτταί.

— Ὁ ἀνίκανος! ἐψιθύρισεν ὁ Πέτρος. Εἶναι καιρὸς νὰ ἀναμιχθῶ... Ἔσφαλα... Νὰ ἀφήσῃ νὰ τὸν παίξῃ τοιουτοτρόπως!... Τί παιδίον!

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Πέτρος εἶδε τὸν ἐργοστασιάρχην, ὅστις στηριζόμενος εἰς τὸν τοῖχον ἐξέταζεν αὐτὸν μετὰ μεγίστης προσοχῆς· τοῦτο δ' ἐφάνη πεῖσαν αὐτόν.

— Ἔλα, Μάρκε, ἀνέκραξε· θὰ ἔχωμεν ἐργασίαν ἀπόψε εἰς τὴν λέσχην.

— Οὕτω σὲ θέλω, πολῖτα Πέτρε· σὲ ἀναγνωρίζω τόρα.

Οἱ δὲ δύο δημοκράται ἐξῆλθον εὐθύς.

Τὴν ἐπαύριον, μόλις ἐχάραξε καὶ ὁ Αὔγουστος ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Σενδρὰς μὲ ὄχημα προετοιμασμένον διὰ μεγάλην ἐκδρομήν. Ἀναβὰς δὲ τὸ βουνὸν διευθύνθη πρὸς τὴν καλύβην τῆς ὁποίας ἡ ὁδὸς τῷ ἦτο τοσοῦτον γνωστή.

Ἡ θύρα ἦτο ἀνοικτὴ, ὁ δὲ νέος εἰσελθὼν πλήρης ἀνησυχίας, εὗρε τὴν καλύβην κενὴν καὶ φέρουσαν ὅλα τὰ σημεῖα κατεσπευσμένης ἀναχωρήσεως. Οἱ προγεγραμμένοι δὲν περιέμενον αὐτὸν, καὶ ἡ Κλαυδία ἐγκατέλειπε τὰς Κεβέννας.

Ἕνα μῆνα μετὰ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ὁ Πέτρος Μερὰρδ εἰσῆλθε πρωΐαν τινὰ πολλὰ οἰκείως εἰς τὸ δωμάτιον τὸ παρακείμενον εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον τῶν Παρισίων. Ἄνθρωπος ἔχων πρόσωπον κατηφὲς καὶ χρῶμα κάτωχρον ἐκάθητο ἐκεῖ πρὸ γραφείου καὶ ἐφυλολόγει μετὰ ταχύτητος μέγα σωρὸν χαρτίων.

— Ἑξήκοντα χθὲς, ὀγδοήκοντα τέσσαρες σήμερον, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν, δὲν εἶναι ἀρκετόν· ἡ ὑπηρεσία ἠδύνατο νὰ γίνεται ταχύτερα. Πρέπει νὰ πίπτουν αὐταὶ αἱ κατηραμέναι κεφαλαὶ ἄνευ διακοπῆς.

Ὅτε ἠκούσθη ὁ θόρυβος τῆς ἀνοιγομένης θύρας ὁ λέγων ταῦτα ἀνήγειρε τοὺς ὀφθαλμούς.

(Ἀκολουθεῖ.) ΒΙΩΝ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΑΡΔΟΝΙΚΗΣ ΠΟΑΣ

Περιλάλητος ἦτο τὸ πάλαι ἡ *σαρδονία πόα*. ὡς δηλητήριον ἐπιφέρον σπασμωδικὸν γέλωτα, ὅστις καλεῖται *σαρδόνιος γέλως*, καὶ ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἀκουσίας συσπάσεως, τῶν συγχειλίων, γινομένης ἀντιθέτως διὰ τῶν ἀμοιβαίων μυῶν, ὥστε ὁ πάσχων φαίνεται ὅτι γελᾷ, καίτοι ὑποφέρει δεινῶς μέχρις ἀγωνίας. Εἶναι τὸ κυριώτερον σύμπτωμα, ὅπερ ἐξ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς ἐχαρακτήριζε τὴν δηλητηρίασιν, τὴν γινομένην διὰ τῆς σαρδονίου πόας, περὶ ἧς ὁ Διοσκορίδης λέγει τάδε (περὶ δηλητ. φαρ. 24).

«Ἡ σαρδόνιος λεγομένη πόα, βατραχίου εἶδος οὖσα, ποθεῖσα ἢ βρωθεῖσα, παραφορὰν διανοίας ἐπιφέρει, καὶ σπάματα μετὰ συνολκῆς χειλέων, ὥστε γέλωτος φαντασίαν παρέχειν, ὑφ' ἧς διαθέσεως, καὶ ὁ *σαρδώνιος γέλως* οὐκ εὐφήμως ἐν τῷ βίῳ καθωμίληται ἐφ' ὧν ἰδίως καὶ μετὰ τὸν ἐμετὸν ἁρμόζει μελίκρατον πολὺ διδόναι καὶ γάλα· ἐμβροχή τε καὶ λιπασμὸς ὅλου τοῦ σώματος διὰ θερμαντικῶν φαρμάκων, καὶ ἐμβάσεις δι' ὑδρελαίου θερμοῦ· ὑπαλείφειν μέν τοι δεῖ ἱκανῶς, καὶ ἀνατρίβειν μετὰ τὴν ἔμβασιν αὐτούς· καθόλου δὲ ὡς πρὸς σπασμὸν ὅλην τὴν θεραπείαν δεῖ ποιεῖσθαι.»

Περὶ δὲ τοῦ βατραχίου ὁ Διοσκορίδης (Ἰατρ. ὕλης Β. 204) λέγει, ὅτι καλεῖται καὶ ἄγριον σέλινον, οὗπερ εἶδός τι γεννᾶται δριμύτατον ἐν Σαρδωνίᾳ (Ἰδὲ Σελ. 159).

Ἐπὶ Ὁμήρου ἔτι φαίνεται, ὅτι τὸ τοιοῦτον δηλητήριον ἦτο γνωστὸν, καὶ πᾶς γέλως γινόμενος ἐν λύπῃ ἐκαλεῖτο καὶ τότε σαρδώνιος· τοιοῦτον γέλωτα ἐποίησεν ὁ Ὀδυσσεὺς ὅταν ἐπατάχθη διὰ τοῦ ποδὸς τοῦ βοὸς, ὃν ἔρριψεν ὁ Ἀντίνοος.

«Ἧκα παρακλίνας κεφαλήν· μείδησε δὲ θυμῷ
σαρδώνιον μάλα τοῖον· ὁ δὲ εὔδμητον βάλε τοῖχον.»
(Υ. 301.)

Ἐν Σαρδόνι, ἢ Σαρδοῖ, τὸ φυτὸν τοῦτο κατά τινας ἐδίδετο εἰς τοὺς ξένους, οἵτινες ἐδηλητηριάζοντο γελῶντες σπασμωδικῶς· κατ' ἄλλους, ὅτι ὁ σαρδώνιος γέλως δὲν προήρχετο ἐκ βρώσεως πόας, ἀλλὰ διότι ἐγέλων τὰ τέκνα, ὅταν ἐφόνευον τοὺς γέροντας γονεῖς, κατακρημνίζοντες αὐτοὺς εἰς βόθρον. Ἰωάννης δὲ ὁ Τζέτζης, ὁ τοῦ Ἡσιόδου σχολιαστὴς, περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης λέγει τάδε·

«Σαρδώ τις ἐστὶ νῆσος ἰβηροτρόφος,
ἐν ᾗ βοτάνη φθαρτικὴ γης ἐκτρέχει
σελινοειδὴς, σαρδάνη κεκλημένη,
βεβρωμένη δὲ τοῖς ἀπείροις, αὐτίκα
σπασμούς τε ποιεῖ, καὶ γελώντων ἐμφάσεις,
καὶ πότμος εὐθὺς, καὶ γελάσιμος μόρος.
Ἄλλοι δέ φασι, σαρδανοὺς τοὺς βαρβάρους
γηρῶντας αὐτῶν τοὺς γενάρχας ἐσχάτως
ἄγειν λαβόντας εἰς ἀπόκρημνον τόπον,
κτείνειν τε τούτους ἐν ῥοπάλοις καὶ λίθοις·
ἔπειτα ῥίπτειν ἐκ πετρῶν τοὺς ἀθλίους,
γελῶντας εἰκῆ παιδιαῖς πατροκτόνοις.
Ἄλλοις δὲ τοὺς θνήσκοντας ἀρέσκει πλέον
γελᾷν ὁρῶντας τεκνικὰς παροινίας,
καὶ τὰς κυλίστρας καὶ στροφὰς τῶν πραγμάτων,
οὕτως μὲν ὁ σαρδώνιος γέλως ἔχων ἐστί.»

Ὁ δὲ ἀρχαῖος σχολιαστὴς τῶν τῆς πολιτείας τοῦ Πλάτωνος περὶ σαρδωνίου γέλωτος λέγει·

«Παροιμία ἐπὶ τῶν ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν σφῶν αὐτῶν γελώντων. Οἱ γὰρ τὴν Σαρδὼ κατοικοῦντες, ὥς φασι Τίμαιος, ἐπειδὰν αὐτοῖς ἀπογηράσωσιν οἱ γονεῖς, καὶ νομίσωσιν ἱκανὸν βεβιωκέναι χρόνον, ἄγουσιν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ μέλλουσι θάψαι, κᾀκεῖ λάκκους ὀρύξαντες, ἐπ' ἄκρων χειλῶν τοὺς μέλλοντας ἀποθνήσκειν καθίζουσιν· ἔπειτα ἕκαστος αὐτῶν σχίζαν ἔχων, τύπτει τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, καὶ εἰς τοὺς λάκκους περιωθεῖ. Τοὺς δὲ πρεσβύτας χαίροντας ἐπὶ τὸν θάνατον παραγίνεσθαι, ὡς εὐδαίμονες καὶ μετὰ γέλωτος καὶ εὐθυμίας ἀπόλλυσθαι· ἐπεὶ οὖν γελᾷν μὲν συνέβαινεν, οὐ πάνυ δὲ ὁ γέλως ἐπ' ἀγαθῷ τινι ἐγένετο, παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὴν προκειμένην ῥηθεῖσαν παροιμίαν. Κλείταρχος δὲ φασὶ τοὺς Φοίνικας, καὶ μάλιστα Καρχηδονίους, τὸν Κρόνον τιμῶντας, ἐπάν τινος μεγάλα κατατυχεῖν σπεύδωσιν, εὔχεσθαι καθ' ἑνὸς τῶν παίδων, εἰ περιγένοιντο τῶν ἐπιθυμηθέντων, καθαγιεῖν αὐτὸν τῷ θεῷ. Τοῦ δὲ Κρόνου χαλκοῦ παρ' αὐτοῖς ἑστῶτος, τὰς χεῖρα ὑπτίας ἐκτετακότος ὑπὲρ κριβάνου χαλκοῦ, τοῦτον ἐκκαίειν τὸ παιδίον. Τῆς δὲ φλογὸς τοῦ ἐκκαιομένου πρὸς τὸ σῶμα ἐμπιπτούσης, συνέλκεσθαί τε τὰ μέλη, καὶ τὸ σῶμα σεσηροὶ φαίνεσθαι τοῖς γελῶσι παραπλησίως, ἕως ἂν συσπασθὲν εἰς τὸν κρίβανον παρολισθῇ. Τὸν οὖν σεσηρότα γέλωτα Σαρδάνιον ἐντεῦθεν λέγεσθαι, ἐπεὶ γελῶντες ἀποθνήσκουσι. *Σαίρειν* δὲ ἐστὶ τὸ διέλκειν τὸ στόμα καὶ χαίνειν. Σιμωνίδης δὲ, ἀπὸ Τάλω τοῦ χαλκοῦ, ὃν Ἥφαιςος ἐδημιούργησε Μίνωϊ φύλακα τῆς νήσου ποιήσασθαι ἔμψυχον ὄντα, τοὺς πελάζοντας φησὶ κατακαίοντα ἀναιρεῖν. Ὅθεν ἀπὸ τοῦ σεσηρέναι διὰ τὴν φλόγα τὸν *Σαρδάνιον* φησὶ λεχθῆναι γέλωτα. Ὁμοίως καὶ Σοφοκλῆς ἐν Δαιδάλῳ. Ἤκουσα δὲ φησὶν ὁ Ταῤῥαῖος ἐγχωρίως λεγόντων, ὅτι ἐν Σαρδῶνι

γίγνοιτο βοτάνη, σελίνῳ παραπλησία, ἧς οἱ γευσάμενοι, δοκοῦσι μὲν γελῶντες, σπασμῷ δὲ ἀποθνήσκουσιν. Οὕτω δὲ *Σαρδόνιος* ἂν λέγοιτο καὶ οὐ *Σαρδάνιος*. Μήποτε οὖν τὸ Ὁμηρικὸν, ὅθεν καὶ ἡ παροιμία ἴσως ἐῤῥύη, «μείδησε δὲ θυμῷ Σαρδάνιον μάλα τοῖον» τὸν ἀπ' αὐτῶν τῶν χειλέων γέλωτα, καὶ μέχρι τοῦ σεσηρέναι γιγνόμενον σημαίνει;»

(Μέριμνα.) Ι. Π. ΠΥΡΛΑΣ.

ΠΟΙΗΣΙΣ *).

Β') Μεθερμήνεια τοῦ ἑκατονταετηρικοῦ ᾄσματος (Carminis Secularis) τοῦ Ὁρατίου εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν, κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πρωτοτύπου,

τὸ Σαπφικόν.

Φοῖβε Ἄρτεμίς τε νέμη ἔχοισα
κόσμος αἰγλάεις πόλου, ὦ λατρευτοὶ,
οὐδ' ἀλάτρευτοί ποκα, κλῦτε εὐχᾶν,
τᾷ δ' ἐν ἑορτᾷ,
ὄκκα ῥᾶτραι ταὶ Σιβυλᾶν λέγοντι
παρθένως κριτάς τε ἀγνώς τε κώρως,
ἑπτάβωνος τοῖσι θεῶν ἀρέσκει,
μέλψαι ἀοιδάν.
Σεπτὲ Ἅλι' ἀγλαῷ ὃς τεθρίππῳ
ἆμαρ ἐγκρύπτων προφέρων τε ἄλλος
χὠὐτὸς ἀντέλλεις, ἐπίδοις τι μέζον
μή ποκα Ρώμας
ὡρίμως οἰγνῦσα γόνως ἐνηὴς
σῶζε, Ειλείθυια, λεχὼς γυναῖκας,
εἴτε Φωσφόρος τὺ κλύοια χαίρεις,
εἴτε Λοχεία,
ἐγκόνως, θεὰ, προάγοις, τὸ δόξαν
Πατράσιν κυροῖσα ὑπὲρ γυναικᾶν
ζεύξιος, τεθμόν τε γονᾶς κράτυνον
εἵνεκα καινᾶς.
Ὄφρ' ἐτῶν δέχ' ἐνδεκάκις τέλειος
κύκλος ᾆσμ' ἀγῶνα τε αὖ κομίσδη,
τρεῖς ῥα φαιδρὰς τὸν τελέοντι νύκτας
ἆματα τ' ἶσα
Ὕμμες ἀψευδεῖς ἐν ἔπεσσι Μοῖραι,
πάντ' ἐπειδὴ ὑμὰ βέβαια δεῖξε
θέσφατα χρόνος, νέα τοῖς πρὶν ἐσλὰ
πρόσθετε μέζω.
Θρεμμάτων χθὼν δ' εὔφορος ἠδὲ καρπῶν
στέμμα Δάματρι σταχύων ἐνέγκοι,
γᾶς τόκως φέρβοι θ' ὑγιεινὸν ὕδωρ
καὶ Διὸς αὖραι.

*) Σ. Π. Ἐποιήθη ὑπὸ Περικλ. Γρηγοριάδου, περὶ οὗ ἴδε φυλ. Πανδ. 520, σελ. 383.

Τόξ' ἀποκρύψαις φίλος ἵλαός τε
κλῦθι κώρων εὐχομένων, Ἄπολλον,
κλῦθι παρθένων, δίκερως Σελάνα,
πρῶτα ἐν ἄστροις.
Εἴ γε Ρώμα ἔπλετο ὑμὸν ἔργον
Τρῶς λόχος τ' ἔσχ' αἰγιαλὼς Ἐτρούσκων,
ὤς ἐφεστίως τε πόλιν τ' ἀμεῖψαι
σῶς ἐπιταχθεὶς,
Τῷ ῥα πάτρας πραθομένας κατ' ἄκρας
ἀγνὸς Αἰνείας περιὼν ἀσινὴς,
ἀσφαλῆ ὁδὸν τάμεν, ὧν ἔχεν πρὶν
μέζονα δώσων,
ὦ θεοὶ πόροιθ' ἀγνότατα ἥβᾳ
εὐμαθεῖ, γήρᾳ δὲ φίλαν γαλάναν,
Ρωμύλῳ φῦτλᾳ δ' ἄφενος γόνως τε
καὶ κλέος εὐρύ.
Ὅς τε λεύκαις ὔμμε τίει βόεσσιν,
αἷμα Ἀγχίσω τε καὶ Ἀφροδίτας
αἴθ' ἀνάσσοι μαρναμένω ἀρείων,
κειμένῳ ἀδύς.
Καρτερὰν χεῖρ' εἰν ἁλὶ γᾷ τε Ρώμας
Μᾶδος Ἀλβανάς τε δέδοικε ῥάβδως
Καὶ Σκύθαι τ' ἀγάνορες εἶξαν ἤδη
ἄρτι τε Ἰνδοί.
Πίστις, Εἰράνα Πολιά τε Αἰδὼς
ἠδὲ Τιμά, αὖτ' Ἀρετά τε νοστεῖ
σὺν κέρᾳ τε Ἀφθονία μάκαιρα
ἔρχεται αὖθις.
Τόξον ἀγλαὸν φορέων Ἀπόλλων
Μάντις, ἀδύς τ' ἐννέα πάγχυ Μούσαις,
ὃς καμόντ' ἀκεστορίᾳ ἰαίνει
σώματος ἄρθρα,
εἰ Παλατίνας ἐπ' ἄκρας δέδορκεν
ἵλαος, Ρώμας Λατίω τε ὄλβον
εἰς κύκλως χρόνω ἀμέτρως καὶ σώζοι
αἰὲν ἀμείνως.
Ἅ τ' Ἀβεντίνω κρατεῖ Ἀλγιδῶ τε
πέντε καὶ δέκ' Ἄρτεμις εὔγματ' ἀνδρῶν
δέξεται, κώρων τε φίλ' ὦτα εὔφρων
ἁρμόσετ' εὐχαῖς.
Ζᾶνα νεύειν τοῖς δε Θεώς τε ἄλλως
ἐλπίδ' εἰς οἶκον φέρομαι βεβαίαν
Φοῖβον Ἄρτεμίν τε χορὸς διδαχθεὶς
μελπέμεν ὕμνοις.